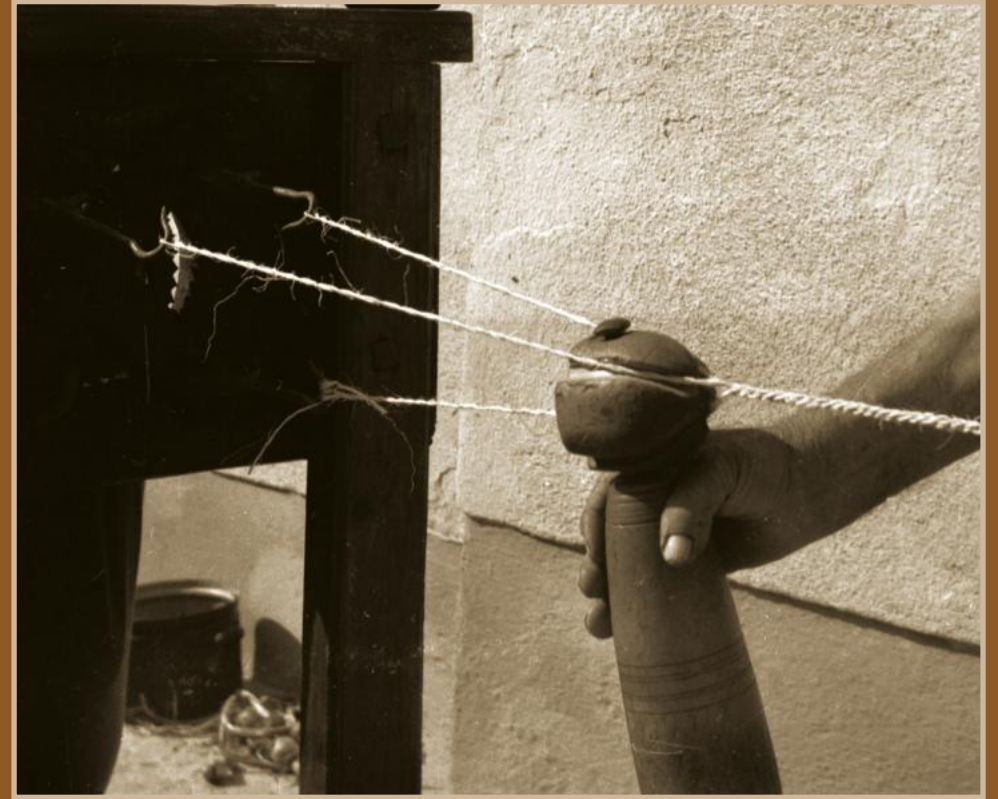
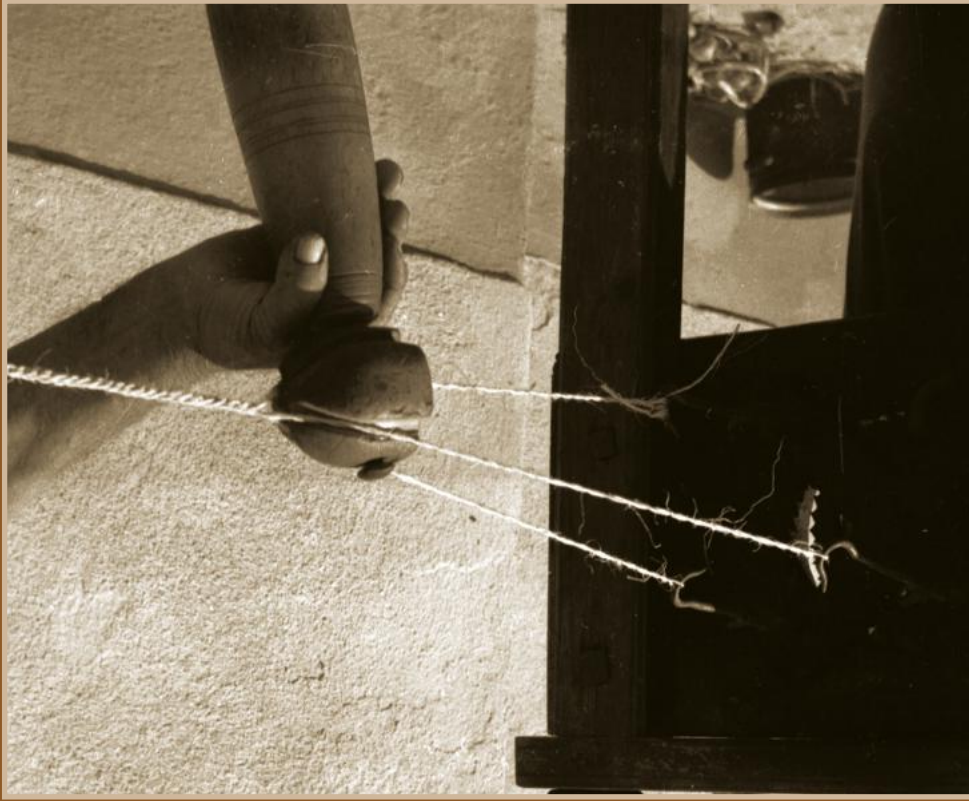

Powroźnictwo na Liptowie

Miroslav Nemec

Powrazníctvo na Liptove Powroźnictwo na Liptowie Miroslav Nemec

Miroslav Nemec

Povrazníctvo na Liptove

Powroźnictwo na Liptowie

Powroźnictwo na Liptowie

Miroslav Nemeč

Muzeum Liptowskie
Ružomberok 2025

Powroźnictwo na Liptowie

Mgr. Miroslav Nemeč, PhD.

© Autor: Mgr. Miroslav Nemeč, PhD.

© Liptovské múzeum

Wydano w ramach realizacji projektu „Polsko-słowacka akademія tradycji. Chrońmy, upowszechniamy, udostępniamy” nr projektu: PLSK.03.01-IP.01-0057/23. Wyłączną odpowiedzialność za zawartość niniejszej publikacji ponosi jej autor i nie może być ona utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Unii Europejskiej.

Tłumaczenie na język polski i redakcja językowa: Zuzana Ivanová, Joanna Grzeszek

Ilustracje: archiwum autora; Muzeum Liptowskie; Muzeum im. Janka Kráľa; Słowackie Muzeum Narodowe – Muzeum Etnograficzne; Archiwum Państwowe w Żylinie z siedzibą w Bytčy, filia Archiwum Liptovský Mikuláš; Viktor Mydlo.

© Wydano: nakładem Muzeum Liptowskiego w 2025 roku

Ilustracja na okładce: Ostatni liptowski powroźnik Jozef Sokol podczas pracy (fotografia: Słowackie Muzeum Narodowe – Muzeum Etnograficzne).

Wszelkie prawa zastrzeżone. Żadna część niniejszej publikacji nie może być powielana, kopiowana, przechowywana lub przekazywana na jakimkolwiek nośniku – elektronicznym, mechanicznym, reprodukcyjnym lub innym – bez uprzedniej pisemnej zgody autora.

Opracowanie graficzne i druk: Tłaciareň P+M, s.r.o., Turany, 2025

ISBN 978-80-974344-5-8

9 788097 434458

Spis treści

Wstęp	6
Czym jest powroźnictwo?	7
Krótką historią powroźnictwa na terenie obecnej Słowacji	12
Najstarsze znane wzmianki o liptowskim powroźnictwie	14
Liptowscy powroźnicy w XVIII wieku	16
Złoty wiek liptowskiego powroźnictwa	20
Cech w miasteczku Hybe	20
Cech rzemiosł różnych w Nemeckiej Lupčy	23
<i>Artykuły Generalne</i>	27
<i>Działalność połączonego cechu różnych rzemiosł</i>	29
<i>Mistrzowie powroźnicy z Nemeckiej Lupčy</i>	36
<i>Uczniowie i czeladnicy powroźnicy z Nemeckiej Lupčy</i>	40
Powroźnictwo cechowe w Liptovskim Svätym Mikulášu	41
<i>Mistrzowie, czeladnicy i uczniowie powroźnicy</i> <i>z Liptowskiego Svätého Mikuláša</i>	43
Liptowscy powroźnicy w okresie po rozwiązaniu cechów	48
Towarzystwo Rymarsko-Powroźnicze w Nemeckiej Lupčy	48
<i>Powroźnicy należący do Towarzystwa Rymarsko-Powroźniczego</i> <i>w Nemeckiej Lupčy</i>	50
Izba Przemysłowa w Liptovskim Svätym Mikulášu	52
Pozostali powroźnicy	56
Stopniowe zanikanie powroźnictwa na Liptowie (?)	57
Spis ilustracji	61
Indeks źródeł i bibliografia	63
Indeks nazwisk i indeks miejscowości	66

Wstęp

W dzisiejszych czasach człowiek często nie uświadamia sobie, jak ważne są rzeczy, które go otaczają na co dzień i regularnie ich używa lub ma z nimi kontakt. Być może wynika to z tego, że obecnie większości przedmiotów produkowana jest w odległych fabrykach. Nie widzimy, jak powstają, ile pracy oraz materiału potrzeba do ich wyrobu. W przeszłości, przede wszystkim na wsiach i w małych miasteczkach, powstawały na oczach ludzi. Znali oni majstrów i widzieli, jak pracują. Rzemiosło było ważniejszym niż obecnie elementem ich codziennego życia.

Rzemieślnikami, których wyrobów używano codziennie, byli także powroźnicy. Dawniej ludzie nie musieli zastanawiać się nad tym, jak ważne jest to rzemiosło. Wyroby powroźnicze – liny i powrozy, często były potrzebne do wykonywania innych czynności. Wiązano nimi zwierzęta, podtrzymywano spodnie, używano podczas świniobicia, mocowano ładunek do wozów, służyły do noszenia siana na plecach, ale także do mierzenia odległości w górnictwie lub zegarmistrzostwie. Powrozy trzymane w rękach każdego dnia.

Mimo że, powroźnicy wyrabiali rzeczy dawniej często używane w zwykłym życiu, to na terenie Liptowa nie było ich zbyt wielu. Jeśli porównamy ich liczbę z szewcami, cholewkarzami, kowalami, ślusarzami, bednarzami, stolarzami, farbiarzami czy krawcami, którzy działali niemal we wszystkich lip-towskich miasteczkach, to stwierdzimy, że właściwie wykonywali niszowe rzemiosło. Nigdy nie mieli na Liptowie swojego samodzielnego cechu, a jeżeli już jakiś zakładali, to musieli się w nim łączyć z przedstawicielami kilku innych zawodów, często również niszowych.

Pomimo to powroźnictwo na Liptowie ma bogatą i długą historię. Najstarsze informacje o jego wykonywaniu pochodzą z XVII wieku i przetrwały w tym regionie aż do połowy XX wieku. Tekst, który oddaję w ręce czytelników, jest krótkim podsumowaniem historii powroźnictwa.

Czym jest powroźnictwo?

Z podstawowej definicji wynika, że powroźnictwo jest rzemiosłem, którego mistrzowie wyrabiają powrozy. W przeszłości podstawowym surowcem, który wykorzystywali w swojej pracy, były konopie lub wyczesane włókna konopne¹. Asortyment wyrobów powroźniczych był bardzo szeroki. Oprócz cieńszych lub grubszych powrozów, sznurów, lin czy szpagatów o różnym przeznaczeniu należały do nich także ogłowia oraz inne elementy upręży końskich, bicze, różne rodzaje sieci lub struny do instrumentów muzycznych².

Początków wyrobu powrozów przez naszych przodków należy szukać już w czasach prehistorycznych. Splatanie i skręcanie włókien były skomplikowaną technologią, która zapoczątkowała wyrób tekstyliów, toreb, siatek, mat, a także powrozów. Istnieją dowody, że na terenie obecnej Francji już neandertalczyki wyrabiali powrozy. Najstarsze artefakty pochodzą z epoki młodszego (górnego) paleolitu (czyli okresu od 40 000 do 11 000 lat przed naszą erą). Wówczas do wyrobu powrozów używano podłużnego narzędzia wykonanego z różnych materiałów, na przykład z kła mamuta, w którym nawiercano kilka otworów. Przez te otwory przewlekano włókna roślinne, które następnie skręcano razem. Innymi dowodami na istnienie prehistorycznych powrozów, są na przykład pochodzące sprzed 27 000 lat ich odciski w glinie, które znaleziono na terenie Republiki Czeskiej. Znacznie rzadziej znajdowano resztki samych powrozów, ale takie znaleziska odkryto w Hiszpanii, Izraelu oraz Francji. Liczba bezpośrednich i pośrednich znalezisk, świadczących o wyrobie i używaniu powrozów przez ludzi już od epoki neolitu (5 700–4 400 lat przed naszą erą) jest coraz większa im bliżej współczesności³.

Dowody na to, że w prehistorii istniało powroźnictwo, znajdujemy także na terenie Słowacji. Z drugiej połowy piątego tysiąclecia przed naszą erą pochodzi gliniana tarcza z trzema otworami, której używano do wyrobu powrozów. Z epoki miedzi (4 400–2 000 lat przed naszą erą) pochodzą gliniane naczynia ozdobiane odciskami sznurów⁴.

¹ ŠPIESZ, Anton. *Remeslá, cechy a manufaktúry na Slovensku. 15. – 19. storočie*. Bratislava: Perfekt, 2021, s. 261.; HOUDEK, Ivan. *Cechovníctvo na Slovensku*. Turčiansky Sv. Martin: Muzeálna slovenská spoločnosť, 1943, s. 21.

² PETRÁŠ, Milan. *Povrazníctvo v Partizánskej Lupči*. In „Liptov. Vlastivedný zborník”, roč. 8, 1985, s. 265–266.; MAJERČIAK, Vladimír. *U posledného povrazníka v Partizánskej Lupči*. In „Zborník Slovenského národného múzea. Etnografia”, roč. 78 (25), 1984, s. 187.

³ BEA, Manuel – ROMAN, Didac – DOMINGO, Inés. *Hangling over the Void. Uses of Long Ropes and Climbing Rope Ladders in Prehistory as Illustrated in Levantine Rock Art*. In „Cambridge Archaeological Journal”, R 34, 2024, n. 1, s. 127–145.

⁴ PALÍČKOVÁ-PÁTKOVÁ, Jarmila. *Ľudová výroba na Slovensku*. Bratislava: Veda, 1992, s. 152.

Powrozy były wyrabiane i używane również w świecie starożytnym. Wyrabiali je Chińczycy, Rzymianie, Grecy⁵. Zachowała się nawet świadcząca o tym ikonografia z terenów starożytnego Egiptu. Pochodzi ona przede wszystkim z niekrólewskich grobowców i przedstawia sceny z powszedniego życia i pracy ówczesnych ludzi.

Dzięki niej wiemy, że było kilka faz wyrobu powrozów w starożytnym Egipcie. Najpierw zbierano rośliny lub inny materiał, z którego wyrabiano powrozy. Następnie rozdzielano włókna i przystępowano do samego wyrobu, którego pierwszym etapem było zrobienie cienkiej przędzy, a potem z kilku powróseł robiono grubszy powróż. Technika wyrobu powrozów w starożyt-

Rys. 01 – Warsztat powroźniczy na ilustracji z XVI wieku

⁵ *The story of Rope. The History and the Modern Development of Rope-Making.* North Plymouth, Welland: Plymouth Cordage Company, 1916, s. 17.

nym Egipcie polegała na skręcaniu, a następnie „przeciw-skręcaniu” włókien. Na innych rysunkach widać powrozy wyrabiane techniką splatania. Do ich wyrobu wykorzystywano rozmaite włókna pochodzenia roślinnego, na przykład z palmy widlicy, cibory papirusowej, trawy ostrzycy. Udokumentowane jest też, że używano wielbłądziej sierści, lnu lub skóry⁶.

Wyrób powrozów jest udokumentowany w wielu kulturach na całej planecie. Umieeli je robić północnoamerykańscy Indianie, rdzenni mieszkańcy Peru oraz wysp Oceanii.

W średniowiecznej i nowożytnej Europie, a później także w Ameryce Północnej, powroźnictwo rozwijało się przede wszystkim tam, gdzie budowano statki⁷. Co nie oznacza, że nie rozwijało się również w głębi lądu. Na Liptowie powroźnicy produkowali przede wszystkim wyroby wykorzystywane w rolnictwie. Cały proces zaczynał się od przygotowania materiału – czesania lnu lub konopi, a później także juty. W trakcie przygotowań można było jeszcze położyć kądziel⁸ na siatce uderzać w nią pałką, by pozbyć się resztek zdrewniałych paździerzy⁹. Pierwszym krokiem było przedzenie tak zwanych nici na maszynie powroźniczej. W tym celu powroźnik wyciągał ręką z fartucha włókna konopne, które mocował do obracającego się haczyka. Wykonując tę czynność, cofał się, aby przedziona nić była stale napięta. Po uprzedzeniu kilku nici skręcano je razem, w tym celu ich końce były z jednej strony mocowane do obracających się haczyków na maszynie, a drugi koniec, gdzie zbiegały i łączyły się wszystkie nici, mocowano do jednego obracającego się haczyka, który trzymał w ręce pomocnik. On też wciąż napinał powstający powróż, a równocześnie przesuwiał się do przodu, ponieważ powróż podczas skręcania stawał się krótszy. Robił to po to, by sznur się nie rozerwał. Podczas skręcania najpierw rozdzielano napięte nici narzędziem zwanym *léra*, czyli rowkowanym kołkiem o gruszkowatym kształcie. Przez cały czas skręcania powrozu narzędzie to stopniowo przesuwano. W ten sposób regulowano proces skręcania nici w powrozy, a równocześnie zapobiegano tworzeniu się supłów¹⁰.

Wyrób powrozów nie musiał oczywiście odbywać się w ramach organizacji rzemieślniczych. Na wsiach często wyrabiali powrozy sami rolnicy, powstało też kilka prostych i bardziej skomplikowanych technik ich wyrobu. We wszystkich pracowano z podstawową nicią, którą uzyskiwano przedac tradycyjnie na kołowrotku lub wrzecionie (cieńsze nici) albo pocierając kądziel między dłońmi, bądź też używając różnego rodzaju drewnianych przęślic, haczyków czy korbek (grubsze nici). Następnie można było nici splatać w powrozy. Robiono to ręcznie, skręcając między palcami lub za pomocą narzędzi. Najprostszym narzędziem była korbka, czyli drewniany haczyk z czeczoty. Robiono to w ten sposób, że jedne końce kilku warstw nici przytwierdzano

⁶ TEETER, Emily. *Techniques and terminology of rope-making in ancient Egypt*. In „The Journal of Egyptian Archaeology”, R 73, 1987, nr 1, s. 71-74.

⁷ *The story of Rope...*, s. 13, 19.

⁸ Kądziel – pęk wyczesanego włókna lnianego lub konopnego przygotowany do przedzenia.

⁹ Paździerz – zdrewniałe części łodyg lnu lub konopi.

¹⁰ MAJERČIAK, *U posledného povrazníka...*, s. 186-187.; PETRÁŠ, *Povrazníctvo v Partizánskej Lupči*, s. 264-265.

na przykład do gwoźdźcia, a ich drugie końce mocowano do korbki. Obracając korbką skręcano je w powrozy. W taki sposób można było skręcać tylko cieńsze powrozy.

Do zrobienia grubszych potrzebne były bardziej skomplikowane urządzenia, które w poszczególnych regionach nosiły rozmaite nazwy, na przykład kołowrotek (nie należy go mylić ze zwykłym kołowrotkiem do przędzenia nici) lub wózek. Takie urządzenie najczęściej składało się z dwóch części: jednej nieruchomej z trzema lub czterema korbkami, do których przytwierdzano poszczególne sznury, aby z nich powstał powróż oraz drugiej na kółkach, która podczas skręcania zbliżała się do pierwszej. Na ruchomej części była tylko jedna korbka, do której mocowano wszystkie zbiegające się sznury. Sposób wyrobu był w zasadzie taki sam, jak w przypadku urządzeń używanych przez profesjonalnych rzemieślników. Korbki na nieruchomej części

Rys. 02 – Wózek powroźniczy z Liptovskiej Sielnicy

urządzenia obracano za pomocą drewnianego *lopáru* (deseczki tkackiej), dzięki czemu skręcano poszczególne sznury. Korbka na ruchomej części urządzenia obracała się w odwrotnym kierunku, więc poszczególne sznury splatały się razem, tworząc grubszy powróz. W tym przypadku także używano *léry*, którą nazywano też *hruška* lub *panenka*.

Takie urządzenia gospodarze robili sami¹¹. Na początku były one proste, więc jeden obrót korbki oznaczał, że sznur obracał się o 360 stopni. W XX wieku, co zręczniejsi rolnicy lub wiejscy rzemieślnicy potrafili już zrobić maszyny powroźnicze z kołami zębatymi, co zwiększyło wydajność całego mechanizmu obrotowego. Takie urządzenia znamy również z terenu Liptowa, na przykład z Pribyliny, gdzie zrobił je Ján Štepita (urodzony w 1924 roku), lub z Važca, gdzie jego konstruktorem był stolarz Chovanček. Urządzenia powroźnicze nie znajdowały się w każdym wiejskim domu. Było ich we wsi tylko kilka, więc gospodarze pożyczali je sobie zależnie od potrzeb¹².

Kresem klasycznego ręcznego powroźnictwa były rewolucja przemysłowa i postępująca industrializacja. Już w XIX wieku zaczęto produkować maszyny wykonujące pracę całych zastępów powroźników, więc ich praca stała się droga i nieefektywna. Słowackie czasopismo gospodarczo-rzemieślnicze „Obzor” już w 1863 roku zamieściło taką oto informację: *„Chočby i panowie powroźnicy nie pozostają w swojej pracy w tyle, bo dbają o rozwój swojego rzemiosła. Dowodem tego jest nowa maszyna powroźnicza, którą konstruktorzy Müller & Schreiber budują w mieście Mittweida w Saksonii. Na tym kołowrocie powroźniczym jeden robotnik może w jeden dzień zrobić 30 000 (słownie: trzydzieści tysięcy) łokci sznurów i powrózków grubych nawet na pół palca”*¹³.

¹¹ ABELOVÁ, Viera. *Ľudová výroba povrazov v okolí Trenčína*. In „Slovenský národopis”, roč. 16, 1968, č. 1, s. 83-92.; STAŇKOVÁ, Jitka. *Provaznictví na Žďársku*. In „Český lid”, roč. 39, 1952, č. 7-8, s. 176-177.

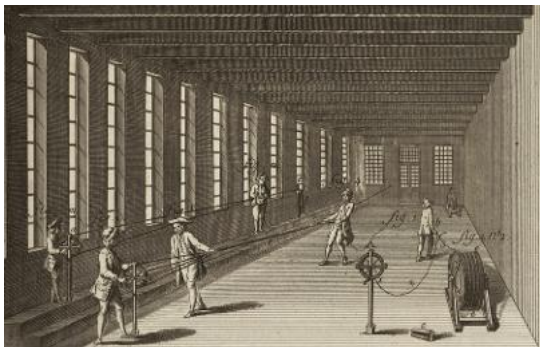
¹² Wywiad z Miroslavem Šepitą (ur. 1950 r., Pribylina), przeprowadzony przez autora, Pribylina, 13.04.2022 r.; Wywiad z Jánem Kováčem (ur. 1943 r., Važec), przeprowadzony przez autora, Važec, 12.04.2024 r.

¹³ Nowe urządzenie powroźnicze. In „Obzor”, roč. 1, 1863, č. 3, s. 21.

Krótką historia powroźnictwa na terenie obecnej Słowacji

Powroźnictwo na Węgrzech nigdy nie należało do rozpowszechnionych rzemiosł, choć w niektórych regionach było bardziej popularne. Wiadomości o nim pochodzą już z okresu średniowiecza. W XIV wieku, w 1379 roku, w wykazie podatkowym miasta Bratysławy figurowali czterej powroźnicy, którzy później mieszkali przy oddzielnej ulicy Powroźniczej¹⁴.

Początki zorganizowanego powroźnictwa cechowego na naszym terenie są późniejsze. Najstarsze cechy powstały w XVI wieku. Skupione były przede wszystkim na terenie dzisiejszej wschodniej Słowacji. Najstarsze z nich założono w Preszowie (w 1532 roku), Koszycach (w 1546 roku), Kieżmarku (w 1570 roku), Lewoczy (w 1579 roku). Później powstały też w Bardejowie (w 1636 roku), Spiskim Podgrodziu (w 1635 roku) i Krompachach (w 1735 roku). Liczba powroźników zrzeszonych w cechach nie była zbyt wysoka. Na przy-

Rys. 03 – Warsztat powroźniczy na ilustracji z francuskiej encyklopedii z XVIII wieku

¹⁴ LEHOTSKÁ, Darina a kol. *Archív mesta Bratislavy. Sprievodca po fondoch a zbierkach*. Praha: Archivná správa Ministerstva vnútra, 1955, s. 62.

kład w 1715 roku było ich w Preszowie, Lewoczy i Kieżmarku razem zaledwie jedenastu, a w 1770 roku w Kieżmarku, Bardejowie, Koszycach, Lewoczy i Sabinowie trzynastu. Na pozostałym terenie Słowacji cechy założono tylko w Trnawie (w 1630 roku), Kremnicy (w 1650 roku), Bratysławie (w 1660 roku), Banskjej Bystricy (w 1661 roku) i Banskjej Štiavnicy (w 1737 roku)¹⁵.

Łączna liczba samodzielnych cechów powroźniczych nie była wysoka, bo było ich tylko dwanaście. Mistrzowie tego rzemiosła łączyli się z przedstawicielami innych mniej lub bardziej pokrewnych rzemiosł. Na przykład w Šaštinie połączyli się piekarze, stolarze, kołodzieje, ślusarze, kotlarze, bednarze i powroźnicy. W Tekovskich Lužanach cech łączył wiele rozmaitych rzemiosł: niemieckich szewców, ślusarzy, farbiarzy, stolarzy, piekarzy, kołodziejów, tkaczy, kuśnierzy, węgierskich krawców, powroźników i siodlarzy. W Martinie połączyli się siodlarze, rymarze i powroźnicy. Powroźnicy zakładali też cechy, pod które podlegało kilka miejscowości. Tak było na przykład w przypadku powroźników miast spiskich czy ziemskiego (regionalnego) cechu powroźników i tasiemkarzy¹⁶, który miał siedzibę w Koszycach¹⁷.

Od końca XVIII wieku powroźnictwo zaczęło rozwijać się także na zachodniej Słowacji. Według spisu z 1828 roku w Bratysławie działało dziesięć mistrzów powroźniczych, w Trnawie pięciu, w Šamorinie, Hlohovcu, Nitrze i Komárníe po czterech, w Pezinku, Sereďzie, Vrbovem, Trenczynie, Žylinie i Levicach po trzech mistrzów. Łącznie zatem było czterdziestu dziewięciu, a na wschodniej Słowacji dwudziestu jeden mistrzów powroźnictwa. Na środkowej Słowacji było w tym czasie najmniej powroźników. W Bytčy, Lučencu, Banskjej Bystricy i Banskjej Štiavnicy działało od dwóch do czterech mistrzów¹⁸.

Z danych statystycznych wynika, że na początku lat dziewięćdziesiątych XIX wieku na terenie dzisiejszej Słowacji działało stu pięćdziesięciu dwóch powroźników. W wyniku mechanizacji także tej branży i konkurencji ze strony dużych zagranicznych zakładów powroźniczych rzemiosło to zaczęło na naszym terenie stopniowo zanikać już w drugiej połowie XIX wieku. W wykazie adresowym słowackich przedsiębiorstw z 1943 roku znajduje się już tylko trzydzieści osiem przedsiębiorstw lub rzemieślników działających w branżach „Wyroby powroźnicze, płachty, worki”¹⁹.

¹⁵ ŠPIESZ, *Remeslá, cechy...*, s. 261-262.

¹⁶ Tasiemkarstwo (również sznurówkarstwo) – rzemiosło zajmujące się wyrobem pasmanterii do odzieży, tak zwanych tasiemek, ale również sznurówek do butów lub knotów. Jako surowca używano w nim wełny, jedwabiu, a także metali szlachetnych. Wyrobem takiej pasmanterii zajmowali się też guzikarze.; ŠPIESZ, *Remeslá, cechy...*, s. 263.

¹⁷ HOUDEK, *Cechovníctvo na Slovensku*, s. 45, 64, 65, 71, 73.

¹⁸ ŠPIESZ, *Remeslá, cechy...*, s. 261-262.

¹⁹ PETRÁŠ, *Povrazníctvo v Partizánskej Ľupči*, s. 257-258, 261-262.; *Adresár priemyslu, obchodu, remesiel, peňažníctva, poisťovníctva a družstevníctva na Slovensku*. Bratislava: Obchodná a priemyselná komora v Bratislave, 1943, s. 250.

Najstarsze znane wzmianki o liptowskim powroźnictwie

Najstarsze informacje o powroźnictwie na terenie Liptowa pochodzą z końca XVII wieku. Już wtedy, bo w 1691 roku, zaczynają pojawiać się pierwsze nazwiska powroźników działających w Svätym Mikulášu. W protokole miejskim tego miasteczka we wpisie z 28 listopada czytamy: „*Žaluge Georgius Antol na Bobačzku na ten čas powrazničku na gedem zlaty za geho mlinstva*”. Jest to spis różnych wniesionych skarg, które następnie były rozpatrywane przez radę miejską. Tego samego dnia wniesiono jeszcze jedną skargę: „*Žaluge Bobacka Dora ktora gest za powraznikom na Bobaka aliter*”.

Rys. 04 – Powroźnicy podczas przędzenia włókna z konopi

Matuss krnucha na sedem advacat turakow". W obu tych wpisach pojawia się Dorota Bobáková nazywana powroźniczką lub będącą „za powroźnika”. Co to sformułowanie oznacza, możemy jedynie przypuszczać. Najprawdopodobniej chodziło o żonę miejscowego powroźnika lub wdowę po nim.

Rozstrzygnięcia dotyczące poszczególnych skarg były zaskakujące. W pierwszym przypadku brakuje w księdze miejskiej wpisu dotyczącego rozstrzygnięcia sporu. Możliwe, że zakończył się on tak, jak i w drugim przypadku, którego dotyczy tylko krótka notatka, że ani skarżący, ani oskarżony nie stawili się przed sądem, więc sprawę umorzono²⁰.

Z tego okresu pochodzą również inne wzmianki o kupowaniu i używaniu powrozów na wspomnianym terenie, lecz nie wiemy, czy były to powrozy wyprodukowane przez rzemieślników z Liptowa. Takie informacje znajdują się na przykład w rachunkach górniczych miasta Ružomberok, które w tym czasie wydobywało na swoim terenie rudy metali. W rachunkach za okres od sierpnia do grudnia 1693 roku oraz za rok 1695 w kilku miejscach są wspomniane powrozy. Na przykład: „*haki na powrazy*”; „*ssliawku gednu d. 21, powraz na nu*”; „*sme wozili wedro a powraz*”. W tychże źródłach znajduje się też jedna wzmianka o powroźniku pochodząca z 12 marca 1695 roku: „*Kupilo sa powrazow od powraznika*”²¹. Niestety nie podano nazwiska tego powroźnika. Nie wiadomo więc, czy był to już wspomniany powroźnik ze Świętego Mikuláša, powroźnik z samego Ružomberka, czy też rzemieślnik spoza terenu Liptowa.

²⁰ Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, pracovisko Archív Liptovský Mikuláš [Archiwum Państwowe w Żylinie z siedzibą w Bytči, filia Archiwum Liptovský Mikuláš] (dalej A LM), fond (dalej f.) Magistrát mesta Liptovský Mikuláš (dalej M LM), inventárne číslo [numer inventarzewy] (dalej inv. č.) 2, *Mestský protokol Liptovský Mikuláš 1681 – 1699*, fol. 111r-112v.

²¹ PASTUCHA, Tomáš. *Rudné baníctvo v Ružomberku (rękopis)*, s. 60, 76-77.

Liptowscy powroźnicy w XVIII wieku

Także w XVIII wieku pojawiały się pojedyncze wzmianki o powroźnictwie i powroźnikach z terenu Liptowa. Konkretnie nazwiska pojawiają się w tak zwanym *predurbárskom prieskume* [swego rodzaju spisie powszechnym będącym podstawą regulacji pańszczyzny – przypis tłumacza], który przeprowadzano na terenie Liptowa głównie w 1770 roku. Z tego okresu pochodzi wpis na temat powroźnika (*restiarus*) z Rużomberka Andreja Erhardta, który figuruje w wykazie zagród kmiecych i chałupniczych, jako komornik bez domu i bez ziemi²². Podobnie to było w przypadku kolejnego znanego z nazwiska powroźnika – Tobiasa Fischera, który wykonywał powroźniczą profesję (*restio*) w Svätým Mikulášu. Był wymieniony wśród poddanych, którzy mieszkali w domach poza terenem miasteczka i nie posiadali ziemi²³. Prawdopodobnie chodziło o późniejszą samodzielną miejscowość Mikulášsky (Nižný) Hušták, która powstała po przekazaniu w 1750 roku przez cesarzową Marię Teresę ziemi pod budowę jezuickiego kościoła na terenie Vrbického (Vyšnego) Huštáku. Ze wspomnianej ziemi musiało wyprowadzić się dziewięć rodzin rzemieślniczych, które następnie osiedliły się na gruntach na zachód od miasta подарowanych przez rodzinę Pongráców²⁴. Wśród mieszkańców Mikulášskiego Huštáka (*Sub Urbium*) Tobias Fischer figuruje też w latach 1774–1778²⁵. Niestety, nic dokładniejszego na temat tych powroźników dotychczas nie wiemy.

Rys. 05 – Miasto Rużomberok na ilustracji z pierwszej połowy XVIII wieku

²² Conscriptio oppidi Rosenberg Cottus Lyptoviensis. Źródło on-line: <https://archives.hungaricana.hu/en/urberi/view/lipto-rosenberg/?document=1&pg=21&bbox=-1566%2C-3263%2C4366%2C-82> [dostęp: 15.02.2025 r.]

²³ A LM, f. M LM, inv. č. 3, *Knihá odpisov urbárskych dokumentov*, s. 80.

²⁴ VÍTEK, Peter. *Dejiny budovy Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši*. Liptovský Mikuláš: SMOPaJ, 2007, s. 7.

²⁵ A LM, f. M LM, inv. č. 4, *Mestská kniha*, fol. 11r, 16r, 21v, 26r.

Nie są to jedyne nazwiska liptowskich powroźników, jakie były znane w XVIII wieku. Jeszcze z roku obrachunkowego 1772/1773 pochodzi znajdujący się w księgach rachunkowych miasteczka Svätý Mikuláš wpis, że wypłacono dwa złote i 15 denarów zegarmistrzowi Jurajowi Funke i powroźnikowi (*Fune*) Danielowi Faustowi²⁶. Także dokumenty z późniejszego okresu potwierdzają współpracę między zegarmistrzami a powroźnikami podczas konserwacji zegara. Daniel Faust pracował w mieście jeszcze przed tym wpisem. W ewangelickiej księdze metrykalnej z Paludzy z 1768 roku jest podany jako mieszkaniec Svätého Mikuláša. Jego żoną była Anna Eleonóra Simoni²⁷. Daniel Faust jest wymieniany wśród mieszkańców miasta Svätý Mikuláš także w latach 1772–1781²⁸.

Kolejnym źródłem wiedzy na temat historii liptowskiego powroźnictwa w XVIII wieku jest korespondencja z władzami tego regionu. Przeważnie są to listy powroźników do władz, w których proszą o zapłatę za wykonaną pracę. Listy te dostarczają ważnych wiadomości na temat asortymentu produkowanego przez tych rzemieślników. Pod koniec XVIII wieku w dokumencie z 1785 roku ponownie pojawia się powroźniczka, której nazwiska niestety nie znamy. O jej istnieniu dowiadujemy się z listu do władz Liptowa, w którym domaga się zwrotu kosztów poniesionych „na panou Conscriptorou” w wysokości trzech złotych i 15 grajcarów oraz kosztów związanych z zakwaterowaniem pewnego kapitana, który mieszkał u niej cztery miesiące i miał jej płacić sześć złotych, a także prosi o zapłatę za powrozy do wozów, które zrobiła dla władz Liptowa, o łącznej wartości ośmiu złotych i 51 grajcarów. W ostatnim zdaniu domaga się, by władze zapłaciły jej za wymienione pozycje ze swojego skarbcza. Podpisała się jako „ponižena služebkina powraznička mestečka Sw: Mikulaskeho obiwatelkina”²⁹. Z tego wynika, że była to kobieta mieszkająca w Svätým Mikulášu, która najprawdopodobniej sama parała się powroźniczym rzemiosłem. W liście nie ma wzmianki o żadnym mężu, co

Rys. 06 – Wyrób grubych lin okrętowych

²⁶ A LM, f. M LM, inv. č. 4, *Mestská kniha*, fol. 5r.

²⁷ Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči (dalej ŠA BY), f. Zbierka cirkevných matrik (dalej ZCM), Ev. a. v. Paludza, *Matrika pokrstených*, wpis z 05.04.1768 r.

²⁸ A LM, f. M LM, inv. č. 4, *Mestská kniha*, fol. 1v, 6r, 10r, 15r, 19r, 26v, 32r, 39r, 43v.

²⁹ ŠA BY, f. Liptovská župa I (dalej LŽ), k. 144, Part. cong. 15.07.1785 r., fol. 5.

pozwala przypuszczać, że była wdową. Nie znamy jej nazwiska, więc możemy jedynie spekulować, iż była to wdowa po jednym z już wspomnianych powoźników ze Svätého Mikuláša. Być może po Tobiaszu Fischerze. W takim wypadku mogłoby chodzić o Zuzanę Ozorovską, którą znajdujemy w ewangelickich księgach metrykalnych z Paludzy z drugiej połowy XVIII wieku jako żonę Tobiasza Fischera ze Svätého Mikuláša. Z tego małżeństwa urodziły się co najmniej trzy córki: Anna (*1759)³⁰, Mária (*1762)³¹ i Zuzana (*1766)³². W księgach metrykalnych jest podana jeszcze jedna żona Tobiasza Fischera, Zuzana Lange, z którą miał dwoje dzieci – bliźnięta Tobiasa i Zuzanę (*1757)³³. Jednak Zuzana Lange prawdopodobnie zmarła krótko po porodzie.

W 1794 roku pojawia się kolejne nazwisko – Andrej Ždanský. Dnia 24 lipca tego roku wystawił władzom Liptowa rachunek za „robotu powraznicku, ktoru gsem robil niže psany na rozkaz Sl. Stolicy Lyptovskej“. W czterech punktach opisał swoje wyroby. Najpierw było to 300 saźni (*lachtorov*) – czyli około 590 metrów – „žinok na cesty merania“ [sznurów do pomiaru dróg], które zrobił dla zatrudnionego w zarządzie Liptowa inżyniera Hoffmana, o łącznej wartości 15 złotych. Takich sznurów używano do wytyczania oraz podczas budowy i remontów dróg. Kolejną pozycją było dziesięć powozów, każdy długi na trzy saźnie, które wykorzystano przy budowie mostu we Vlachach. Za te policzył sobie razem trzy złote. Tylko jeden złoty kosztowała linka, prawdopodobnie cieriszy szpagat, o łącznej długości pięciu saźni, która też była wykorzystana podczas budowy wspomnianego mostu. Na potrzeby budowy mostu zrobił również jedną „linyu hrubu“ [grubą linę], o długości 24 saźni i ważącą 40 funtów (jeden funt to mniej więcej pół kilograma). Ciekawa jest uwaga, że linę ważono w obecności „wissno husstackeho Richtara Jozefa Kraličeka“ [wójta Wyšnego Huštáku Jozefa Kralička]. Za ten wyrób policzył sobie 26 złotych. Ciekawostką jest również to, że list został napisany przez niego własnoręcznie, a więc był piśmienny (na końcu listu jest dopisek „MP“ – łac. *manu propria* – własnoręcznie). Autor podpisał się jako „Andreas Ždanský magster powrazniczky na ten čas zastawagicy w hospode Kralowskej Residentii predessle Klasstorskej“³⁴. Z podpisu dowiadujemy się, że mieszkał w tym czasie w byłym jezuickim, a później franciszkańskim klasztorze we Vrbickim (Vyšnym) Huštáku. Jak już wspomniano, klasztor został zbudowany na królewskich włościach. Po rozwiązaniu przez Józefa II zakonu franciszkanów w 1787 roku budynek stał przez kilka lat w większości pusty, a przez pewien czas dzierżawił go Jozef Hradský. W 1802 roku budynek klasztoru stał się majątkiem Komory Hrádockiej³⁵. W księdze ochrzczonych prowadzonej przez parafię w Svätym Mikulášu jest wpis z 1786 roku, że Andrejowi Ždanskemu obywatelowi Svätého Mikuláša i jego żonie Zuzanie urodził się syn Andrej³⁶. Jest to nieco zaskakujące, bo wiadomo, że Andrej Ždanský był protestantem.

³⁰ ŠA BY, f. ZCM, Ev. a. v. Paludza, *Matrika pokrstených*, wpis z 17.02.1759 r.

³¹ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Liptovský Mikuláš, *Matrika pokrstených*, wpis z 22.02.1762 r.

³² ŠA BY, f. ZCM, Ev. a. v. Paludza, *Matrika pokrstených*, wpis z 09.04.17966 r.

³³ ŠA BY, f. ZCM, Ev. a. v. Paludza, *Matrika pokrstených*, wpis z 22.09.17957.

³⁴ ŠA BY, f. LŽ, k. 194, Gen. cong. 29. 8. 1796, ceny niektórych prac powoźniczych.

³⁵ VÍTEK, *Dejiny budovy...*, s. 7, 11.

³⁶ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Liptovský Mikuláš, *Matrika pokrstených*, wpis z 07.12.1786 r.

Ostatni rachunek z XVIII wieku został wystawiony przez już wspomnianego powroźnika ze Svätého Mikuláša – Daniela Fausta. W dokumencie z 1798 roku ponownie znajdują się pozycje, o których zapłacenie prosi władze Liptowa. Konkretnie były to „ketefiky”, czyli ogłowia dla koni, które zrobił dla insurekcyjnego wojska w liczbie 34 sztuk. Za jedno liczył sobie siedem grajcarów. Oprócz tego zrobił „3. linie anebožto dluhe powrazy” kosztujące cztery złote. Powrozy te miano wykorzystać „pre samce stoličnie”, prawdopodobnie chodziło o rasowe bydło. Swoją profesję i miejsce zamieszkania potwierdza także podpisem: „nehodny Poddany Daniel Fauszt powraznik w Swatom Mikulassi bydlicy”³⁷.

Niezbyt precyzyjna informacja o działalności powroźników na Liptowie pochodzi też z miasteczka Nemecká Lupča, gdzie ponoć w 1733 roku mieszkał jeden powroźnik i w 1746 roku też jeden³⁸.

³⁷ ŠA BY, f. LŽ, k. 200, Gen. cong. 12., 15. – 16. 2. 1798, fol. 125.

³⁸ ŠPIESZ, *Remeslá, cechy...*, s. 122.

Złoty wiek liptowskiego powroźnictwa

Na początku XIX wieku liptowskie powroźnictwo zaczęło rozwijać się z nową siłą. Do tego czasu tylko nieliczni rzemieślnicy zajmowali się nim w liptowskich miastach i choć tytułowali się mistrzami, to nie byli członkami żadnych organizacji rzemieślniczych. Na początku „stulecia pary” zaczęły powstawać pierwsze liptowskie cechy, których członkami byli także powroźnicy. Wprawdzie samodzielny cech powroźniczy nigdy na Liptowie nie powstał, lecz w dwóch miastach założono połączone cechy różnych rzemiosł, które zrzeszały mistrzów mniej popularnych rzemiosł, w tym powroźnictwa.

Cech w miasteczku Hybe

Informacje o pierwszym z nich pochodzą z miasteczka Hybe na Górnym Liptowie. Najstarsza pisemna wzmianka o tej miejscowości jest z 1239 roku, lecz wówczas była to zaledwie osada. Miasteczkiem stała się dopiero na początku drugiej połowy XIII wieku po przybyciu, prawdopodobnie ze Spisza, niemieckich kolonistów. W 1265 roku nadano tej miejscowości przywileje miejskie i od tego czasu zaczęła rozwijać się jako miasteczko, które w 1396 roku uzyskało prawo organizowania targów, a w 1423 roku również prawo organizowania jarmarków. Tutejsi mieszkańcy początkowo byli królewskimi poddanyymi. W XV wieku miasteczko stało się częścią tzw. hrádockiego państwa, które nie chciało uznać przywilejów i w kolejnych stuleciach je ograniczało³⁹.

Tutejsi mieszkańcy zajmowali się rolnictwem, górnictwem i rzemiosłem⁴⁰. Hybe było jedną z gorzej rozwiniętych miejscowości rzemieślniczych na Liptowie. W 1733 roku działało tu tylko 13 mistrzów rzemieślniczych⁴¹, lecz założyli oni kilka cechów, na przykład wspólny cech hybskich rzemieślników (cholewkarzy, krawców, garncarzy i innych). Pod koniec XVII wieku powstał cech cholewkarzy, a w XVIII wieku cechy kowali i ślusarzy. W XIX założono wspólny cech stolarzy, kołodziejów, cieśli i bednarzy⁴².

³⁹ MRLIAN, Ondrej. *Hybe včera a dnes. Na pamiatku sedemstého výročia založenia mesta*. Banská Bystrica: Stredoslovenské vydavateľstvo, 1967, s. 9-10, 16, 31, 52.; KLEIN-TEŠNOSKALSKÝ, Belo. *Oppidum Hybbe*. Tranoscus: Liptovský Mikuláš, 1942, s. 14.

⁴⁰ ULIČNÝ, Ferdinand. *Dejiny Liptova od 9. do 19. storočia*. Liptovský Hrádok: Komunitná náďacia Liptov, 2014, s. 68.

⁴¹ ŠPIESZ, *Remeslá, cechy...*, s. 123.

⁴² KUFČÁK, Emil. *Zbierka cechových písomnosti Liptova 1552 – 1872 (1937) (inventár)*. Liptovský Mikuláš: Štátny okresný archív v Liptovskom Mikuláši, 1976, s. 8-16.; ULIČNÝ, *Dejiny Liptova...*, s. 68.

Z 1807 roku pochodzi informacja o cechu, do którego należeli też powroźnicy. Nie jest całkiem pewne czy ten wspólny cech istotnie powstał, ponieważ jedynym źródłem potwierdzającym jego istnienie jest odpis artykułów z tego roku. Natomiast już sam tekst artykułów zawiera wiele informacji o okolicznościach, w których zostały spisane.

Na samym wstępie wymieniono dwanaście rzemiosł: cholewkarstwo, krawiectwo, kuśnierstwo, kowalstwo, kołodziejstwo, ciesielstwo, młynarstwo, garncarstwo, bednarstwo, ślusarstwo, powroźnictwo, piekarstwo, których mistrzowie postanowili zrzeszyć się w jednym cechu. W tekście podano, że do tej pory nie mieli żadnego cechu⁴³. Nie jest to jednak do końca prawda, bo jak już zostało wspomniane w 1697 roku król Leopold I wydał artykuły dla wspólnego cechu cholewkarzy, krawców, kuśnierzy, garncarzy i innych rzemieślników z miasteczka Hybe. Zachowały się też artykuły tamtejszego cechu cholewkarskiego z tego samego roku⁴⁴. Tekst wstępu artykułów z 1807 roku, może zatem świadczyć o tym, że wspomniane cechy z końca XVII wieku przestały istnieć przed początkiem XIX wieku i dlatego rzemieślnicy postanowili założyć nowy cech. Spisali więc artykuły i przedstawili je „Neywysseg Rade Kralowske“, która miała je zaopiniować i jeśli uzna za właściwe, zatwierdzić⁴⁵.

Rys. 07 – Skrzynia hybskich rzemieślników z 1808 roku

⁴³ A LM, f. Zbierka cechových písomnosti Liptova (ďalej ZCPL), k. 2, inv. č. 6, *Artikuly*, fol. 1r.

⁴⁴ KUFČÁK, *Zbierka cechových...*, s. 8.

⁴⁵ A LM, f. ZCPL, k. 2, inv. č. 6, *Artikuly*, fol. 1r.

Również tekst na końcu dokumentu przybliżył nam sytuację rzemiosła w tym miasteczku na początku XIX wieku. Napisano, że: „*Teto gsu pak te Puncta, ktore se wssech remeselnikuw hybskych dotikati magi a za authentične ge sebe s powinnu poslussnosti a poddanosti wydat žadagi*”. Krótka informacja świadczy o tym, że w tym czasie nie istniał tam żaden cech, więc w nowym wspólnym cechu mieli być zrzeszeni wszyscy tamtejsi rzemieślnicy. Artykuły zostały spisane w miasteczku Hybe dnia 10 października 1807 roku. Potwierdza to podpis na zewnętrznej stronie dokumentu: „*Paria Artikuliw, ktore Remeselnicy wssecy Mestečka Hybbe pre seba zebrały a takowe sebe Confirnowat žadagu*”. Z niego też dowiadujemy się, że jest to tylko odpis lub kopia (Paria) artykułów i nie wiemy, czy rzeczywiście zostały kiedyś zatwierdzone.

O tym, że mogło się tak stać świadczy eksponat znajdujący się w zbiorach Muzeum Liptowskiego – Muzeum Etnograficznego Liptovský Hrádok. Jest to niewielka malowana skrzynia, na której widnieje data. Po wewnętrznej stronie wieka znajduje się napis z późniejszego czasu informujący o tym, że jest to skrzynia hybskich rzemieślników⁴⁶. Czy chodziło o tych rzemieślników, którzy w 1807 roku starali się założyć połączone cech różnych rzemiosł w tym miasteczku, zapewne już się nie dowiemy.

Same artykuły mają standardowe brzmienie. Choć czuć w nich już nowocześniejszy sposób myślenia, ponieważ prawie nie zawierają punktów dotyczących kwestii religijnych, które w przeszłości zawsze umieszczano w tego typu dokumentach. W ich tekście jest częściowo określona struktura organizacyjna cechu.

Na jego czele stał cechmistrz. Pozostali rzemieślnicy, którzy zdali egzamin mistrzowski, dzielili się na starszych i młodszych mistrzów. Oczywiście wspomniano w teście także uczniów i czeladników. Jeden artykuł dotyczy stanowiska komisarza cechowego, który był mianowany przez władze miasta, by nadzorował działalność cechu. Na przykład uczestniczył w ocenie tak zwanej sztuki mistrzowskiej (majstersztyku), czyli wyrobu, który każdy czeladnik musiał wykonać, jeżeli chciał zostać mistrzem. Komisarz miał również nadzorować prawidłowe prowadzenie protokołów cechowych, a więc musiał uczestniczyć w zgromadzeniach cechu. Sprawdzał też, czy mistrzowie porządnie przygotowują uczniów do zawodu.

Najniżej w cechowej hierarchii stali uczniowie. Przez cały czas terminowania (uczenia się rzemiosła) musieli być posłuszni i wierni swojemu majstrowi oraz jego żonie. Jeżeli uczeń odszedłby od mistrza, to żaden inny nie powinien go przyjąć do terminu. Uczniowie pracowali za darmo u swoich mistrzów, którzy mieli obowiązek zapewnić im utrzymanie i porządnie nauczyć rzemiosła.

Po odbyciu terminu uczeń stawał się czeladnikiem, który na pierwszym zebraniu czeladniczym musiał zapłacić 50 denarów. Czeladnicy, oczywiście mogli zmieniać mistrzów, przede wszystkim podczas odbywania obowiązkowej wędrowki (praktyki). Nie wolno im jednak było odejść z dnia na dzień, lecz musieli powiadomić o tym mistrza z dwutygodniowym wyprzedzeniem. Taki sam obowiązek miał mistrz, który chciał zwolnić swojego czeladnika.

⁴⁶ Liptovské múzeum – Národopisné múzeum Liptovský Hrádok, zbierkový fond, ev. č. ZO 0346.

Jeżeli czeladnik pracujący w którymkolwiek ze wspomnianych dwunastu rzemiosł, w tym powroźnictwa, chciał zostać mistrzem, musiał najpierw odbyć dwuletnią wędrowkę, podczas której zdobywał doświadczenie zawodowe. Mógł z niej zostać zwolniony lub odbyć w krótszym wymiarze, jeżeli miał ku temu ważne powody zdrowotne lub rodzinne. Jak już zostało wspomniane, końcowym egzaminem składanym przez czeladnika było wykonanie sztuki mistrzowskiej. Niestety, w artykułach nie wspomniano o tym, co należało wykonać w ramach takiego egzaminu w poszczególnych profesjach. Wiadomo jednak, że trzeba było majstersztyk wykonać z własnego materiału, a następnie sprzedać. Jeżeli czeladnikowi sztuka mistrzowska nie udało się za pierwszym razem, mógł próbować zrobić ją jeszcze raz. Po zdanym egzaminie otrzymywał dyplom mistrzowski (*ma byt Rodnym Lystem zaopatreny*) i na zgromadzeniu cechowym musiał zapłacić dwanaście złotych wpisowego oraz przynieść poczęstunek dla pozostałych mistrzów. Na pierwszym zebraniu cechowym po otrzymaniu dyplomu mistrzowskiego miał obowiązek zapłacić jeden złoty.

Swego rodzaju kuriozum jest przypisek, który dawniej umieszczano na marginesie tekstu, mówiący o zakazie tak zwanych „niebieskich poniedziałków” („*Blau Montak*”). Była to tradycja wywodząca się jeszcze ze średniowiecza. W takie niebieskie poniedziałki czeladnicy nie musieli pracować, a często pili alkohol⁴⁷. Dalej jest w nim mowa o zakazie odwiedzania karczmy w którymkolwiek dzień roboczy.

Oprócz tego w artykułach znajdowały się też punkty dotyczące właściwego prowadzenia się członków cechu (*magi byt mrawy sslechetni my ozdobenj*), sprzedaży wyrobów na jarmarkach, tak zwanych fuszerów, czyli rzemieślników niezrzeszonych w cechu, kar nakładanych przez cech, zgromadzeń cechu, udziału w pogrzebach członków cechu oraz pogrzebach członków ich rodzin i tym podobne⁴⁸.

Cech rzemiosł różnych w Nemeckiej Łupcy

Od początku XIX wieku miasto Nemecká Ľupča zaczęło stawać się centrum liptowskiego powroźnictwa. Został tam też założony połączony cech różnych rzemiosł, który stopniowo zyskiwał znaczenie w regionie. Okoliczności jego powstania są całkowicie odmienne od tych, w jakich powstał taki sam cech w miasteczku Hybe.

Przyjrzyjmy się najpierw historii Nemeckiej Łupcy. Najstarsza znana pisemna wzmianka o niej pochodzi z 1252 roku, kiedy już miejsce to było zasiedlone. Przypuszcza się, że część jego nazwy Ľupča jest słowiańskiego pochodzenia i wywodzi się od słowiańskiego imienia Ľub. Od połowy XIII wieku zaczęli się tu osiedlać niemieccy koloniści, którym w 1270 roku król Stefan V nadał przywileje miejskie. Już w średniowieczu uzyskali też prawo organizowania cotygodniowych targów, a także dwóch, a później nawet trzech jarmarków. Tutejsi mieszkańcy zajmowali się rzemiosłem, rolnictwem, górnictwem i handlem. Niekorzystny wpływ na rozwój Nemeckiej Łupcy miało

⁴⁷ *Curiositäten- und Memorabilien-Lexicon von Wien*. Wiedeń: b. v., 1846, s. 227.

⁴⁸ A LM, f. ZCPL, k. 2, inv. č. 6, *Artikuly*, fol. 1r-2r.

przejście królewskich dóbr zamkowych Liptów i Likava w ręce szlachty, która zażądała, by mieszczenie placili podatki i odrabiali pańszczyznę. Ci zaś starali się bronić swoich przywilejów, ale niestety nie udało się im uwolnić z poddaństwa. Pomimo to mała Lupča zajmowała ważne miejsce wśród liptowskich miast. W okresie nowożytnym często zjeżdżała się do niej liptowska szlachta na sejmiki wojewódzkie zwane generalnymi kongregacjami, a w 1582 roku uchwalono, że posiedzenia liptowskiego sądu ziemskiego, czyli *sedrii*, będą się odbywały właśnie tutaj. Tak było aż do początku XVIII wieku, kiedy władze Liptowa kupiły na swoje potrzeby dom na rynku w Svätym Mikulášu⁴⁹.

Jeszcze sprzed założenia cechu pochodzi informacja o tym, że w mieście był powroźnik. Nazywał się **Jozef Eichler** i z jego rodziny pochodziło kilku kolejnych tutejszych powroźników, o których będzie mowa później. Urodził się w drugiej połowie XVIII wieku. Do Nemeckiej Lupčy przeprowadził się z Ružomberka, o czym dowiadujemy ze wpisu w księgach metrykalnych z roku 1794, w którym wziął ślub z mieszkanką Lupčy Evą Ivaničová⁵⁰. Małżeństwo to było wyjątkowo płodne, bo w księgach metrykalnych udało się znaleźć aż dwanaścioro ich wspólnych dzieci, z których kilkoro zmarło w dzieciństwie. Byli to: Michal (urodzony w 1795 roku)⁵¹, Terézia (urodzona w 1797 roku, zmarła przed 1804 rokiem)⁵², Jozef (urodzony w 1798 roku)⁵³, Daniel urodzony w 1800 roku⁵⁴, Mária (urodzona w 1802 roku)⁵⁵, Ján (urodzony w 1803 roku, zmarły przed 1810 rokiem)⁵⁶, Terézia (urodzona w 1804 roku)⁵⁷, Johana (urodzona w 1806 roku, zmarła przed 1812 rokiem)⁵⁸, Imrich

Rys. 08 – Pieczęcie cechu cholewkarzy i szewców z Nemeckiej Lupčy

⁴⁹ ULIČNÝ, *Dejiny Liptova...*, s. 164-169.

⁵⁰ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika zosobášených*, wpis z 16.11.1794 r.

⁵¹ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pokrstených*, wpis z 15.09.1795 r.

⁵² ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pokrstených*, wpis z 24.05.1797 r.

⁵³ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pokrstených*, wpis z 08.12.1798 r.

⁵⁴ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pokrstených*, wpis z 29.07.1800 r.

⁵⁵ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pokrstených*, wpis z 30.01.1802 r.

⁵⁶ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pokrstených*, wpis z 01.07.1803 r.

⁵⁷ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pokrstených*, wpis z 29.11.1804 r.

⁵⁸ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pokrstených*, wpis z 30.05.1806 r.

(urodzony w 1808 roku)⁵⁹, Ján (urodzony w 1810 roku)⁶⁰, Johana (urodzona w 1812 roku, zmarła przed 1814 rokiem)⁶¹ i Johana (urodzona w 1814 roku)⁶².

Dowodem na to, że Jozef Eichler wykonywał zawód powroźnika jest list, który napisał do władz Liptowa. Było to rozliczenie robót powroźniczych, które dla tychże władz wykonał w 1810 roku. Podano, że na rozkaz starosty Pavla Okolicsányiego wykonał dziewięć sztuk *žinek*, wszystkie długie na 70 sążni, czyli łącznie aż 630 sążni sznurów. Zapłata za tak dużą ilość sznurów też była niemała, bo wynosiła 210 złotych. Eichler podpisał się pod listem jako „*Josephus Eichler powraznický Lupcsansky Maister*”⁶³. Jozef Eichler prawdopodobnie zrobił też powróż dla zatrudnianego przez starostwo zegarmistrza Michala Kozlíka, któremu był on potrzebny do naprawy zegara na budynku starostwa w 1802 roku („*když povraz chiboval na Hodini takowy sem dal w Lupčy robiť*”)⁶⁴.

W związku z tym, że Jozef Eichler nie został po 1815 roku członkiem połączonego cechu różnych rzemiosł, przypuszcza się, iż zmarł mniej więcej w tym czasie.

Przejdźmy jednak do powstałego w Nemeckiej Lupčy połączonego cechu różnych rzemiosł. W 1815 roku spotkali się w tym mieście przedstawiciele rymarzy, siodlarzy i powroźników, by założyć wspólny cech. Jak wynika z treści ich protokołu cechowego, nie była to w pełni dobrowolna decyzja. W protokole bowiem podano, że cech został założony: „...*wic z násylim gakož z dobré wule, když skrze wissi wrchnost od gasnosti kralowskeg napomenuti biwsse, aby které remeslo swe Documenta a slobody nemá proukazat, powiné gest spoločne pro dokonálost sweho kumsstu Remeselnickeho Artikule sobe nadobudnuti, atak y knihu tuto kde obzwlásste Mistrowé Towarissi a Učnowe kteri gakowehe gest Remesla zapisowat se magi nadobudli...*”. Świadczy to o tym, że założono go, bo wymagał tego edykt królewski.

Choć Liptów nie należał do prężnie rozwiniętych regionów rzemieślniczych Węgier, to Nemecká Lupča była dosyć znaczącym ośrodkiem rzemieślniczym na tym terenie. Zatem cechy istniały w niej już w przeszłości. Do końca XVII wieku powstało tam sześć cechów, co oznacza, że produkcja rzemieślnicza była na poziomie przeciętnego niewielkiego słowackiego miasteczka. Najstarszy cech, szewski, powstał tu już w średniowieczu, a konkretnie w 1471 roku. Kolejne cechy zakładali na przykład kowale (w 1617 roku), cholewkarze (w 1682 roku) czy krawcy (w 1686 roku). Szacuje się, że w XVII wieku pracowało w Nemeckiej Lupčy średnio od czterdziestu do pięćdziesięciu rzemieślników. W XVIII wieku ich liczba stopniowo wzrastała. W 1715 roku było tu zarejestrowanych czterdzieści dziewięć warsztatów rzemieślniczych, w 1726 roku było ich już sto trzydzieści, w 1733 roku ich liczba spadła do stu sześciu, lecz w 1746 roku ponownie wzrosła do stu dziewiętnastu. Pod koniec lat sześćdziesiątych XVIII wieku mieszkało w Nemeckiej Lupčy aż stu siedemdziesięciu dwóch mistrzów różnych rzemiosł. Z rzemiosła utrzymywała się

⁵⁹ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pokrstených*, wpis z 05.03.1808 r.

⁶⁰ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pokrstených*, wpis z 11.02.1810 r.

⁶¹ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pokrstených*, wpis z 23.02.1812 r.

⁶² ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pokrstených*, wpis z 27.09.1714 r.

⁶³ ŠA BY, f. LŽ, k. 252, Gen. cong. 14.06.1810r., fol. 397.

⁶⁴ ŠA BY, f. LŽ, k. 219, Gen. cong. 15. – 17. 11., 9. – 10. 12. 1802, fol. 284.

ponad połowa mieszkańców. Zdecydowanie najwięcej było szewców, a drugie miejsce zajmowali cholewkarze. W XIX wieku zaczęło spadać znaczenie Lupcy, jako ośrodka rzemiosła, choć w 1828 roku działało tu jeszcze pięćdziesięciu sześciu rzemieślników⁶⁵. Ci, którzy wstąpili do połączonego cechu różnych rzemioł, musieli być przedstawicielami mało popularnych zawodów⁶⁶.

Zaraz na początku wybrano cechmistrza i pozostałe władze cechu. Cechmistrzem został rymarz Adam Kordoś, który niestety zmarł na początku 1817 roku⁶⁷, więc do czasu kolejnych wyborów, które odbyły się w lutym tego samego roku, sprawował tę funkcję *notár* (pisarz) cechu Jozef Kordoš. Tak zwanym *príbočným* (przybocznym zwanym w polskich cechach podstarszym) został siodlarz Eliáš Augustíny, *orátorem* (rzecznikiem) Ján Obrcian, a starszymi mistrzami byli: Andrej Sokol, Ján Nedobry, Adam Sokol i Samuel Augustíny. Następnie wymieniono osiem nazwisk pozostałych mistrzów, z których najbardziej interesują nas Michal Eichler i Jozef Erhardt, bo wiemy, że byli powroźnikami.

Ciekawostką jest, że choć już w pierwszym wpisie do księgi figurują jako mistrzowie, to oficjalnie zostali przyjęci do grona mistrzów dopiero w 1817 roku. Z dnia 16 lutego tego roku pochodzi wpis o przyjęciu Michala Eichlera do grona mistrzów cechowych. Dalej w tekście podano, że był w tym czasie jedynym powroźnikiem w mieście. Trudno to zrozumieć, bo jeśli był jedynym powroźnikiem, a połączony cech różnych rzemioł był od początku wspólnym cechem rymarzy, siodlarzy i powroźników, to musiano z nim założenie cechu konsultować. To wyjaśniałoby, dlaczego jego nazwisko znajdowało się w pierwszym wpisie do księgi cechowej. Przyjęcie go w szeregi mistrzów cechowych można tłumaczyć na przykład tym, że w 1817 roku spełnił wszystkie warunki, jakie zgodnie z Artykułami

Rys. 09 – Protokół połączonego cechu różnych rzemioł w Nemeckiej Lupcy

⁶⁵ ŠPIESZ, *Remeslá, cechy...*, s. 74-76, 112, 181.; KUFČÁK, *Zbierka cechových...*, s. 25-37.

⁶⁶ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 3r.

⁶⁷ ŠA BY, f. ZCM, Ev. e. v. Partizánska Lupča, *Matrika pochovaných [Księga Pochowanych]*, wpis z 22.01.1817 r.

Generalnymi musiał spełnić mistrz należący do cechu. Podobnie mogło być w przypadku Jozefa Erhardta, który został przyjęty do cechu 9 listopada 1817 roku. Zastanawiające jednak jest, że Eichler jest wymieniony jako mistrz już we wpisie z 1816 roku, kiedy przyjął do terminu Adama Lenča⁶⁸.

Ci dwaj mężczyźni byli pierwszymi przedstawicielami powroźniczego rzemiosła we wspomnianym połączonym cechu różnych rzemiosł. Wszyscy jego członkowie: mistrzowie, czeladnicy i uczniowie musieli, tak samo, jak w innych cechach, przestrzegać artykułów cechowych, jednakże nie ustanowili ich sami. W 1813 roku zostały przecież wydane tak zwane Artykuły Generalne, które były wiążące dla wszystkich cechów na Węgrzech. Były to podstawowe zasady obowiązujące również tutejszy połączony cech różnych rzemiosł. Artykuły Generalne były obszernym aktem prawnym, składającym się z aż 55 punktów. Ich celem było umożliwienie nauki i wykonywania rzemiosła każdemu zdolnemu człowiekowi, zniesienie ograniczeń dla różnych warstw społeczeństwa (na przykład dla dzieci osób wykonujących tak zwane nieczyste zawody), ale także przywilejów innych warstw (na przykład krewnych mistrzów). Miały zapewnić surowszą kontrolę nad cechami⁶⁹. Ciekawe jest to, że w Nemeckiej Łupcy wydano w 1814 roku artykuły dla rymarzy, siodlarzy, powroźników i kapeluszników⁷⁰, a ci ostatni dołączyli do cechu dopiero w 1825 roku⁷¹.

Artykuły Generalne

Spójrzmy zatem w jaki sposób Artykuły Generalne regulowały życie i prace rzemieślników. Jak już wspomniano, składały się z 55 punktów, które dotyczyły kolejno uczniów, czeladników, mistrzów oraz ich obowiązków, udziału w pogrzebach członków cechu i ich rodzin, wdów po mistrzach, zgromadzeń cechowych, wyborów władz cechu itp.

Uczeń, który chciał rozpocząć naukę rzemiosła, najpierw musiał odbyć sześciotygodniowy okres próbny u wybranego mistrza. Jeżeli po tym okresie mistrz był zadowolony z ucznia, to przyjmował go do terminu. Okres nauki zależał od rodzaju rzemiosła i trwał od dwóch do czterech lat. W przypadku powroźnictwa wystarczały dwa lata. Uczniowie oczywiście nie mogli bez przyczyny opuścić swojego mistrza. Jeżeli któryś to zrobił i wrócił w ciągu kilku dni, mistrz mógł go przyjąć z powrotem, lecz okres terminowania przedłużał się o tydzień za każdy dzień nieobecności. Uczeń po zakończeniu terminowania i uiszczeniu ustalonej opłaty, tzw. taksy, otrzymywał dyplom i stawał się czeladnikiem. Uczniowie, którzy byli synami mistrzów, terminowali tak samo długo, lecz wnosili tylko połowę opłaty⁷².

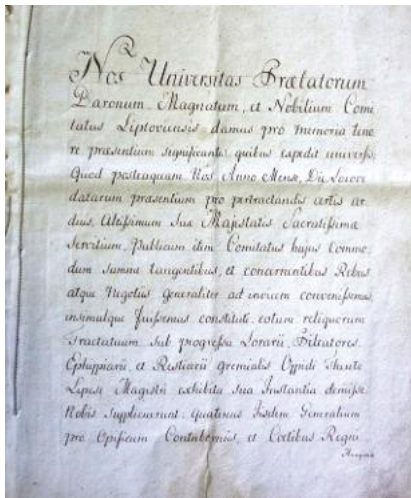
⁶⁸ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 4v, 6r, 140r.

⁶⁹ ŠPIESZ, *Remeslá, cechy...*, s. 196.

⁷⁰ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 156, *Generálne artikuly*, fol. 1.

⁷¹ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 15r.

⁷² A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 156, *Generálne artikuly*, s. 1-4.

Rys. 10 – Generalne Artykuły Cechowe

Czeladnicy, by zostać mistrzami, musieli odbyć co najmniej trzyletnią wędrowkę, której nie mogli przerwać. Przerwa była dopuszczalna jedynie w przypadku choroby lub śmierci w rodzinie. Natychmiast po przybyciu do nowego miasta, czeladnik musiał zgłosić się w miejscowym cechu, najpierw do cechmistrza i szukać pracy. U jednego mistrza pracował przez co najmniej pół roku, a za swoją pracę otrzymywał zapłatę. Oczywiście musiał się przywozić prowadzić i unikać hulanek. Artykuły Generalne zabraniały czeladnikom zakładania organizacji cechowych, co w przeszłości było normalną praktyką. Mieli też zakaz zwoływania własnych zebrań, posiadania skrzyń, pieczęci i artykułów. Z każdego warsztatu, w którym czeladnik pracował podczas wędrowki, otrzymywał świadectwo. Po odbyciu wędrowki mógł ubiegać się o przyjęcie w szeregi mistrzów cechowych. W tym celu najpierw musiał przedstawić wszystkie dokumenty (akt urodzenia, dyplom czeladniczy i świadectwa pracy), a następnie wykonać sztukę mistrzowską, która nie mogła być zbyt kosztowna, natomiast miała być dowodem umiejętności i doświadczenia.

czenie rzemieślnika. W Nemeckiej Lupcy podobnie jak w miasteczku Hybe, czeladnik w razie niepowodzenia miał prawo do wykonania drugiej sztuki. Jeżeli udało mu się wykonać sztukę mistrzowską, mógł być przyjęty do grona mistrzów, oczywiście znów po zapłaceniu taksy⁷³. Zarówno uczniowie jak i czeladnicy oraz mistrzowie musieli zachowywać się godnie i nie wszczynać w cechu sporów. Nie wolno im było na przykład źle się wyrażać na temat pracy innego mistrza, by zniechęcić do niego klientów.

Cechy były też organizacjami samopomocowymi. Artykuły zobowiązywały mistrzów, by wspomogli rodzinę chorego członka cechu i przeznaczyli na jej utrzymanie część pieniędzy znajdujących się w skrzyni cechowej. Mistrzowie mieli też obowiązek uczestniczenia w pogrzebie innego mistrza, czeladnika, ucznia lub żony albo dzieci mistrza. Pozwalano, by w razie śmierci mistrza wdowa po nim nadal wykonywała dane rzemiosło⁷⁴.

Wszyscy mistrzowie mieli obowiązek regularnie uczestniczyć w zebraniach cechowych, które odbywały się raz na kwartał. Na tych zebraniach, podobnie jak w miasteczku Hybe, musiał być obecny ustanowiony przez miasto komisarz cechowy, który nadzorował działalność cechu. Na takich zebraniach omawiano wszystkie sprawy cechu z ostatnich trzech miesięcy. Wszystko to musiało być odnotowane w protokole cechowym prowadzonym przez pisarza cechowego. Protokoły z zebrań były przechowywane w skrzyni cechowej, którą trzymał u siebie cechmistrz. Na każdym zebraniu odczytywano artykuły cechowe, a na każdym dorocznym zgromadzeniu wybierano nowego cechmistrza. Najpierw stary cechmistrz zdawał klucze do skrzyni cechowej i przeliczano zgromadzone w niej pieniądze. Następnie komisarz cechowy wyznaczał trzech kandydatów, w tym starego cechmistrza, z których wybierano nowego i jemu przekazywano klucze do skrzyni⁷⁵.

Artykuły Generalne starały się też wyeliminować wiele zwyczajów uważanych przez urzędy królewskie za szkodliwe lub przestarzałe, jak na przykład picie alkoholu na zgromadzeniach cechowych, obowiązek ożenku przez nowego mistrza czy zakaz przyjmowania do grona mistrzów czeladnika, który był przedtem parobkiem. Staraly się także wykorzenić powszechne przekonanie o nieuczciwości rzemieślników, którzy byli niesłubnymi dziećmi lub takich, którzy zabili psa albo kota czy też dotknęli martwego bydła, bądź ściągnęli z niego skórę (zapewne chodziło o padlinę)⁷⁶.

Działalność połączonego cechu różnych rzemiosł

Chociaż połączony cech różnych rzemiosł w Nemeckiej Lupci zaczął działać w 1815 roku, to regularne wpisy w protokołach cechowych zaczynają się pojawiać dopiero od 1817 roku. Mistrzowie uzgodnili, że ich kwartalne zebrania cechowe będą się odbywały w zapusty, zatem wybory władz cechu przeprowadzano na Wielkanoc, termin trzeciego zebrania, nazwany „*Jansky*”

⁷³ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 156, *Generálne artikuly*, s. 4-13.

⁷⁴ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 156, *Generálne artikuly*, s. 14-21.

⁷⁵ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 156, *Generálne artikuly*, s. 21-24.

⁷⁶ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 156, *Generálne artikuly*, s. 24-25.

wypadał przed lub po św. Jana (24 czerwca), a ostatnie zebranie odbywało się na św. Marcina (11 listopada) lub w Boże Narodzenie. Mistrzowie mieli obowiązek uczestniczyć przede wszystkim w pierwszym i ostatnim zebraniu, w przeciwnym wypadku groziła im grzywna w wysokości pięciu groszy. Na tych zebraniach miano też rozpatrywać sprawy mistrzów łamiących reguły cechowe. Później, w 1823 roku, mistrzowie uzgodnili, że wybory będą się odbywały na św. Jana⁷⁷. Ze wpisów zrobionych w kolejnych latach wynika jednak, że z reguły odbywały się w grudniu. Na ostatnim zebraniu w danym roku nie tylko wybierano nowe władze, ale sprawdzano też rachunki cechu⁷⁸. Na tych zebraniach rozpatrywano też różne skargi i rozszadano spory. Jeśli mistrz chciał wnieść jakąś skargę, musiał najpierw zapłacić pięć złotych i dopiero po ich uiszczeniu cechmistrz był zobowiązany zwołać posiedzenie cechu, na którym rozpatrywano daną sprawę⁷⁹.

Każdy cech miał swoje insygnia używane przez cały cech lub cechmistrza. Wspomniane już zostały protokoły (księgi) cechowe, do których wpisywano wszystkich mistrzów, wyzwolonych czeladników oraz uczniów, kwestie księgowo i różne uchwały. Zawsze prowadził je aktualny pisarz cechowy. Mistrzowie ustalili, że strony protokołu będą numerowane, aby uniknąć wszelkich podejrzeń, że zostały sfalszowane⁸⁰. Dokumentami, które zachowały się do naszych czasów, są: odpis Artykułów Generalnych w języku słowackim, zatwierdzenie Artykułów Generalnych przez władze Liptowa i niewypełnione formularze świadectw pracy w języku niemieckim. Wszystkie te dokumenty zostały zdeponowane w archiwum w Liptovskim Mikulášu⁸¹. W Muzeum Liptowskim znajdują się następujące przedmioty: mosiężna cecha – tabliczka służąca do zwoływania mistrzów na zebrania cechowe⁸² i puchar cechowy⁸³, którego nabyć odnotowano w protokole cechowym. Wspomniano w nim więcej naczyń cechowych nabytych w 1833 roku „...wedle porady a zmluwy panou Bratou wssekich s pomocy p: Boha”⁸⁴. W Węgierskim Muzeum Narodowym w Budapeszcie znajdują się pieczęć cechowa⁸⁵, której odcisk widnieje na protokole. Na pieczęci są wygrawerowane narzędzia lub wyroby siodlarzy (chomać końska), rymarzy (uprząż końska) i powroźników. Niezbyt jasny jest symbol rzemiosła powroźniczego, prawdopodobnie jest to któreś z narzędzi używanych w tym fachu. Przypuszcza się, że jest to ustawione zębami do góry drewniane narzędzie, które podkładano pod gruby powróż podczas jego plecenia, by nie ciągnął się po ziemi lub tak zwana *hachľa*, czyli zgrzebło, którym powroźnicy wyczyszczyli konopie⁸⁶. Cech na pewno posiadał skrzynię, w której przechowywano dokumenty cechowe, pieniądze i pieczęć. Niestety nie mamy informacji o niej.

⁷⁷ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 5v, 11r.

⁷⁸ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 40v.

⁷⁹ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 49r.

⁸⁰ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 2r-2v.

⁸¹ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 156, 157, 158, 159.

⁸² Liptovské múzeum, zbierkový fond, ev. č. H 1958.

⁸³ Liptovské múzeum, zbierkový fond, ev. č. H 1963.

⁸⁴ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 36r.

⁸⁵ KUFČÁK, Emil – POVAŽANOVÁ, Valéria. Pamiatky cechových remesiel Liptova (2. časť). In „Liptov. Vlastivedný zborník”, roč. 7, 1983, s. 137.

⁸⁶ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 14r.

Rys. 11 – Cecha, czyli tabliczka służąca do zwoływania mistrzów na zebrania połączonego cechu różnych rzemiosł w Nemeckiej Lupcy. Symbolem powroźników jest na niej koło – kołowrotek, na którym przędli włókna konopne.

Wspomniano już niektóre funkcje, które mistrzowie mogli sprawować w cechu. Na czele cechu stał cechmistrz, prawdopodobnie jego prawą ręką był *pribočný* [podstarszy], a cechowy *notár* [pisarz] sporządzał wpisy do protokołu ze zgromadzeń cechu, do władz cechu należeli też czterej starsi mistrzowie zwani też starszymi panami braćmi (później ich liczba wahała się od czterech do sześciu). W związku z tym we wpisach czasem wspomina się o podziale na starszy stół (dla starszych mistrzów) i młodszy stół (dla pozostałych). Później pojawiły się kolejne funkcje cechowe. W 1827 roku *pán tatík* [ojczulek] czeladników, nazywany też *hospodský otec* [opiekunem gospody] lub *atya mester* oraz dwaj *prisediaci* [ławnicy] „*Baisziteri*” (w kolejnych latach był już tylko jeden)⁸⁷, którzy nadzorowali czeladników. Z 1834 roku pochodzi wpis o wyzwoleniu „*p: brata mladssiho*” (następnie wyzwolono dwóch czeladników), którego jednym z obowiązków było obsługiwanie, prawdopodobnie starszyny cechowej⁸⁸. Zdarzało się i to wcale nie rzadko, że jedna osoba sprawowała kilka funkcji, na przykład była starszym mistrzem i pisarzem lub pisarzem i ojczulkiem. W protokole pojawia się jeszcze nazwa *lermajster* (z niemieckiego *Lehrmeister*). Nie oznacza ona jednak obieralnej funkcji, lecz mistrza, u którego terminowali uczniowie, zatem mógł to być każdy mistrz.

Wpisy dotyczące wyborów nie pojawiają się w protokołach cechowych każdego roku, choć zapewne wybory odbywały się co rok, przynajmniej do lat czterdziestych XIX wieku. Prawdopodobnie robiono wpisy tylko wtedy, gdy zmieniały się osoby piastujące którąś z funkcji. We wpisach z niektórymi lat

⁸⁷ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 24r.

⁸⁸ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 38v, 68r.

wymieniano jedynie te funkcje, które obejmowały nowe osoby. Szczegółowe wpisy dotyczące wyborów pochodzą z lat 1835 i 1836. Są w nich podane nazwiska kandydatów na cechmistrza. W 1835 roku wybory odbywały się zgodnie z postanowieniami Artykułów Generalnych i mistrzowie wybierali spośród trzech kandydatów, którymi byli: Daniel Nedobry, Ján Sokol i Jozef Fabry. Wybrano „*skrz wic hlasu*” Daniela Nedobrego. W kolejnym roku było już tylko dwóch kandydatów, Ján Sokol i Adam Lutočka, z których większością głosów wybrano Jána Sokola. Niestety nie podano nazwisk kandydatów na pozostałe stanowiska, ale jest informacja o tym, czy dany kandydat został wybrany większością głosów, czy jednomyślnie, jak było to w przypadku Adama Lutočki, który został „*gednomislne*” wybrany *orátorem* w 1835 oraz 1836 roku⁸⁹.

Liczba mistrzów wykonujących poszczególne rzemiosła była zmienna. Na przykład w 1827 roku zapisano, iż w do cechu należą mistrzowie rymarscy, powroźniczy i kapelusznicy, ponieważ „*natento čas neni toho remesla Magstra sedlarskeho*”⁹⁰. W późniejszym czasie przez pewien okres znów należeli do niego siodlarze. Z lat sześćdziesiątych XIX wieku pochodzą wpisy, w których są wymieniani już tylko rymarze i powroźnicy. Jedynie nieliczne wpisy, w których wymieniono wszystkich mistrzów, świadczą o tym, ilu było mistrzów danego rzemiosła. Na przykład w 1833 roku do cechu należało osiemnastu mistrzów, wśród których było tylko dwóch powroźników – Adam Lenčo i Michal Eichler II⁹¹.

Chociaż powroźnicy nigdy nie mieli we wspólnym cechu liczebnej przewagi, to piastowali różne funkcje. Niektórzy z nich mieli nawet zaszczyt być cechmistrzami. Największym poważaniem cieszył się już wspomniany Michal Eichler II, który był wybierany na niemal wszystkie funkcje w cechu. Najpierw został wybrany młodszym bratem, następnie *orátorem*, potem był jednym ze starszych mistrzów, a równocześnie pisarzem cechowym i podstarym. Ukoronowaniem jego kariery były lata 1850 i 1851, w których został wybrany cechmistrzem. Również Adam Lenčo odnosił dość duże sukcesy, choć nigdy nie został cechmistrzem. Najpierw był ławnikiem, następnie należał do starszyny, a między tym przez dwie kadencje sprawował funkcję *orátora*. Pod koniec swojej kariery pełnił też funkcję opiekuna gospody.

Powroźnicy mogli również sprawować inne, nieobieralne funkcje. W 1823 roku doszło do sporu z Jozefem Feriencem, który chciał zostać członkiem cechu, lecz odmówił zapłacenia ustalonej taksy. Z tego powodu nie przyjęto go do cechu, więc wniósł skargę do „*wissi wrchnost*”, czyli władz Liptowa. Cech wysłał trójosobową deputację, by broniła ich sprawy. Członkami deputacji byli: Andrej Sokol, Ján Obrcian i powroźnik Jozef Erhardt. Interesujące jest to, że przy nazwisku każdego z nich podano funkcję, jaką pełnił w cechu, pomimo iż, zgodnie ze wpisem sporządzonym po ostatnich wyborach nie powinni piastować tych funkcji: „*Andreas Szokol gako Mladssi Cechmister Joseph Erharth qua Orator Joanes Obrtzián gak starssi ud*”. W dodatku Ján Obrcian został w rzeczywistości wybrany *orátorem*, a Andrej Sokol i Jozef

⁸⁹ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 40v.

⁹⁰ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 25r.

⁹¹ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 36r.

Rys. 12 – Naczynie cechowe przypisywane
połączonemu cechowi z Nemeckiej Lupčy

Erhardt zostali starszymi mistrzami. Podane we wpisie funkcje objęli dopiero po następnych wyborach, które odbyły się ponad miesiąc później. Deputacja, która udała się do starosty powiatu Pavla Okolicsányiego, przedstawiła mu stanowisko cechu. Starosta uznał ich rację i nakazał Jozefowi Feriancowi, by zapłacił ustaloną takse, jeśli chce zostać członkiem cechu. Wpis świadczy o tym, że cech wygrał spór⁹².

W tym cechu dużą wagę przywiązywano do pożegnania zmarłych mistrzów lub członków ich rodzin, czyli udziału w pogrzebach. W 1824 roku cech nawet zamówił całun, który kosztował aż 112 złotych⁹³. Nie wiadomo, czy mistrzowie uchylali się od udziału w uroczystościach pogrzebowych, natomiast wiadomo, że w 1828 roku uchwalono, że za spóźnienie się na „wiprowadzeni mrtweho tela” będą karani grzywną w wysokości czterech groszy. W razie niezapłacenia grzywny, takie przewinienie miało być osądzone przez cechmistrza na najbliższym posiedzeniu. Grzywną dziesięciu groszy miał być karany ten, kto został wyznaczony, by trzymać straż przy trumnie nieboszczyka, a obowiązku tego nie

⁹² A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 12v.

⁹³ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 18r.

dopełnił⁹⁴. W kolejnym roku członkowie cechu zobowiązali się, że w razie śmierci rodziców któregośkolwiek mistrza będą uczestniczyć w „wiprowadzeni mrtwego tela”, a jeżeli któryś z nich by się od tego uchyłał, zostanie ukarany grzywną w wysokości czterech groszy⁹⁵. Od lat pięćdziesiątych XIX wieku pojawia się funkcja nadzorca pogrzebowego, który pełnił bliżej nieokreślone obowiązki. Najczęściej funkcję tę sprawowali młodszy mistrzowie i nawet dostawali za to wynagrodzenie. W 1854 roku wynosiło ono trzy złote i piętnaście denarów⁹⁶.

Na posiedzeniach mistrzowie wielokrotnie debatowali na temat sprzedawania na jarmarkach. Z 1823 roku pochodzi wpis o kramach jarmarcznych, które rymarze niegdyś postawili przed domem miejskim, a teraz je naprawili. Cech podjął uchwałę, że mogą z nich korzystać wszyscy mistrzowie, ale za każdym razem muszą za to zapłacić trzy grosze do kasy cechu. Pobieranie tych opłat powierzono Andrejowi Sokolowi i powroźnikowi Jozefowi Erhartowi⁹⁷. Wiosną 1851 roku silna wichura powaliła i zniszczyła wszystkie kramy. Drewno, z którego były wykonane, cech sprzedał na licytacji, a zarobione pieniądze podzielił między wszystkich mistrzów. Następnie ustalono, że jeżeli w przyszłości miano by budować jakies kramy, to powinny być sfinansowane z kasy cechu⁹⁸. Brak kramów najwyraźniej powodował problemy, ponieważ w grudniu tego roku wydano rozporządzenie, które określało, w jaki sposób mistrzowie mają rozstawiać swoje kramy na rynku w Nemeckiej Lupcy podczas jarmarków. Naruszenie go było oczywiście karane grzywną⁹⁹. Członkowie cechu musieli także uzgodnić zasady dotyczące udziału w targach odbywających się w innych miastach, na przykład Rużomberku. Postanowiono, że na te targi będą się udawali zawsze ściśle określonymi parami. Powroźnicy byli połączeni w pary, z których pierwszą tworzyli Adam Lenčo i Ján Erhardt, a drugą Juraj Mokoš i Adam Eichler. Naruszenie tego postanowienia karano grzywną w wysokości pięciu złotych. Wpis informujący o tym postanowieniu jest nieocenionym źródłem pozwalającym poznać poziom wykształcenia mistrzów, jest pod nim bowiem podpisanymi dwunastu mistrzów wszystkich rzemiosł zrzeszonych w cechu. Ciekawostką jest, że w tym czasie pisać umieli jedynie wszyscy powroźnicy¹⁰⁰.

Hierarchia cechowa była standardowa, czyli taka sama, jak w innych cechach. Najniżej w niej stali uczniowie, najczęściej jeszcze chłopcy. Jak już wspomniano, w Artykułach Generalnych ustanowiono, że mają pobierać naukę przez dwa lata. W rzeczywistości uczyli się zawodu o wiele dłużej, bo od trzech do czterech, a w wyjątkowych przypadkach nawet sześć lat. Nie jest całkiem jasne, według jakiego klucza ustalano te okresy. Terminowanie ucznia polegało na tym, że przebywał w warsztacie i domu mistrza, gdzie wykonywał wszystkie prace, które mu przydzielono. W 1846 roku król wydał

⁹⁴ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 26r.

⁹⁵ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 26v.

⁹⁶ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 57v, 61v.

⁹⁷ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 2r.

⁹⁸ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 55r.

⁹⁹ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 56r.

¹⁰⁰ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 55v.

edykt nakazujący, by zadbać również o edukację szkolną uczniów pobierających naukę rzemiosła. Nakazano, że żaden uczeń nie może być wyzwolony na czeladnika, jeżeli wystarczająco nie udokumentuje swojego wykształcenia¹⁰¹.

Po zakończeniu okresu nauki i wyzwoleniu na czeladnika rzemieślnik musiał odbyć trzyletnią wędrowkę po różnych warsztatach swojej profesji w innych miastach. Brakuje jednak wiarygodnych źródeł, które by potwierdzały, jak długo w rzeczywistości trwały wędrowki czeladników należących do połączonych cechów w Nemeckiej Lupcy. Najczęściej w protokole są tylko informacje o wyzwoleniu ucznia na czeladnika, a jedynie sporadycznie o jego wyruszeniu na wędrowkę. Potem pojawia się dopiero wpis o przyjęciu do grona mistrzów. Okres od wyzwolenia na czeladnika do zostania mistrzem wahał się od dwóch do dziewięciu lat. Trudno przypuszczać, by przez ten cały czas czeladnik odbywał wędrowkę. Na pewno przez pewien czas musiał przygotowywać się do drogi. Świadczą o tym również wpisy dotyczące czeladnika powroźniczego Jozefa Matuli. Został on wyzwolony na czeladnika 17 lutego 1822 roku, a na wędrowkę wyruszył 16 maja 1822 roku, czyli w niecałe trzy miesiące później¹⁰². Po powrocie z wędrowki czeladnik mógł się jeszcze przygotowywać do egzaminu końcowego – zrobienia sztuki mistrzowskiej. Jedyną informacją o tym, ile trwała wędrowka, pojawia przy nazwisku Adama Lenča, który spędził na niej dwa i pół roku¹⁰³.

Jak już zostało podane, w Artykułach Generalnych określono, że jeśli czeladnik chciał zostać mistrzem, musiał wykonać tak zwaną sztukę mistrzowską, czyli przedmiot świadczący o jego umiejętnościach rzemieślniczych.

Rys. 13 – Pieczęć cechowa

¹⁰¹ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 75v.

¹⁰² A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 116r, 119v.

W 1853 roku władze państwowe wydały rozporządzenie, w którym były ściśle określone przedmioty, jakie miał rzemieślnik w ramach tego egzaminu wykonać. Powroźnicy mogli wybrać dwa z trzech przedmiotów, które musieli wykonać. Były to: *žinka*, czyli sznur do suszenia prania o długości 50 sążni i wadze 75 funtów lub *popruh* – pas o długości 20 sążni i wadze 30 funtów albo sieć długa na 60 sążni i ważąca 24 funty¹⁰⁴.

Wiele krótkich wpisów w protokole dotyczy uiszczania rozmaitych opłat. Opłaty wnoszono już podczas przyjmowania uczniów do terminu. Najczęściej wynosiły około pięciu złotych, ale w przypadku synów mistrzów mogły być niższe („*taxa w polowicy ponewač mistrousky syn gestit*”)¹⁰⁵. Kwota ta była nazywana *prípovedanka* i zazwyczaj wraz z nią wnoszono jeszcze opłatę zwaną *colatia*, co wywodzi się z łacińskiego słowa *collatio* – darowizna, nadanie/wsparcie. W rzeczywistości chodziło raczej o poczęstunek dla mistrzów, co ilustruje następujący tekst: „*ktomu Colatiu hodnowernu kteru hnetky proukazal, /:zależegicy w trungu a ginich wecech:/*”¹⁰⁶.

Także wyzwoliny ucznia na czeladnika wiązały się z opłatami. Najczęściej była to taksa w wysokości pięciu złotych (mogła być też niższa) i tzw. *kolácia*, czyli kwota przeznaczona na poczęstunek dla mistrzów, ale czasami pojawiała się też opłata dla starszyny cechowej w wysokości dwóch złotych.

Najwyższe opłaty pobierano przy przyjmowaniu rzemieślnika do grona mistrzów. Zazwyczaj była to suma 25 złotych, bo tyle wynosiła obniżona o połowę taksa, którą płacili synowie i zięciowie mistrzów lub czeladnicy, którzy ożenili się z wdową po mistrzu. W niektórych przypadkach pojawiają się też kwoty dwunastu, dwudziestu lub czterdziestu złotych. Były to niebagatelne sumy, więc pozwalano mistrzom, by płacili je w ratach, co było skrzętnie odnotowywane. Na przykład pierwszy mistrz powroźniczy Michal Eichler I zapłacił takse w wysokości 12 złotych. Z tego dwa złote zapłacił od razu po przyjęciu, a więc 16 lutego 1817 roku. Kolejne dwa złote zapłacił w kwartale wielkanocnym 1818 roku, potem 2 stycznia 1820 roku, a w miesiąc później, 13 lutego, zapłacił jeszcze jeden złoty. Dnia 27 grudnia 1823 roku ponownie zapłacił dwa złote, a ostatnią ratę wynoszącą trzy złote uiszczył 28 września 1824 roku¹⁰⁷.

Dosyć szybko, bo już od roku 1817, mogły należeć do cechu także żony mistrzów. Właściwie wszyscy mistrzowie powroźniczy skorzystali z tej możliwości. Po przyjęciu do cechu zazwyczaj wprowadzali do niego swoje żony w ciągu kilku lat. Opłatą za ich przyjęcie była tylko *kolácia*¹⁰⁸. Nie wiadomo jakie funkcje pełniły w cechu te kobiety, jakie miały prawa i obowiązki. Nie pojawiają się też w dalszych wpisach.

¹⁰⁴ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 58r.

¹⁰⁵ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 154r.

¹⁰⁶ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 24v.

¹⁰⁷ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 4v.

¹⁰⁸ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 156r-156v.

Mistrzowie powroźniczy z Nemeckiej Lupčy

Michal Eichler I – był pierwszym powroźnikiem z tego rodu, który został członkiem połączanego cechu w Nemeckiej Lupčy. Prawdopodobnie urodził się w 1777 roku i nie był synem powroźnika Jozefa Eichlera, który sprowadził się do Lupčy pod koniec XVIII wieku, lecz jego brata. Nie znamy szczegółów z okresu jego nauki u mistrza ani bycia czeladnikiem. Wiemy jedynie, że w 1817 roku, gdy został przyjęty w poczet mistrzów cechu, ponoć był jedynym powroźnikiem w mieście. Pełnił też kilka funkcji w cechu. W latach 1819, 1822 i 1823 był pisarzem cechowym, a w latach 1827 i 1828 należał do starszyny cechowej. Wprowadził do cechu swoje dwie żony. Najpierw w 1820 roku Marię Nižňanská, a w 1824 roku Zuzanę Feriancová. Niestety jego kariera cechowa nie trwała długo. Wpis z 1829 roku informuje, że zmarł 29 lipca w wieku 55 lat¹⁰⁹.

Jego uczniem był Adam Lenčo¹¹⁰.

Michal Eichler II – powroźnictwem zajmował się także syn Michala Eichlera I, Michal Eichler II urodzony około 1810 roku. Nie ma wpisów mówiących o tym, gdzie terminował, ale jest wysoce prawdopodobne, że uczył się w warsztacie swego ojca. Naukę zakończył w 1827 roku i po wyzwoleniu na czeladnika musiał odbyć wędrowkę. W 1830 roku spełnił wszystkie warunki wymagane, by mógł zostać mistrzem i przyjęto go do cechu. W 1834 roku wprowadził do cechu swoją żonę Marię Petercová. Następnie z powodzeniem pisał się po szczeblach kariery cechowej. W 1837 roku wybrano go młodszym mistrzem, a od następnego aż do 1844 roku – z przerwą w 1841 roku – sprawował funkcję *orátora*. Od 1845 roku był starszym mistrzem, z wyjątkiem lat 1846, 1848 i 1849, kiedy był pisarzem cechowym. W 1852 roku był *príbočným*, a zwierzczeniem jego kariery cechowej były lata 1850 i 1851, w których piastował funkcję cechmistrza. Starszym mistrzem był aż do 1877 roku. Nie udało się znaleźć żadnych informacji o tym, czy pełnił jakieś funkcje w latach 1853, 1856, 1864, 1868, 1872, 1873 i 1876. Zmarł 14 lipca 1892 roku na zapalenie płuc w wieku prawie 82 lat¹¹¹.

Mimo iż, jego kariera mistrzowska trwała niemal pięćdziesiąt lat, to w protokole znajdujemy informację o tylko jednym uczniu, który u niego terminował. Był nim jego krewny Adam Eichler¹¹².

Adam Eichler – drugi syn Michala Eichlera I urodzony 10 maja 1824 roku¹¹³. W 1839 roku został przyjęty do terminu przez swojego brata Michala Eichlera II. Naukę zakończył w 1842 roku i jako czeladnika przyjęto go do cechu. Mistrzem został w 1847 roku, a już w następnym roku wprowadził do cechu swoją żonę Marię Pribišová. W 1848 roku sprawował funkcję młodszego mistrza, a potem aż do lat siedemdziesiątych nie piastował żadnej funkcji w

¹⁰⁹ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pochovaných*, wpis z 29.07.1829 r.

¹¹⁰ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 4v, 7v, 9r, 11r, 25r, 25v, 26v, 118v, 140r, 156r, 156v.

¹¹¹ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pochovaných*, wpis z 14.07.1892 r.

¹¹² A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 29r, 41v, 42v-43v, 45v, 46r, 47r, 49v, 50v, 51v, 52r, 53r, 53v, 56v-57v, 59r-60v, 61v, 62r, 120v, 132r, 134r-135r, 154r, 159r.

¹¹³ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pokrstených*, wpis z 10.05.1824 r.

Rys. 14 – Wpis o przyjęciu Adama Lenčo do cechu

cechu. Dopiero w 1871 i od 1873 do 1875 roku był pisarzem cechowym, a w 1877 roku został starszym mistrzem. Jest to ostanía informacja o nim w protokole cechowym. Zmarł 8 stycznia 1880 na chorobę płuc¹¹⁴.

Terminowali u niego Jozef Murárik i jego syn Michal Eichler III¹¹⁵.

Adam Lenčo – urodził się 9 grudnia 1801¹¹⁶. W 1816 roku został uczniem Michala Eichlera I. Naukę ukończył w 1820 roku i został wyzwolony na czeladnika. Już w 1822 przyjęto go do grona mistrzów. W 1824 roku wprowadził do cechu swoją żonę Evę Hnitková. Podobnie jak Michal Eichler II, Adam Lenčo miał dość udaną karierę cechową. Najpierw w latach 1829–1832 był ławnikiem. Potem w 1834, 1839, 1840, 1842 i 1844 roku był starszym mistrzem, a w latach 1846–1847 *orátorem*. Następnie ponownie od 1850 do 1865 roku był starszym mistrzem, z wyjątkiem 1853 roku, z którego nie mamy żadnej informacji o sprawowanej przez niego funkcji. Dodatkowo w latach 1860–1862 był opiekunem gospody. Zmarł w 1865 roku.

Z protokołu cechowego dowiadujemy się, że miał jednego ucznia, którym był jego krewny Andrej Lenčo I¹¹⁷.

¹¹⁴ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Ľupča, *Matrika pochovaných*, wpis z 09.01.1880 r.

¹¹⁵ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 52r, 52v, 107v, 112v, 132r, 154r, 160r.

¹¹⁶ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Ľupča, *Matrika pokrstených*, wpis z 9. 12. 1801.

¹¹⁷ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 10r, 10v, 27r, 28v, 29v, 32r, 36r, 43r, 43v, 45v, 46r, 47r, 50v, 51v, 53v, 56v-57v, 59r-60v, 61v, 62r, 63r, 118v, 137v, 140r, 157v.

Andrej Lenčo I – rodzinne tradycje rzemieślnicze kontynuował Andrej Lenčo I, syn Adama Lenčo. Urodził się zapewne w 1838 roku. Terminował oczywiście u ojca. Nic nie wiemy o jego czeladniczych latach. Nie wiemy, nawet kiedy został mistrzem. Musiało to jednak nastąpić przed 1864 rokiem. W 1865 roku wprowadził do cechu swoją żonę Evę Kapustovą. Będąc członkiem cechu, sprawował tylko dwie funkcje. W latach 1864 i 1867, następnie w 1870, 1871, 1873 i 1877 roku został wybrany młodszym mistrzem, a w latach 1871, 1873–1875 oraz później, w 1877 i 1883 roku, był ławnikiem. Zmarł 28 lutego 1886 roku na gruźlicę¹¹⁸.

Jego uczniem był Ján Bartánus.

Daniel Polonyi I – urodził się koło 1840 roku¹¹⁹. Lata nauki spędził u Jána Erhardta, u którego zaczął terminować w 1853 roku. Nie miał ojca, więc był „*pod opatrovaním našho spolu p. Brata Adama Nedobry*”. Zgodnie z umową w cztery lata później, czyli w 1857 roku, został wyzwolony na czeladnika. Przyjęto go jako mistrza do cechu w 1863 roku. W roku 1866 wprowadził do cechu swoją żonę Márię Šolcovą. Przez krótki czas pełnił w cechu dwie funkcje. W roku 1878 i 1880 był ławnikiem, a w 1883 roku opiekunem gospody.

Jego uczniami byli Daniel Polonyi II i Daniel Krno¹²⁰.

Jozef Erhardt – urodzony prawdopodobnie w 1785 roku. Był drugim w kolejności mistrzem powroźniczym w połączonym cechu różnych rzemiosł w Nemeckiej Lupcy, do którego wstąpił w 1817 roku. W 1820 roku wprowadził do cechu swoją żonę Rozálię Fejérpatakyovą, a po jej śmierci drugą małżonkę – Zuzanę Záborską (w 1823 roku). Sprawował tylko dwie obieralne funkcje. Najpierw w 1823 i 1824 roku był *orátorem*, a potem w 1825 i od 1827 do 1832 roku starszym mistrzem. Zmarł nagle w 1833 roku w wieku zaledwie 48 lat¹²¹.

Jedynym uczniem Erhardta, o którego istnieniu wiemy, był Jozef Matula¹²².

Ján Erhardt – Ján Erhardt nie był synem Jozefa Erhardta. Prawdopodobnie był jego młodszym bratem lub bratankiem, gdyż w jednym ze wpisów czytamy, że był „*od rodu powrazník ponewač ale gého rodič nebil pri poctiwem cechu wsstipen*”, czyli pochodził z rodziny powroźników, ale jego rodzice nie byli członkami cechu. W 1826 roku ukończył naukę rzemiosła i został wyzwolony na czeladnika. Nie wiemy, kiedy dokładnie został mistrzem, ale już w 1849 sprawował funkcję młodszego mistrza i piastował ją też w 1850 roku.

W dokumentach jest odnotowany tylko jeden jego uczeń Daniel Polonyi I¹²³.

¹¹⁸ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pochovaných*, wpis z 28.02.1886 r.; A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 63r, 65r, 66r, 66v, 67v, 68r, 68v, 70v, 112v, 113r, 137v, 160v.

¹¹⁹ ŠA BY, f. ZCM, Ev. a. v. Partizánska Lupča, *Matrika pochovaných*, wpis z 09.04.1864 r.

¹²⁰ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 62r, 69r-71v, 79v, 109r, 160v.

¹²¹ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pochovaných*, wpis z 15.04.1833 r.

¹²² A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 5v, 13r, 14v, 18v, 20r, 20v, 24v, 15r, 15v, 17r, 18v, 19v, 32r, 36r, 119v, 119r, 141r, 156v.

¹²³ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 53r, 53v, 79v, 109r, 120r.

Juraj Mokoš I – mistrzem powroźniczym został w 1836 roku. Wcześniej ożenił się z wdową po mistrzu powroźnictwa Jozefie Erhardcie, Zuzaną Záborską. Zmarł przed 1855 rokiem. Niestety, nic więcej o jego życiu nie wiemy.

Jego uczniami byli: pasierb Štefan Erhardt i Adam Matula¹²⁴.

Adam Mokoš – syn Juraja Mokoša I, zakończył naukę rzemiosła już w 1855 roku. Niewiele wiadomo o początkach jego kariery jako mistrza, ale już w 1862 roku został wybrany młodszym mistrzem, a zatem musiał wcześniej zdać egzamin mistrzowski. W dodatku objął też funkcję nadzorcy pogrzebowego. Wpis o przyjęciu go do grona mistrzów pojawia się jednak w protokole cechowym dopiero w 1869 roku. Istnieją dwie hipotezy tłumaczące ten fakt, mogło to być po prostu niedopatrzenie w prowadzeniu ksiąg lub istniał jeszcze jeden Adam Mokoš, o którym nie mamy informacji. Adam Mokoš, syn mistrza powroźniczego Juraja Mokoša I, zmarł przed 1881 rokiem¹²⁵.

Jozef Matula – jego biogram jest krótki. W 1818 roku rozpoczął naukę rzemiosła u Jozefa Erhardta, którą ukończył w lutym 1822 roku. W trzy miesiące później wyruszył na wędrowkę. Mistrzem został w 1827 roku, a wcześniej ożenił się z Terezią Erhardtową (córką Jozefa Erhardta urodzoną w 1807 roku)¹²⁶, którą w 1829 roku wprowadził do cechu. Z 1830 roku pochodzi wpis o nagłej śmierci czterech mistrzów połączonego cechu, którzy zmarli na cholere, jednym z nich był Jozef Matula¹²⁷.

Uczniowie i czeladnicy powroźniczy z Nemeckiej Lupčy

Štefan Erhardt – był synem Jozefa Erhardta i jego drugiej żony Zuzany Záborskiej oraz pasierbem Juraja Mokoša, który ożenił się z wdową po Jozefie Erhardcie. Urodził się w 1832 roku¹²⁸. Terminował u swojego ojczyma, a w 1852 roku został wyzwolony na czeladnika. Nic więcej o nim nie wiemy¹²⁹.

Nieznani synowie Jozefa Erhardta – z dokumentów wynika, że Jozef Erhardt miał ze swoimi żonami kilkoro dzieci. W kilku miejscach protokołu cechowego są wzmianki o nich, lecz nie podano ich imion. Najpierw w 1834 roku wspomniany jest chłopiec, który został przyjęty jako uczeń przez Jána Mokoša, a uzgodniony czas nauki rzemiosła wynosił trzy i pół roku¹³⁰, następnie w 1842 roku wymieniony jest „*synaček Jozepha Erhart*”, który został wyzwolony na czeladnika¹³¹. Ze względu na duży rozrzut czasowy jest mało prawdopodobne, by chodziło o tę samą osobę. W pierwszym przypadku mógł to być Ján – syn z pierwszego małżeństwa, który urodził się w

¹²⁴ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 41r, 19r, 136r, 154v.

¹²⁵ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 61v, 62v, 71v, 79r.

¹²⁶ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pokrstených*, wpis z 09.11.1807 r.

¹²⁷ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 24v, 28v, 116r, 119v, 141r, 158v.

¹²⁸ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pokrstených*, wpis z 14.01.1832 r.

¹²⁹ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 136r.

¹³⁰ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 150v.

¹³¹ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 131v.

1820 roku¹³², a w drugim Juraj – syn urodzony z drugiego małżeństwa w 1824 roku¹³³.

Adam Matula – w 1843 roku został przyjęty do terminu przez powroźnika Juraja Mokoša. Był synem tutejszego mieszczanina Adama Matuli. Mistrzowie uzgodnili, że jego nauka będzie trwała pełne trzy lata, licząc od 1 listopada¹³⁴.

Juraj Mokoš II – był młodszym bratem Adama Mokoša, prawdopodobnie nie mistrza powroźniczego, lecz jego imiennika. We wpisie z 1861 roku figuruje jednak jako „*principal*”, a to słowo w przeszłości oznaczało ważnego przedstawiciela lub przełożonego¹³⁵. Nie wspomniano, by Adam Mokoš był członkiem cechu. W podanym roku Adam Mokoš stawiał się przed cechem i prosił, by jego brata Juraja „*cecha... pripovedala ai prepustila*”. Co oznacza, iż prosił, by jego brat został wyzwolony na czeladnika. Nic więcej o Juraju Mokošu II nie wiemy¹³⁶.

Jozef Murárik – urodzony w 1836 roku¹³⁷. Naukę rzemiosła rozpoczął końcem 1850 roku. Jego mistrzem był Adam Eichler. Uzgodniono, że nauka będzie trwała trzy lata, po których jeszcze przez pół roku będzie musiał pracować u Eichlera¹³⁸.

Powroźnictwo cechowe w Liptovskim Svätym Mikulášu

Svätý Mikuláš był miasteczkiem, które nie powstało na ziemiach należących do króla, lecz na terenie dóbr szlacheckich. Dlatego uzyskanie przez

Rys. 15 – Svätý Mikuláš w pierwszej połowie XIX wieku

¹³² ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pokrstených*, wpis z 22.12.1820 r.

¹³³ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pokrstených*, wpis z 24.04.1824 r.

¹³⁴ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 154v.

¹³⁵ *Historický slovník slovenského jazyka*. Źródło internetowe: <https://slovník.juls.savba.sk/?w=principal&s=exact&c=f09c&cs=&d=hss#> [dostęp: 01.03.2025 r.]

¹³⁶ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 80v.

¹³⁷ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pokrstených*, wpis z 23.09.1836 r.

¹³⁸ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 107v.

nie praw miejskich trwało dłużej. W połowie XIV wieku wielmoża Pongrác jako właściciel ziemi, na której zbudowano Svätý Mikuláš, uzyskał przywilej organizowania regularnych targów. Od tego momentu Svätý Mikuláš mógł się dalej rozwijać jako miasteczko¹³⁹. Władze miasta starały się naśladować działalność innych rad miejskich z okolicznych liptowskich miast lub Lewoczy czy Banskjej Bystricy. Sami Pongrácowie często podważali mieszczzańskie przywileje mieszkańców Svätého Mikuláša¹⁴⁰. Jednakże od XVIII wieku miasteczko stało się miejscem, w którym regularnie odbywały się szlacheckie sejmiki ziemskie, co podniosło jego rangę.

W Svätým Mikulášu, który był ośrodkiem handlu, w naturalny sposób rozwijało się rzemiosło. Informacje o zrzeszaniu się tamtejszych mistrzów rzemieślniczych w cechy pochodzą z XVII wieku. Wtedy powstały: cech kowali i ślusarzy, cech kuśnierzy, cech szewców oraz cech cholewkarzy. W XVIII wieku założono cechy krawców i farbiarzy, a w XIX wieku cech garbarzy, cech miedziarzy i cech stolarsko-kołodziejско-bednarski¹⁴¹.

Pomimo że, powroźnicy działali w tym mieście już od XVII wieku, to cech powroźniczy w nim nie powstał. Ciągłość lokalnego powroźnictwa została jednak zachowana także w XIX wieku. Choć majstrów tej profesji nie było tu tak wielu, jak w Nemeckiej Lupči, to zawsze jacyś tu pracowali. Nazwiska niektórych z nich, działających jeszcze w XVIII wieku, zostały zapomniane. Przykładem są Daniel Faust i Tobias Fischer. Andrej Ždanský kontynuował tę działalność i podźwignął ją na wyższy poziom. Jedyną informacją o działalności tutejszego powroźnika Adama Antoški pochodzi z początku XIX wieku, wcześniej ani później nie jest nigdzie wymieniany. W lipcu 1820 roku wystawił on władzom Liptowa rachunek za usługi powroźnicze. Tytułował się w nim „*Magister powraznický*”. Podobnie jak w już wcześniej przytaczanych przypadkach i tym razem władze potrzebowały sznurów do pomiaru dróg. Zatem Adam Antoška na żądanie ziemskiego komisarza dróg Daniela Bobrovnickiego zrobił *šnuru* (sznur) długi na 50 sążni, który kosztował 12 złotych i 30 grajcarów¹⁴².

Mistrzowie powroźnictwa ze Svätého Mikuláša mogli rozwijać swoje rzemiosło także w ramach cechu. Choć nie założono tu cechu powroźników, to mogli wstępować do połączonego cechu. Umożliwiały im to również Artykuły Generalne, w których jest mowa o tym, że jeżeli w mieście jest zbyt mało mistrzów jakiegoś rzemiosła, by mogli założyć własny cech, wówczas mogą połączyć się z cechem swego rzemiosła działającym w innym najbliższym mieście. Tak było w przypadku powroźników ze Svätého Mikuláša i Nemeckiej Lupčy. *Cezpoľní*, czyli zamiejscowi, mistrzowie mieli potem obowiązek, jeśli nie mieszkali bardzo daleko, uczestniczenia w dorocznym posiedzeniu cechu w dniu jego patrona. Musieli też brać udział w procesji w święto Bożego Ciała. Z tych obowiązków byli zwolnieni ci mistrzowie, którzy mieszkali dalej niż dwie mile od siedziby cechu¹⁴³. Zamiejscowi mistrzowie byli też zwol-

¹³⁹ ULIČNÝ, *Definy Liptova...*, s. 129-130.

¹⁴⁰ ULIČNÝ, Ferdinand (zost.), *Liptovský Mikuláš*. Bratislava: Credo, 2006, s. 18-27.

¹⁴¹ ULIČNÝ, *Definy Liptova...*, s. 130.

¹⁴² ŠA BY, f. LŽ, k. 306, Gen. cong. 4. 7. 1820, fol. 156.

¹⁴³ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 156, *Generálne artikuly*, s. 15.

nieni z udziału w regularnie zwoływanych kwartalnych zebraniach cechu. Wystarczyło, że brali w nich udział raz na rok i wtedy uiszczali też wszystkie obowiązkowe opłaty cechowe. Mistrzowie, którzy mieszkali dwie godziny drogi od siedziby cechu, byli zwolnieni z udziału nawet w tym zebraniu. Opłaty cechowe, oczywiście, musieli przez kogoś przekazać¹⁴⁴.

Także zamiejscowi mistrzowie, jeśli chcieli zostać członkami cechu, musieli spełnić wszystkie warunki, w tym wykazać się odpowiednią znajomością rzemiosła i uiścić opłaty. Przez cały okres działania cechu wstąpili do niego tylko czterej mistrzowie ze Svätého Mikuláša. Pierwszy z nich został członkiem cechu w 1826 roku.

Zamiejscowi mistrzowie ze Svätého Mikuláša byli w protokole oznaczani jako „Land Majster” lub „Lang Magster”. Rzecz jasna nigdy nie pełnili żadnej z obieralnych funkcji, bo jeśliby korzystali z tego, że są zwolnieni z obowiązku regularnego udziału w posiedzeniach cechu, nie mogliby należycie tych funkcji sprawować.

Mistrzowie, czeladnicy i uczniowie powroźniczy ze Svätého Mikuláša

Andrej Ždanský – był pierwszym mistrzem powroźnictwa należącym do cechu, choć działającym poza miastem, w którym był cech, czyli Nemecká Lupča. Jego nazwisko nie jest nam całkiem obce. To ten sam powroźnik, który pod koniec XVIII wieku działał w Svätym Mikulášu, gdzie między innymi wykonywał prace dla władz Liptowa. Mieszkał w samym mieście, ale również we Vrbskim Huštaku, który bezpośrednio graniczył ze Svätym Mikulášem. W 1826 roku wstąpił jako mistrz powroźnictwa do połączonych cechu różnych rzemiosł w Nemeckiej Lupcy¹⁴⁵. Wiemy, że już od dziesięcioleci

Umiestilo	Umiestilo	Umiestilo
Armi 1816	Armi 1826	Armi 1826
Dni 18	30c 4 ^{te}	30c 17 ^{te}
Decemb.	1. Maj	20c 1. Maj
RB. 27.	2	1
Ze pár štranič do kramu	15	9
Od celoty pár štranič poštylničij, vrbskij	10	5
— kramij	8	4
Ze duplovaní štrif s štrifom	45	12
Ze odháňaní štrif s štrifom	9	6
Ze pár kramij štrif s štrifom	20	12
Ze pár štrif s štrifom	12	6
Ze štrif duplovaní kramij štrif na štrif štrif	4	2
Ze odháňaní	2	1
Ze štrif štrif na štrif s štrifom	13	6
Ze štrif štrifom štrifom	I	3
Ze štrif štrifom	51	20
Ze štrif odháňaní štrif	3	15

Rys. 16 – Przedziały cenowe niektórych wyrobów powroźniczych z początku XIX wieku

¹⁴⁴ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 156, *Generálne artikuly*, s. 22.

¹⁴⁵ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 21v.

był powroźnikiem, więc zapewne postanowił przydać powagi swojemu rzemiosłu. Możliwe też, że pod tym nazwiskiem występuje nie mistrz z końca XVIII wieku, ale jego syn Andrej, który urodził się w 1786 roku¹⁴⁶.

Andrej Ždanský w XIX wieku nadal współpracował z władzami Liptowa. W 1808 roku, czyli jeszcze przed wstąpieniem do cechu, wykonał na zamówienie geometry ziemskiego Jozefa Hradskiego dwa sznury. Jeden z nich był długi na sto sążni i miał służyć do pomiaru dróg. Już wcześniej wykonał na zlecenie władz podobny sznur. Drugi ze sznurów miał długość jedynie 10 sążni. Za te wyroby wystawił władzom rachunek w łącznej wysokości 22 złotych, czyli 20 denarów za jeden sążeń. Dokument ponownie własnoręcznie podpisał („*Andreas Zdanský Maister povraznicki Sto Mikulaský*”)¹⁴⁷.

Ján Mokoš – nie mamy żadnych informacji o latach jego nauki. Dotychczas nie wiemy też nic o jego powiązaniach z rodziną powroźników Mokošów z Nemeckiej Lupčy, choć jest wysoce prawdopodobne, że był ich krewnym. Do cechu w Nemeckiej Lupčy wstąpił jako mistrz ze Svätého Mikuláša w 1833 roku. Informacje o jego działalności rzemieślniczej są skąpe. Wiemy, że miał dwóch uczniów.

Najpierw zaczął u niego terminować w lutym 1834 roku już wspomniany, nieznanymi z imienia, syn zmarłego powroźnika Jozefa Erhardta, prawdopodobnie Ján. Uzgodniono, że będzie on pobierał naukę rzemiosła przez trzy i pół roku. Okres ten miał się skończyć w drugiej połowie 1837 roku.

Przed wyzwoleniem na czeladnika pierwszego ucznia, w sierpniu 1836 roku, przyjął na naukę Jána Antoškę. Możliwe, że był to krewny już wspomnianego Adama Antoški. Okres jego terminowania uzgodniono na trzy lata i dwa tygodnie, lecz wpis o zakończeniu tego okresu zrobiono dopiero w marcu 1840 roku. Nie wiadomo zatem, czy jego terminowanie przedłużyło się o kilka miesięcy, czy też tylko wpis o jego zakończeniu zrobiono z opóźnieniem dopiero wtedy, kiedy informacja o tym fakcie dotarła ze Svätého Mikuláša do Nemeckiej Lupčy. Bardziej prawdopodobny jest drugi wariant, ponieważ w samym wpisie czytamy „*podle roku vystatich prepusteni gestit za poctiweho Towarisse na žadost sweho p: Lehr Maistra*”¹⁴⁸.

W tych latach przyszli na świat dwaj synowie Jána Mokoša. Młodszy Ján (urodzony w 1833 roku)¹⁴⁹ i starszy Peter (urodzony w 1838 roku)¹⁵⁰. Matką obu była jego żona Zuzana Šimovčeká.

Także Ján Mokoš wykonywał wyroby powroźnicze dla władz Liptowa. W 1836 roku wystawił rachunek za „*dve šnúry na hodini*” o długości 24 sążni i wartości sześciu złotych. Chodzi o zegar na budynku starostwa, zbudowanym w roku 1793 na rynku w Svätym Mikulášu¹⁵¹. Jak już zostało wspom-

¹⁴⁶ ŠA BY, f. LŽ, k. 194, Gen. cong. 29. 8. 1796, *ceny niektorých povraznických prác.*; ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Liptovský Mikuláš, *Matrika pokrstených*, wpis z 07.12.1786 r.

¹⁴⁷ ŠA BY, f. LŽ, k. 243, Gen. cong. 19–20.10.1808 r., fol. 110.

¹⁴⁸ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 34r, 130r, 150v, 153r

¹⁴⁹ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Liptovský Mikuláš, *Matrika pokrstených*, wpis z 13.01.1833 r.

¹⁵⁰ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Liptovský Mikuláš, *Matrika pokrstených*, wpis z 01.07.1838 r.

¹⁵¹ ŠA BY, f. LŽ, k. 630, fol. 185.

niane, udział powroźników w konserwacji zegara nie był niczym wyjątkowym. Robili sznury do ciężarków zegara nazywanych *pondusy*, którymi wprawiano mechanizm zegarowy w ruch. W 1839 roku wykonał dla budynku starostwa „*dve žínki na hodiny*” o długości 13 sążni i łącznej wartości czterech złotych¹⁵².

Samuel Králik – w tym samym dniu, w którym Ján Mokoš stał się mistrzem połączonego cechu różnych rzemiosł w Nemeckiej Lupčy (18 lutego 1833 roku), został mistrzem także powroźnik ze Svätého Mikuláša – Samuel Králik. We wpisie o jego przyjęciu czytamy, iż był „*pocitvy a ctnostni y dokonale vywandrowani*”. Niestety nie napisano, gdzie odbywał wędrowkę.

Králik był mistrzem, który miał najwięcej udokumentowanych uczniów, licząc nie tylko wszystkich mistrzów ze Svätého Mikuláša, ale także mistrzów powroźniczych należących do połączonego cechu różnych rzemiosł z Nemeckiej Lupčy. Uczniów miał pięciu. Najstarszym, którego znamy, był Ján Sýkora z Ružomberka. We wpisie z 15 lutego 1836 roku podano, że okres nauki Sýkory uzgodniono na dwa lata, ale liczony był już od 30 listopada 1835 roku. Mogłoby to potwierdzać hipotezę, że informacje przekazywane przez mistrzów ze Svätého Mikuláša docierały do siedziby cechu w Nemeckiej Lupčy z pewnym opóźnieniem. Z odwrotną sytuacją spotykamy się, czytając wpis o zakończeniu jego nauki, który zrobiono już 22 października 1837 roku, czyli na ponad miesiąc przed upływem uzgodnionego terminu zakończenia nauki rzemiosła, a znajduje się w nim informacja, że Sýkora „*swe učnovske dva roki wista*”.

Drugim uczniem Králika był Juraj Hrdina, którzy zaczął u niego terminować w lipcu 1839 roku. Okres jego nauki rzemiosła uzgodniono aż na cztery lata, co oznacza, że Hrdina został wyzwolony na czeladnika w lipcu 1843 roku.

Trzeci uczeń nazywał się Andrej Toman. Dnia 18 lutego 1845 roku Králik zobowiązał się przed cechem, że przyjmie go na naukę rzemiosła, przy czym okres ten ponownie uzgodniono aż na cztery lata. Tak samo, jak w przypadku Sýkory, okres pobierania nauki rzemiosła przez Tomana miał być liczony od 29 czerwca 1843 roku. Nie wiadomo, co skłoniło mistrzów do takich wyliczeń. Możliwe, że uczeń już posiadał jakieś umiejętności i dlatego nie był konieczny tak długi okres terminowania. Uczeń mógł też już od wspomnianego 1843 roku pracować u Králika, a w roku 1845 mistrz tylko dopilnował, by wpisano go do protokołu cechowego. W każdym razie Toman został wyzwolony na czeladnika w 1847 roku.

Czwartym uczniem był Andrej Chovan, który pracował u mistrza Králika od 1850 do 1854 roku. Jemu jeszcze poświęcimy uwagę.

Ostatnim, piątym, uczniem był Antal (Anton) Moravčík z Porúbky (dzisiejszej Liptovskiej Porúbky). Został przyjęty do terminu 24 października 1854 roku, ciekawe jednak jest, że uzgodniony okres nauki rzemiosła wynosił aż sześć lat. Moravčík odbył cały okres nauki u Králika, a wpis o jego wyzwoleniu na czeladnika pochodzi z 18 lutego 1861 roku¹⁵³.

Z powyższego jasno wynika, że Samuel Králik, pomimo iż, przez jego warsztat przewinęło się najwięcej uczniów, nigdy nie miał równocześnie wię-

¹⁵² ŠA BY, f. LŽ, k. 632, *oprava stolických hodin [naprawa zegara na budynku starostwa]*.

¹⁵³ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 33r, 77v, 79v, 110r, 126v, 132v, 135r, 139v, 152v, 155r.

cej niż jednego ucznia. Czasami wyzwolenie jednego a przyjęcie następnego dzieliło tylko kilka tygodni, a czasami był to okres kilku lat.

Samuel Králik miał co najmniej jedną żonę, Julianę Tomanową pochodzącą z Banskjej Bystricy, z którą wziął ślub zapewne w 1831 roku. Było to jej drugie małżeństwo. Jest bardzo prawdopodobne, że była to krewna trzeciego ucznia, czyli Andreja Tomana. Kiedy Juliana zmarła w 1863 roku w wieku około 60 lat na katar żołądka, mieszkali z Samuelem we Vrbickim Huštaku¹⁵⁴.

Samuel Králik uczestniczył też aktywnie w słowackim ruchu narodowosociowym. Był członkiem *Matice slovenskej* [Macierzy Słowackiej]¹⁵⁵ i wspierał ją finansowo. Na przykład w 1863 roku wsparł jej działalność sumą czterech złotych¹⁵⁶. Ponadto w 1864 roku podczas kwesty na stypendium dla uczniów liptowskiego gimnazjum ewangelickiego w Revúcy wpłacił datkę w wysokości jednego złotego¹⁵⁷.

Powroźnik Samuel Králik przeżył swoją żonę o ponad dziesięć lat. Zmarł w 1875 roku, a informację o jego śmierci zamieściło czasopismo „Obzor”. Nekrolog autorstwa mieszkańca Svätého Mikuláša, Petra Augustínyego, przytaczamy w pełnym brzmieniu: „*Pred krátkym časom odobral sa z tohoto sveta náš spolumešťan, pán Samuel Králik, povraznícky majster, práve tak horlivý vlastenec, jako verný syn svojho národu, ktorý v záвете svojom zložil si večitý pomník tým, že jako usilovný remeselník a muž opravdu nábožný, zdejšej ev. cirkvi poručil 2.000 zl. r. na organ. Pán Bôh daj mu slávu večnú!*”¹⁵⁸.

Andrej Chovan – jedyny mistrz ze Svätého Mikuláša, którego lata uczniowskie i czeladnicze znamy. Naukę rzemiosła rozpoczął u Samuela Králika 1 lutego 1850 roku i uzgodniono, że będzie u niego terminować przez cztery lata. Po ich przepracowaniu został wyzwolony na czeladnika 2 lutego 1854 roku. Ciekawostką jest to, że o jego wyzwolenie na czeladnika nie wnioskował mistrz, jak to zazwyczaj robiono, lecz zrobił to sam uczeń. Mistrzowie cechowi przychylni się jego prośby. Następnie musiał odbyć obowiązkową wędrowkę, ale dotychczas nie znamy żadnych jej szczegółów („*zakonite wiwandruwan!*”). W grudniu 1863 roku ponownie stał się przed mistrzami połączonego cechu różnych rzemiosł w Niemieckiej Lupcy i zwrócił się z prośbą, by mógł zostać mistrzem działającym w Svätym Mikulášu. Jego prośbę rozważono i spełniono. Nic więcej na temat jego działalności w cechu obecnie nie wiemy¹⁵⁹. W okresie po rozwiązaniu cechu Andrej Chovan stał się rzutkim przedsiębiorcą powroźniczym, ale tą jego działalność przedstawiemy w innym rozdziale.

¹⁵⁴ ŠA BY, f. ZCM, Ev. a. v. Liptovský Mikuláš, *Matrika pochovaných*, wpis z 14.08.1863 r.

¹⁵⁵ Soznam členov Matice slovenskej. In „Sokol”, roč. 2, 1863, č. 4, s. 96.

¹⁵⁶ XV. Soznam prispievkov na „Maticu Slovenskú”. In „Pešfudinske vedomosti”, roč. 3, 1863, č. 7, s. 4.

¹⁵⁷ Soznam p. t. pánov dobrodincov obetujúcich na Liptovske štipendium pre žiakov slovenského ev. a. v. gymnasia vo V. Revúcej. In „Pešfudinske vedomosti”, roč. 4, 1864, č. 40, s. 5.

¹⁵⁸ AUGUSTÍNÝ, Peter. *Z Lipt. Sv. Mikuláša*. In „Obzor”, roč. 13, 1875, č. 18, s. 139.

¹⁵⁹ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 62v, 77v, 78r.

Jeżeli chodzi o jego życie rodzinne, to ożenił się z Šarlotą Moravčiková, z którą miał co najmniej siedmioro dzieci: Viktora (urodzonego w 1870 roku, zmarłego w 1938 roku)¹⁶⁰; Ondreja (urodzonego w 1873 roku, zmarłego w 1937 roku)¹⁶¹; Šarlotę (urodzoną w 1875 roku, która zmarła jeszcze w tym samym roku)¹⁶²; Róberta (urodzonego w 1877 roku, zmarłego w 1881 roku)¹⁶³; Šarlotę (urodzoną w 1879 roku, której daty śmierci nie znamy)¹⁶⁴; Márię (urodzoną i zmarłą w 1882 roku)¹⁶⁵; Róberta (urodzonego w 1885 roku, zmarłego w 1943 roku)¹⁶⁶. Bracia Chovanowie, którzy prawie wszyscy dożyli dorosłości, zajmowali tym samym rzemiosłem, co ich ojciec¹⁶⁷. Jako miejsce zamieszkania Andreja Chovana i jego żony Šarloty podano Vrbický Hušták.

Rys. 17 – Francuscy powroźnicy podczas pracy na ilustracji z XVIII wieku

¹⁶⁰ ŠA BY, f. ZCM, Ev. a. v. Liptovský Mikuláš, *Matrika pokrstených*, wpis z 03.04.1870 r.

¹⁶¹ ŠA BY, f. ZCM, Ev. a. v. Liptovský Mikuláš, *Matrika pokrstených*, wpis z 03.08.1873 r.

¹⁶² ŠA BY, f. ZCM, Ev. a. v. Liptovský Mikuláš, *Matrika pokrstených*, wpis z 13.02.1875 r.

¹⁶³ ŠA BY, f. ZCM, Ev. a. v. Liptovský Mikuláš, *Matrika pokrstených*, wpis z 05.05.1877 r.

¹⁶⁴ ŠA BY, f. ZCM, Ev. a. v. Liptovský Mikuláš, *Matrika pokrstených*, wpis z 02.10.1879 r.

¹⁶⁵ ŠA BY, f. ZCM, Ev. a. v. Liptovský Mikuláš, *Matrika pokrstených*, wpis z 01.04.1882 r.

¹⁶⁶ ŠA BY, f. ZCM, Ev. a. v. Liptovský Mikuláš, *Matrika pokrstených*, wpis z 13.12.1885 r.

¹⁶⁷ MAJERČIAK, *U posledného povrazníka...*, s. 186.

Liptowscy powroźnicy w okresie po rozwiązaniu cechów

Cechy na Węgrzech zanikały stopniowo, początki tego procesu można zaobserwować już w okresie tuż po rewolucji 1848/1849 roku. W 1851 roku została wydana ustawa o przedsiębiorczości, która ograniczała możliwości zakładania nowych cechów do czasu uchwalenia nowej ustawy. Choć zachowano strukturę organizacyjną i działania cechów, to zlikwidowano uprzywilejowany status starszych mistrzów. Nowa ustawa o przedsiębiorczości została wydana w 1859 roku i weszła w życie w maju następnego roku. Likwidowała ona cechy lub przekształcała je w towarzystwa. Artykuły cechowe przestały obowiązywać. Stworzono wykaz przedsiębiorstw (tzw. wolnych i koncesjonowanych). Organizacjami zawodowymi przedsiębiorców stały się towarzystwa zrzeszające przedsiębiorców z tej samej lub pokrewnej branży, mieszkających na danym terenie (w powiecie, mieście, wsi lub kilku miejscowościach). Towarzystwa działały w oparciu o statuty zatwierdzane przez urzędy powiatowe. Każdy przedsiębiorca obowiązkowo musiał należeć do towarzystwa. Członkami towarzystwa byli też uczniowie i pomocnicy (dawni czeladnicy). Choć ustawa z 1859 roku likwidowała cechy, nie spotkało się to ze zrozumieniem i organizacje cechowe nadal działały bez zmian. W końcu w Artykule VIII wydanym 22 lutego 1872 roku, tak zwanej ustawie przemysłowej, powtórzono nakaz rozwiązania cechów z 1859 roku. Ustawa ta wprowadzała obowiązek zakładania towarzystw przemysłowych (przedsiębiorców) i zapewniała swobodę prowadzenia działalności gospodarczej. Chociaż rok ten uważany jest za symboliczny za koniec ery cechów na Węgrzech, to cechy przetrwały, choć musiały przekształcić się w towarzystwa. W niektórych przypadkach działały w ten sposób aż do okresu międzywojennego i zachowały swoje specyficzne zwyczaje cechowe¹⁶⁸.

¹⁶⁸ KUFČÁK, Emil – VIRÁG, Pavol. *Živnostenské organizácie (Inventár)*. Liptovský Mikuláš: Okresný archív v Liptovskom Mikuláši, 1968, s. 2-3.; HOUDEK, *Cechovníctvo na Slovensku*, s. 127.

Rys.18 – Nemecká Ľupča na początku XX wieku

Towarzystwo Rymarsko-Powroźnicze w Nemeckiej Ľupczy

W 1872 roku, po rozwiązaniu cechów, wiele z tych organizacji rzemieślniczych przekształciło się w towarzystwa rzemieślnicze. Tak było również w przypadku cechu rymarzy, siodlarzy, powroźników i kapeluszników w Nemeckiej Ľupczy, który przekształcił się w Towarzystwo Rymarsko-Powroźnicze. Już sama nazwa świadczy o tym, że liczba rzemieślników, które zrzeszał, zmalała do dwóch. Ze wpisów w protokole wynika, iż towarzystwo aż do czasu jego powolnego zaniku w latach osiemdziesiątych XIX wieku działało niemal tak samo, jak cech. Dawni mistrzowie cechowi płynnie przekształcili się w mistrzów towarzystwa i nadal prowadzili swoją działalność rzemieślniczą, choć z liczby wpisów można wnioskować, że działalność towarzystwa stopniowo słabła.

Towarzystwo w naturalny sposób przejęło funkcje cechu. Na jego czele stał cechmistrz, którego od początku lat osiemdziesiątych XIX wieku nazywano *predstata spolku*, czyli przełożonym lub prezesem towarzystwa. Nadal byli w nim starsi mistrzowie, a ich liczba wahała się od dwóch do czterech. Oprócz tego w pierwszych latach po rozwiązaniu cechów towarzystwa miały też swoich podstarszych, pisarzy, opiekunów gospód, ławników i młodszych mistrzów. Od przełomu lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych zmniejszono liczbę członków władz stowarzyszenia. Nie było już podstarszego, młodszych mistrzów, a we wpisach dotyczących wyborów czasami nie występuje nawet pisarz, choć z innych wpisów wiadomo, że tę funkcję ktoś sprawował lub jego obowiązki mógł wykonywać jakiś inny członek władz towarzystwa (na przykład *orátor*).

Wybory władz cechu odbywały się zimą, a dokładniej końcem grudnia. Ostatni wpis dotyczący wyborów jest z 27 grudnia 1883 roku, chociaż na pewno później też się odbywały. Podano w nim nie tylko nazwiska tych mistrzów, których wybrano na poszczególne stanowiska, ale wszystkich mistrzów należących do cechu. Łącznie było to piętnastu rzemieślników, wśród których znajdujemy trzech powroźników: Daniela Polonyiego I wybranego na stanowisko opiekuna gospody, Andreja Lenča I sprawującego funkcję ławnika i Michala Eichlera III¹⁶⁹.

Po tym roku towarzystwo działało nadal. W protokole nieregularnie pojawiają się wpisy o przyjęciu lub wyzwoleniu uczniów, o przyjęciu mistrzów albo ich żon do towarzystwa, czy też o wniesieniu obowiązkowych opłat. Jedyne w swoim rodzaju jest wpis z 27 grudnia 1883 roku, w którym mistrzowie ustalili wysokość

¹⁶⁹ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 70v.

poszczególnych opłat na rzecz towarzystwa. Na przykład opłata za przyjęcie do niego mistrza wynosiła dziesięć złotych. Opłata (prawdopodobnie składka członkowska regularnie uiszczana na posiedzeniach) dla starszych mistrzów wynosiła 80 denarów. Ciekawostką jest opłata dla pisarza za *protokolacię*, którą były dwa litry wina o wartości 40 denarów¹⁷⁰. Ostatnie wpisy w protokole towarzystwa pochodzą z 27 grudnia 1889 roku. Potem towarzystwo zaczęło się rozpadać.

Powroźnicy należący do Towarzystwa Rymarsko-Powroźniczego w Nemeckiej Lupčy

Poniżej podano tylko rzemieślników wymienionych w zachowanych wpisach, które zrobiono po 1872 roku. Do towarzystwa należeli też wówczas mistrzowie, którzy rozpoczęli swoją działalność jeszcze w czasie, gdy istniał cech.

Michal Eichler III – był ostatnim powroźnikiem z rodziny Eichlerów z Nemeckiej Lupčy, który należał do cechu lub towarzystwa. Urodził się 8 grudnia 1853 roku. Był synem Adama Eichlera¹⁷¹. O jego życiu zawodowym mamy najmniej informacji. W 1873 roku zakończył naukę rzemiosła i został wyzwolony na czeladnika. Następnie w 1880 roku przyjęto go do towarzystwa, w którym w latach 1883, 1888 i 1889, a być może także innych, sprawował funkcję pisarza¹⁷².

Andrej Lenčo II – równie niewiele informacji mamy o ostatnim powroźniku z rodziny Lenčůw. Wiemy, że był synem Andreja Lenčo I i urodził się 26 marca 1870 roku. W protokole towarzystwa zachował się tylko jeden wpis z 1886 roku

Rys. 19 – Maszyna powroźnicza Daniela Krna używana później przez Jozefa Sokola

¹⁷⁰ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 72v.

¹⁷¹ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pokrstených*, wpis z 09.12.1853 r.

¹⁷² A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 70r, 71r, 82v, 112v.

na jego temat. Był wówczas dosyć młody, bo miał zaledwie 16 lat. Przed towarzystwem stawiał się wraz z matką Evą z domu Kapustová, będącą już wtedy wdową. Ze wspomnianego wpisu dowiadujemy się, że Andrej II zaczął uczyć się rzemiosła u swojego ojca. Matka zwróciła się do członków towarzystwa z prośbą o przyjęcie go nie tylko w poczet czeladników, ale także mistrzów. Ku zaskoczeniu, mistrzowie spełnili tę nietypową prośbę i przyjęli chłopca za *spolu Majstra povraznickeho*. Zmarł 7 października 1929 roku¹⁷³.

Daniel Polonyi II – jedyny syn Daniela Polonyiego I. Urodził się zapewne w 1864 roku¹⁷⁴. Rzemiosła nauczył się u ojca. Został wyzwolony na czeladnika w 1881 roku, a mistrzem został w 1883 roku. W 1886 roku sprawował funkcję *orátora*. W 1889 roku wprowadził do towarzystwa swoją żonę Emilię Fabryovą¹⁷⁵.

Daniel Krno – urodził się prawdopodobnie w 1864 roku. Naukę rzemiosła odbył u Daniela Polonyiego I, a zakończył ją w 1881 roku, w którym został wyzwolony na czeladnika. Następne wpisy z jego nazwiskiem pojawiają się w 1883 roku po przyjęciu do grona mistrzów i w roku 1889, w którym wprowadził do towarzystwa swoją żonę Paulinę Gabrieňovą¹⁷⁶.

Ján Bartánus – uczeń i czeladnik powroźnictwa, syn Jána Bartánusa, urodzony w 1858 roku¹⁷⁷. W 1875 roku rozpoczął naukę rzemiosła u mistrza powroźniczego Andreja Lenčo I. Okres jego nauki ustalono na trzy i pół roku. Naukę jednakże zakończył dopiero w 1882 roku, kiedy został wyzwolony na czeladnika¹⁷⁸.

Jozef Mokoš – syn Adama Mokoša, prawdopodobnie uczył się rzemiosła w warsztacie ojca. Naukę zakończył w 1881 roku, kiedy został wyzwolony na czeladnika, a następnie zapewne wyruszył na wędrowną. Nic więcej o nim nie wiemy¹⁷⁹.

Rys. 20 – tzw. żupný dom (siedziba władz województwa) na rynku w Liptovskim Svätým Mikulášu na początku XX wieku

¹⁷³ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Ľupča, *Matrika pokrstených*, wpis z 26.03.1870 r.; A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 82r.

¹⁷⁴ ŠA BY, f. ZCM, Ev. a. v. Partizánska Ľupča, *Matrika zosobášených*, wpis z 03.10.1889 r.

¹⁷⁵ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 71r, 72v, 82r.

¹⁷⁶ ŠA BY, f. ZCM, Ev. a. v. Partizánska Ľupča, *Matrika zosobášených*, wpis z 16.05.1889 r.; A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 71v-72r.

¹⁷⁷ ŠA BY, f. ZCM, Ev. a. v. Partizánska Ľupča, *Matrika pokrstených*, wpis z 13.02.1858 r.

¹⁷⁸ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 112v-113r.

¹⁷⁹ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 71v.

Izba Przemysłowa w Liptovskim Svätym Mikulášu

W 1884 roku wydano Artykuł numer XVII, który dotyczył kwestii związanych z prowadzeniem przedsiębiorstw (nabywania uprawnień zawodowych, licencji uprawniających do prowadzenia przedsiębiorstw, wykonywania działalności, kształcenia uczniów, organizacji przedsiębiorców). Wprowadził on trzy zamiast dwóch kategorii przedsiębiorstw (tzw. wolne, koncesjonowane i rzemieślnicze), a zawarte w nim §122–148 dotyczyły zakładania izb przemysłowych, które zrzeszały przedsiębiorców prowadzących działalność rzemieślniczą. Takie izby miały powstawać w miejscowościach, w których działało przynajmniej 100 rzemieślników. Ich dobrowolnymi członkami mogli być nawet kupcy, fabrykanci czy spółki akcyjne.

W styczniu 1890 roku na mocy tego aktu założono Izbę Przemysłową w Liptovskim Svätym Mikulášu. Była to organizacja zrzeszająca nie tylko przedsiębiorców i rzemieślników z miasta Liptovský Svätý Mikuláš, ale także z Vrbcicy, Vrbického Huštáku oraz Mikulášskiego Huštáku¹⁸⁰.

Wiadomo, że na zwołanym 30 stycznia 1890 roku pierwszym, założycielskim, walnym zgromadzeniu funkcję jej tymczasowego prezesa pełnił kuśnierzy Peter Holécy, a tymczasowego pisarza zegarmistrz Wilhelm Friedemann¹⁸¹.

Zgodnie ze wspomnianym aktem prawnym izba w chwili założenia musiała liczyć przynajmniej stu członków. Spełnienie tego warunku nie nastęczało w Liptovskim Svätym Mikulášu żadnych problemów. W spisie członków izby prowadzonym od 1891 roku już w pierwszym roku figuruje aż 136 członków. W kolejnych latach ich liczba powoli rosła (w 1892 roku było ich 143, w 1893 roku 158, w 1894 roku 173 i w następnych latach podobnie). Pod koniec 1918 roku, po rozpadzie Austro-Węgier i powstaniu Republiki Czecho-słowackiej, w izbie było zarejestrowanych 262 członków¹⁸².

Działalność izby określał statut, który został przyjęty na walnym zgromadzeniu 30 stycznia 1890 roku i zatwierdzony przez Ministerstwo Handlu 20 lutego 1890 roku. Ostatecznie statut wydano w 1891 roku, a wydrukowany został w drukarni Karola Salvy w Ružomberku. Podstawowym celem izby było: *„...udržovať poriadok a svornosť medzi členami sboru; podporovať činnosť priemyselnej vrchnosti smerujúcu k udržaniu poriadku medzi priemyselníkmi; napomáhať záujmy priemyselníkov a povzbudzovať ich k napredovaniu”*¹⁸³. Członkami izby byli wszyscy rzemieślnicy działający na terenie Liptovskiego Svätého Mikuláša, Vrbcicy, Mikulášskiego Huštáku i Vrbického Huštáku, bo stawali się nimi automatycznie *„so započatím svojho remesla”*. Członkami izby mogli być także małoletni, prawdopodobnie uczniowie, którzy jednakże mogli korzystać ze swoich praw jedynie za pośrednictwem członków pełnomocnych. Składkę członkowską w wysokości 25 grajarów płacono kwartalnie¹⁸⁴.

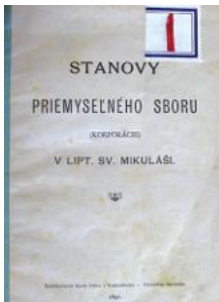
¹⁸⁰ KUFČÁK – VIRÁG, *Živnostenské organizácie...*, s. 3, 9.

¹⁸¹ ALM, f. Priemyselny zbor v Liptovskom Mikuláši (dalej PZ LM), inv. č. 1, *Stanovy priemyselného zboru*, s. 16.

¹⁸² ALM, f. PZ LM, inv. č. 2, *Zápisnica*, s. 1-10.

¹⁸³ ALM, f. PZ LM, inv. č. 1, *Stanovy priemyselného zboru*, s. 3.

¹⁸⁴ ALM, f. PZ LM, inv. č. 1, *Stanovy priemyselného zboru*, s. 5, 7.

Rys. 21 – Statut Izby Przemysłowej w Liptovskim Svätým Mikulášu

Członkowie spotykali się na zwyczajnych walnych zgromadzeniach zwoływanych raz w roku, najpóźniej w marcu, lub na nadzwyczajnych walnych zgromadzeniach, które zwoływano na wniosek „*poverenika priemyselnej vrchnosti*” lub jednej trzeciej członków. Zgromadzenie mogło podejmować uchwały, jeżeli uczestniczyła w nim bezwzględna „*vätsšina členov*” [większość członków]¹⁸⁵. Na czele izby stał prezes i dwunastoosobowy komitet, który wybierano na trzyletnią kadencję, przy czym w każdym roku jedna trzecia członków komitetu musiała z niego wystąpić (ich nazwiska losowano). Członkiem komitetu mogła być wyłącznie osoba, która przez co najmniej trzy lata samodzielnie wykonywała rzemiosło na terenie podległym izbie. Członkowie komitetu wybierali jeszcze spośród siebie prezesa¹⁸⁶. Pozostałymi wspomnianymi stanowiskami były „*zápisník*” [protokolant], czyli dawny pisarz, który nawet nie musiał być członkiem izby, następnie skarbnik, którego też wybierali członkowie komitetu ze swojego składu, trzej księgowi pełniący funkcję nadzorczą i *pravotár* [adwokat], który doradzał izbie w kwestiach prawnych¹⁸⁷.

Izba miała założyć szpital na potrzeby „*liečenia pomocníkov a robotníkov, na území sboru pracujúcich*”. Miano też założyć fundusz chorobowy zwany *špitálska základina*. Oprócz tego miał powstać „*smierči odbor*” [wydział polubownego rozstrzygania sporów], który miał obowiązek rozstrzygania sporów „*povstálich v lone sboru*” [powstałych wewnątrz izby]. Izby nie można było rozwiązać decyzją walnego zgromadzenia. Jednak, gdyby liczba jej członków spadła poniżej 50, należało o tym powiadomić Ministerstwo Handlu, które miało zdecydować, czy izba ma nadal istnieć, czy też należy ją rozwiązać¹⁸⁸.

¹⁸⁵ ALM, f. PZ LM, inv. č. 1, *Stanovy priemyselneho zboru*, s. 7-8.

¹⁸⁶ ALM, f. PZ LM, inv. č. 1, *Stanovy priemyselneho zboru*, s. 9-10.

¹⁸⁷ ALM, f. PZ LM, inv. č. 1, *Stanovy priemyselneho zboru*, s. 11-12.

¹⁸⁸ ALM, f. PZ LM, inv. č. 1, *Stanovy priemyselneho zboru*, s. 15-16.

Przez cały czas istnienia Izby Przemysłowej był w niej zarejestrowany tylko jeden powroźnik – **Andrej Chovan**, którego już znamy jako zamiejscowego mistrza połączonego cechu różnych rzemiosł z Nemeckiej Lupcy. Był jednym z pierwszych członków izby, bo wstąpił do niej już w 1891 roku. Jako miejsce zamieszkania przy jego nazwisku wpisano Vrbický Hušták¹⁸⁹, który już w następnym roku został przyłączony do miasta Liptovský Svätý Mikuláš¹⁹⁰. W wykazie składek członkowskich przy jego nazwisku widnieje informacja, że płacił je w latach 1902–1908. Kolejna w protokole jest wzmianka, że wstąpił z izby¹⁹¹.

Andrej Chovan starał się też promować swoją działalność biorąc udział w wystawach przemysłowych, które odbywały się w różnych miastach. Wiemy o co najmniej dwóch wystawach, na których powroźnik Chovan prezentował swoje wyroby. Pierwszą była Krajowa Wystawa Przemysłowa w Liptovskim Svätym Mikulášu w 1893 roku zorganizowana przez tamtejszego kuśnierza i prezesa Izby Przemysłowej Petra Holécyeo. Dzień otwarcia wystawy wyznaczono na 15 sierpnia. Pierwotnie planowano, że wystawa odbędzie się w pomieszczeniach zajazdu *Čierny orol* [Czarny Orzeł]. Jednak po sprawdzeniu wielkości pomieszczeń zdecydowano, że wystawa odbędzie się także na dziedzińcu zajadu, gdzie miano zbudować tymczasowy pawilon. Jednakże w związku z objęciem patronatu nad wystawą przez *župana*, czyli wojewodę liptowskiego Lajosa Kürthyego, sprawy przyjęły zgoła odmienny obrót. Wojewoda uznał, że cały teren jest niewystarczający i zdecydował, że nowe tymczasowe pawilony zostaną zbudowane w pobliżu dawnego klasztoru jezuitów we Vrbickim Huštaku. Łącznie zbudowano trzy pawilony. Dwa większe pełniły rolę wystawienniczą, a w trzecim mniejszym urządzono gospodę. W pawilonach wystawienniczych uczestnicy wystawy puścili wodze fantazji i układali swoje wyroby w wysokie piramidy lub wieże. Wystawę odwiedziły nawet osobistości ze świata polityki i gospodarki z Budapesztu. Wystarczy wspomnieć, że zaszczylił ją swoją obecnością hrabia Eugen Zichy, prezes Krajowej Izby Przemysłowej.

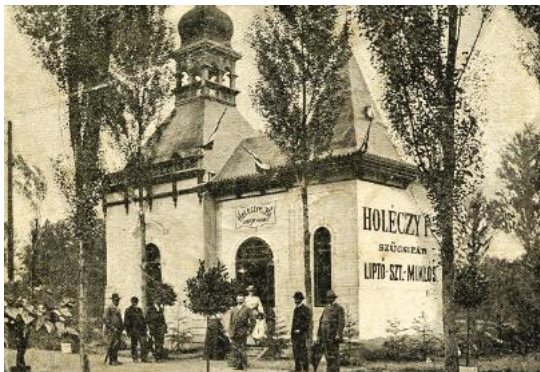
Jeśli chodzi o wyroby wystawiane przez Andreja Chovana to wzbudziły one zainteresowanie nie tylko zwiedzających, ale także hrabiego Zichyego, a nawet samego ministra przemysłu, którzy wyrażali się o nich z uznaniem. Chovan wystawiał szeroki asortyment wyrobów powroźniczych: linę o grubości ręki, ogłowia i inne postronki dla koni, sznury do wieszania bielizny, sznury ogrodnicze, sznury ciesielskie, sznury dla piekarzy i kapeluszników, bicze lub siatki. Za wystawiane prace otrzymał dyplom uznania.

Łącznie w wystawie wzięło udział około 80 wystawców. Choć jej początek zakłóciła niesprzyjająca pogoda, to odwiedziło ją w sumie ponad sześć tysięcy osób nie tylko z najbliższej i dalszej okolicy, ale również z Pesztu, Wiednia czy Krakowa. Pierwotnie wystawa miała zakończyć się 31 sierpnia, ale ze względu na zainteresowanie ministra przemysłu Béli Lukácsa została

¹⁸⁹ ALM, f. PZ LM, inv. č. 2, *Zápisnica*, s. 3.

¹⁹⁰ ULIČNÝ, *Liptovský Mikuláš*, s. 81.

¹⁹¹ ALM, f. PZ LM, inv. č. 3, *Knihá príspevkov 1894 – 1918*, s. 108.

Rys. 22 – Pawilon Petra Holécyego kuśnierza z Liptovskiego Svätého Mikuláša na wystawie przemysłowej w Żylinie w 1903 roku

przedłużona do 3 września. Minister wraz ze świtą odwiedził ją właśnie tego dnia. Zaraz po tym, bo 4 września, zaczęto wystawę rozbierać¹⁹².

Drugą wystawą, w której wziął udział Andrej Chovan, była Wystawa Przemysłowa w Żylinie zorganizowana w 1903 roku. Z krótkiej notki na temat wystawy, którą zamieściła gazeta „Liptovsko-Oravské Noviny” wynika, że Chovan wystawiał swoje „różne povraznícké práce”. Były to szpagaty, wyroby plecione z końskiego włosia, ogłowia, powrozy i siatki (także do łóżek). Oprócz niego w wystawie wzięli udział też inni rzemieślnicy z Liptovskiego Svätého Mikuláša: stolarz Max Berger, ślusarz Andrej Bacher, kuśnierze Peter Holécy i jego syn oraz Matej Kostolný, a także szewc Michal Vozáry, przedstawiciele zakładów garbarskich – Kováč i Stodola, Juraj Lacko i Ľudovít Pazerini, producenci wyrobów mleczarskich – Kroneraff i Jesenský, producenci powozów – Gustáv Alexy i Peter Mačuha. Na wystawie w Żylinie wystawiał się też inny powoznik – Jozef Čičkánik z Żyliny¹⁹³.

¹⁹² Rehor Uram. *Priemyselná výstavka v Lipt. Sv. Mikuláší*. In „Obzor”, roč. 29, č. 9, september 1893, s. 129-132.; Rehor Uram. *Priemyselná výstavka v Lipt. Sv. Mikuláší (pokračovanie)*. In „Obzor”, roč. 29, č. 10, október 1893, s. 129-134.; Rehor Uram. *Priemyselná výstavka v Lipt. Sv. Mikuláší (pokračovanie)*. In „Obzor”, roč. 29, č. 11, november 1893, s. 161-164.; Rehor Uram. *Priemyselná výstavka v Lipt. Sv. Mikuláší (dokončenie)*. In „Obzor”, roč. 29, č. 12, december 1893, s. 178-180.

¹⁹³ *Liptov a Orava na žilinskej priemyselnej výstave*. In „Liptovsko-Oravské Noviny”, roč. 2, č. 3 – 4, 15. októbra 1903, s. 8.; PETRÁŠ, *Povrazníctvo v Partizánskej Lupči*, s. 258.; *Žilinská priemyselná výstavka*. In „Kupecký a priemyselný obzor”, roč. 3, č. 8, b. r., s. 32.

Pozostali powroźnicy

Oprócz powroźników należących do Towarzystwa Rymarsko-Powroźniczego w Nemeckiej Lupčy lub Izby Przemysłowej w Liptovskim Svätym Mikulášu znajdujemy nazwiska pozostałych rzemieślników działających w tej branży wśród zarejestrowanych przedsiębiorców. Kilka z tych nazwisk pokrywa się ze sobą, na przykład w 1901 roku wydano pozwolenie na prowadzenie działalności Andrejowi Lenčo¹⁹⁴, przy czym prawdopodobnie chodzi o Andreja Lenčo II, syna Andreja Lenčo I, a w 1901 roku otrzymał je Daniel Eichler, który mógł być synem Michala Eichlera III¹⁹⁵. Obaj działali w Nemeckiej Lupčy. W 1901 roku otrzymał pozwolenie, mieszkający w tym czasie w Bobrovčeku, Daniel Sokol¹⁹⁶.

¹⁹⁴ A LM, f. Okresný národný výbor Liptovský Mikuláš (dalej ONV LM), Registre, Register živnosti 1883 – 1950 (A), Lencso András, 14.10.1891 r.

¹⁹⁵ A LM, f. ONV LM, Registre, Register živnosti 1883 – 1950 (A), Eichler Dániel, 12.07.1901 r.

¹⁹⁶ A LM, f. ONV LM, Registre, Register živnosti 1883 – 1950 (A), Szokol Dániel, 07.01.1910 r.

Stopniowe zanikanie powroźnictwa na Liptowie (?)

Okres od powstania Czechosłowacji w 1918 roku do połowy XX wieku to czas postępującego upadku rzemiosła powroźniczego zarówno na terenie całej Słowacji¹⁹⁷, jak i Liptowa. Powodem tego była, oczywiście, konkurencja ze strony dużych zakładów przemysłowych¹⁹⁸, które mogły wyprodukować o wiele większe ilości i miały znacznie niższe koszty, niż indywidualni rzemieślnicy w swoich warsztatach. Jednakże jeszcze w tym okresie wydawano powroźnikom nowe tzw. *živnostenské listy* [pozwolenia na prowadzenie działalności]. Takie pozwolenie otrzymał w 1920 roku Jozef Gálfi z Nemeckiej Lupčy¹⁹⁹. W 1923 roku dostał je Daniel Polonyi, również z Nemeckiej Lupčy²⁰⁰, prawdopodobnie syn Daniela Polonyiego II, oraz Andrej Chovan z Liptovskiego Svätého Mikuláša²⁰¹, zapewne syn cechmistrza i członka Izby Przemysłowej o tym samym imieniu i nazwisku, a w 1927 roku Jozef Sokol z Nemeckiej Lupčy²⁰², syn Daniela Sokola. Wiele warsztatów powroźniczych zaczęto likwidować lub ich właściciele umierali. Na przykład Daniel Sokol, który od 1925 roku działał w Nemeckiej Lupčy, zakończył swoją działalność w okresie międzywojennym²⁰³. Daniel Polonyi zamknął zakład w 1936 roku²⁰⁴, a Jozef Gálfi w czasie drugiej wojny światowej – w 1943 roku²⁰⁵. W 1948 roku działał na terenie powiatu Liptovský Mikuláš już tylko jeden zakład powroźniczy. Prowadził go Jozef Sokol, który był ostatnim liptowskim powroźnikiem. Rzemiosła nauczył się od ojca, podobnie jak reszta rodzeństwa, ale ostatecznie tylko on się nim zajmował. Skręcał powrozy w domu, na podwórku lub w warsztacie. Przeważnie sprzedawał swoje wyroby na jarmarkach na Liptowie i Orawie, a tylko wyjątkowo gdzie indziej (na przykład w Martinie). Z samego rzemiosła nie był jednak w stanie się utrzymać, więc dorabiał sobie jako wozak lub robotnik w tartaku. Oprócz tego miał niewielkie gospodarstwo. Swoją działalność zamknął na dobre w 1950 roku. Oznaczało to koniec powroźniczego rzemiosła na Liptowie²⁰⁶.

¹⁹⁷ PALIČKOVÁ-PÁTKOVÁ, *Ludová výroba...*, s. 154.

¹⁹⁸ *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 2*. Bratislava Veda, 1995, s. 70.

¹⁹⁹ A LM, f. ONV LM, Registre, Nyilvántartás 1907 – 1954, rok 1920, wiersz 12.

²⁰⁰ A LM, f. ONV LM, Registre, Register živnosti 1883 – 1950 (A), Daniel Poloni, 28.01.1923 r.

²⁰¹ A LM, f. ONV LM, Registre, Register živnosti 1883 – 1950 (A), Ondrej Chovan, 15.03.1923 r.

²⁰² A LM, f. ONV LM, Registre, Register remeselných živnosti 1925 – 1940 (R), rok 1927, wiersz 22.

²⁰³ MAJERČIAK, *U posledného povrazníka...*, s. 186.

²⁰⁴ PETRÁŠ, *Povrazníctvo v Partizánskej Lupči*, s. 258-259.

²⁰⁵ A LM, f. ONV LM, Registre, Nyilvántartás 1907 – 1954, rok 1920, wiersz 12.

²⁰⁶ A LM, f. ONV LM, Registre, Register remeselných živnosti 1925 – 1940 (R), rok 1927, wiersz 22.; MAJERČIAK, *U posledného povrazníka...*, s. 186.; PETRÁŠ, *Povrazníctvo v Partizánskej Lupči*, s. 259, 265.

Rys. 23 – Powroźnik Jozef Sokol

Jednak nie przestało ono istnieć zupełnie. Sam Sokol jeszcze w następnych latach wyrabiał powrozy dla swojej rodziny i znajomych albo na potrzeby lokalnej społeczności, na przykład postronki dla gospodarzy lub liny do dzwonów kościelnych. Okazjonalnie parano się też powroźnictwem na wsiach, ale nie była to główna działalność zarobkowa. Zajmowali się nim na lokalne potrzeby rolnicy lub inni rzemieślnicy. Informacje o takich powroźnikach pochodzą na przykład z Liptovskej Lúžnej, Ižipovców, Liptovskej Sielnicy²⁰⁷, Pribyliny,²⁰⁸ Važca²⁰⁹, oraz Bocy, gdzie wyrabiano sznurki – tzw. *žinky* – potrzebne podczas zwożenia siana do brogów lub stodół stojących na łąkach²¹⁰. Stopniowo jednak nawet ta okazjonalna działalność zanikła.

Historycy i pasjonaci ponownie zainteresowali się powroźnictwem w latach siedemdziesiątych XX wieku, kiedy ostatni powroźnik Jozef Sokol opowiedział swoją historię Vladimírowi Majerčiakowi z Partizánskej (wcześniejszej Nemeckej) Lúpcy i Milanowi Petrášowi, a ci napisali o tym artykuły opublikowane w takich czasopismach, jak „Zborník Slovenského národného muzea”²¹¹ „Vlastivedný zborník Liptov”.

²⁰⁷ PETRÁŠ, *Povrazníctvo v Partizánskej Lúpci*, s. 253, 266.; MAJERČIAK, *U posledného povrazníka...*, s. 186.; Wywiad z Igorem Sokolem (ur. 1966, Partizánska Lúпча), przeprowadzony przez autora, Partizánska Lúпча, 10.11.2022 r.

²⁰⁹ Wywiad z Jánem Kováčem (ur. 1943, Važec), przeprowadzony przez autora, Važec, 12.04.2024 r.

²¹⁰ BOTÍK, Ján. *Vyšná a Nižná Boca. Vlastivedná monografia*. Bratislava: Lúč, 2004, s. 44.

²¹¹ MAJERČIAK, *U posledného povrazníka...*, s. 183-188.

Rys. 24 – Jozef Sokol z wnukiem i żoną podczas pokazu pracy powroźniczkiej w latach siedemdziesiątych XX wieku

Na początku trzeciej dekady XXI wieku ponownie ożyło zainteresowanie powroźnictwem na Liptowie. Pracownicy Muzeum Liptowskiego – Muzeum Etnograficznego w Liptovskim Hrádku zaczęli przeprowadzać nie tylko kwe-rendy w archiwach i badania terenowe, ale starali się „na własnej skórze doświadczyć” powroźnictwa. Na własnoręcznie zbudowanych maszynach powroźniczych przeprowadzali eksperymenty oraz pokazy praktyczne, w których mogli uczestniczyć zwiedzający muzeum. Duże zainteresowanie tym rzemiosłem utwierdziło ich w przekonaniu, że powroźnictwo jest dziedziną zasługującą uwagę również w formie cyfrowej.

Rys. 25 – Eksperynty powroźnicze pracowników Muzeum Etnograficznego Liptovský Hrádok

Indeks fotografii i ilustracji

- Rys. 01 – Warsztat powroźniczy na ilustracji z XVI wieku (Das Ständebuch, 1568)
- Rys. 02 – Wózek powroźniczy z Liptovskiej Sielnicy (Liptovské múzeum – Národopisné múzeum Liptovský Hrádok, foto: Miroslav Nemeč)
- Rys. 03 – Warsztat powroźniczy na ilustracji z francuskiej encyklopedii z XVIII wieku (Recueil de planches, sur les sciences et les arts, 1758)
- Rys. 04 – Powroźnicy podczas przędzenia włókna z konopi (Orbis sensualium pictus, 1679)
- Rys. 05 – Miasto Ružomberok na ilustracji z pierwszej połowy XVIII wieku (Notitia Hungariae novae historico-geographica, 1736)
- Rys. 06 – Wyrób grubych lin okrętowych (Recueil de planches, sur les sciences et les arts, 1758)
- Rys. 07 – Skrzynia hybskich rzemieślników z 1808 roku (Liptovské múzeum – Národopisné múzeum Liptovský Hrádok, foto: Viktor Mydlo)
- Rys. 08 – Pieczęcie cechu cholewkarzy i szewców z Nemeckiej Lupčy (Múzeum Janka Kráľa)
- Rys. 09 – Protokół połączonego cechu różnych rzemioł w Nemeckiej Lupčy (Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, pracovisko Archív Liptovský Mikuláš)
- Rys. 10 – Generalne Artykuły Cechowe (Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, pracovisko Archív Liptovský Mikuláš)
- Rys. 11 – Cecha, czyli tabliczka służąca do zwoływania mistrzów na zebrania połączonego cechu różnych rzemioł w Nemeckiej Lupčy. Symbolem powroźników jest na niej koło – kołowrotek, na którym przędli włókna konopne. (Liptovské múzeum, foto: Miroslav Nemeč)
- Rys. 12 – Naczynie cechowe przypisywane połączonemu cechowi z Nemeckiej Lupčy (Liptovské múzeum, foto: Miroslav Nemeč)
- Rys. 13 – Pieczęć cechowa (Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, pracovisko Archív Liptovský Mikuláš)
- Rys. 14 – Wpis o przyjęciu Adama Lenčo do cechu (Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, pracovisko Archív Liptovský Mikuláš)

- Rys. 15 – Svätý Mikuláš w pierwszej połowie XIX wieku (Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, pracovisko Archív Liptovský Mikuláš)
- Rys. 16 – Przedziały cenowe niektórych wyrobów powroźniczych z początku XIX wieku (Múzeum Janka Kráľa)
- Rys. 17 – Francuscy powroźnicy podczas pracy na ilustracji z XVIII wieku (Recueil de planches, sur les sciences et les arts, 1758)
- Rys. 18 – Nemecká Lupča na początku XX wieku (Múzeum Janka Kráľa)
- Rys. 19 – Maszyna powroźnicza Daniela Krna używana później przez Jozefa Sokola (Slovenské národné múzeum – Etnografické múzeum)
- Rys. 20 – tzw. župný dom (siedziba władz województwa) na rynku w Liptovskim Svätym Mikulášu na początku XX wieku (obecnie Muzeum im. Janka Kráľa)
- Rys. 21 – Statut Izby Przemysłowej w Liptovskim Svätym Mikulášu (Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, pracovisko Archív Liptovský Mikuláš)
- Rys. 22 – Pawilon Petra Holécyego kuśnierza z Liptovskiego Svätého Mikuláša na wystawie przemysłowej w Żylinie w 1903 roku (Múzeum Janka Kráľa)
- Rys. 23 – Powroźnik Jozef Sokol (Slovenské národné múzeum – Etnografické múzeum)
- Rys. 24 – Jozef Sokol z wnukiem i żoną podczas pokazu pracy powroźniczej w latach siedemdziesiątych XX wieku (Slovenské národné múzeum – Etnografické múzeum)
- Rys. 25 – Eksperymenty powroźnicze pracowników Muzeum Etnograficznego Liptovský Hrádok (archiwum autora)

Indeks źródeł i bibliografia

Źródła archiwalne i zbiory muzealne:

Muzeum Liptowskie

zbiory muzeum

Muzeum Liptowskie – Muzeum Etnograficzne Liptovský Hrádok

zbiory muzeum

Archiwum Państwowe w Żylinie z siedzibą w Bytčy

zbiór Liptovská župa I

zbiór Metrykalne księgi kościelne

Archiwum Państwowe w Żylinie z siedzibą w Bytčy, filia Archiwum Liptovský

Mikuláš

zbiór Magistrat miasta Liptovský Mikuláš

zbiór Powiatowy Komitet Narodowy Liptovský Mikuláš

zbiór Izba Przemysłowa w Liptovskim Mikulášu

zbiór Dokumenty cechowe z Liptowa

Bibliografia:

ABELOVÁ, Viera. *Ludová výroba povrazov v okolí Trenčína*. In „Slovenský národopis”, roč. 16, 1968, č. 1, s. 82-101.

AUGUSTÍNÝ, Peter. *Z Lipt. Sv. Mikuláša*. In „Obzor”, roč. 13, 1875, č. 18, s. 139.

Adresár priemyslu, obchodu, remesiel, peňažníctva, poisťovníctva a družstevníctva na Slovensku. Bratislava: Obchodná a priemyselná komora v Bratislave, 1943, 198, 313, 334 s.

BEA, Manuel – ROMAN, Dídac – DOMINGO, Inés. *Hanging over the Void. Uses of Long Ropes and Climbing Rope Ladders in Prehistory as Illustrated in Levantine Rock Art*. In „Cambridge Archaeological Journal”, R. 34, 2024, nr 1, s. 127-145.

BOTÍK, Ján. *Vyšná a Nižná Boca. Vlastivedná monografia*. Bratislava: Lúč, 2004, 203 s. ISBN 80-7114-456-8

Curiositäten- und Memorabilien-Lexicon von Wien. Viena: b. v., 1846, 528 s.

- Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 2*. Bratislava: Veda, 1995, 418 s. ISBN 80-224-0235-4
- HOUDEK, Ivan. *Cechovníctvo na Slovensku*. Turčiansky Sv. Martin: Muzeálna slovenská spoločnosť, 1943, 177 s.
- KLEIN-TESNOSKALSKÝ, Belo. *Oppidum Hybbe*. Tranoscius: Liptovský Mikuláš, 1942, 198 s.
- KUFČÁK, Emil – POVAŽANOVÁ, Valéria. *Pamiatky cechových remesiel Liptova (2. časť)*. In „Liptov. Vlastivedný zborník“, roč. 7, 1983, s. 129-144.
- KUFČÁK, Emil – VIRÁG, Pavol. *Živnostenské organizácie (Inventár)*. Liptovský Mikuláš: Okresný archív v Liptovskom Mikuláši, 1968, 26 s.
- KUFČÁK, Emil. *Zbierka cechových písomností Liptova 1552 – 1872 (1937) (inventár)*. Liptovský Mikuláš: Štátny okresný archív v Liptovskom Mikuláši, 1976, 56 s.
- LEHOTSKÁ, Darina a kol. *Archív mesta Bratislavy. Sprievodca po fondoch a zbierkach*. Praha: Archivna správa Ministerstva vnútra, 1955, 166 s.
- Liptov a Orava na žilinskej priemyselnej výstave*. In „Liptovsko-Oravské Noviny“, roč. 2, č. 3 – 4, 15. októbra 1903, s. 8.
- MAJERČIAK, Vladimír. *U posledného povrazníka v Partizánskej Lupči*. In „Zborník Slovenského národného múzea. Etnografia“, roč. 78 (25), 1984, s. 183-188.
- MRLIAN, Ondrej. *Hybe včera a dnes. Na pamiatku sedemstého výročia založenia mesta*. Banská Bystrica: Stredoslovenské vydavateľstvo, 1967, 399 s.
- Nový stroj povraznícky*. In „Obzor“, roč. 1, 1863, č. 3, s. 21.
- PALIČKOVÁ-PÁTKOVÁ, Jarmila. *Ľudová výroba na Slovensku*. Bratislava: Veda, 1992, 223 s.
- PASTUCHA, Tomáš. *Rudné baníctvo v Ružomberku (rękopis)*. 106 s.
- PETRÁŠ, Milan. *Povrozníctvo v Partizánskej Lupči*. In „Liptov. Vlastivedný zborník“, roč. 8, 1985, s. 253-267.
- Rehor Uram. *Priemyselná výstavka v Lipt. Sv. Mikuláši*. In „Obzor“, roč. 29, č. 9, september 1893, s. 129-132.
- Rehor Uram. *Priemyselná výstavka v Lipt. Sv. Mikuláši (pokračovanie)*. In „Obzor“, roč. 29, č. 10, október 1893, s. 129-134.
- Rehor Uram. *Priemyselná výstavka v Lipt. Sv. Mikuláši (pokračovanie)*. In „Obzor“ roč. 29, č. 11, november 1893, s. 161-163.
- Rehor Uram. *Priemyselná výstavka v Lipt. Sv. Mikuláši (dokončenie)*. In „Obzor“, roč. 29, č. 12, december 1893, s. 178-180.
- Soznam členov Matice slovenskej*. In „Sokol“, roč. 2, 1863, č. 4, s. 96.

Soznam p. t. pánov dobrodinčov obetujúcich na Liptovske štípendium pre žiakov slovenského ev. A. v. gymnasia vo V. Revúcej. In „Pešťbudínske vedomosti“, roč. 4, 1864, č. 40, s. 5-6.

STAŇKOVÁ, Jitka. *Provaznictví na Žďársku.* In „Český lid“, roč. 39, 1952, č. 7-8, s. 176-181.

ŠPIESZ, Anton. *Remeslá, cechy a manufaktúry na Slovensku. 15. – 19. storočie.* Bratislava: Perfekt, 2021, 287 s. ISBN 978-80-8226-012-3

TEETER, Emily. *Techniques and terminology of rope-making in ancient Egypt.* In „The Journal of Egyptian Archaeology“, R. 73, 1987, nr 1, s. 71-77.

The story of Rope. The History and the Modern Development of Rope-Making. North Plymouth, Welland: Plymouth Cordage Company, 1916, 92 s.

ULIČNÝ, Ferdinand. *Dejiny Liptova od 9. do 19. storočia.* Liptovský Hrádok: Komunitná nadácia Liptov, 2014, 416 s. ISBN 978-80-971658-0-2

ULIČNÝ, Ferdinand (zost.). *Liptovský Mikuláš.* Bratislava: Credo, 2006, 283 s. ISBN 80-969503-8-X

VÍTEK, Peter. *Dejiny budovy Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši.* Liptovský Mikuláš: SMOPaJ, 2007, 16 s. ISBN 978-80-88924-64-7

Žilinská priemyselná výstavka. In „Kupecký a priemyselný obzor“, roč. 3, 1903, č. 8, s. 29-32.

XV. Soznam príspevkov na „Maticu Slovenskú“. In „Pešťbudínske vedomosti“, roč. 3, 1863, č. 7, s. 4.

Wywiady:

KOVÁČ, Ján (ur. 1943 r., Važec), wywiad przeprowadzony przez autora, Važec, 12.04.2024 r.

SOKOL, Igor (ur. 1966 r., Partizánska Ľupča), wywiad przeprowadzony przez autora, 10.11.2022 r.

ŠTEPITA, Miroslav (ur. 1950 r., Pribylina), wywiad przeprowadzony przez autora, 13.04.2022 r.

Žródła internetowe:

<https://archives.hungaricana.hu/>

<https://slovník.juls.savba.sk/>

Indeks nazwisk i indeks miejscowości

- Alexy, Gustáv – 55
 Ameryka – 9
 Antol, Juraj – 14
 Antoška, Adam – 42, 44
 Antoška, Ján – 44
 Augustíny, Eliáš – 26
 Augustíny, Peter – 46
 Augustíny, Samuel – 36
 Bacher, Andrej – 55
 Banská Bystrica – 13, 42, 46
 Banská Štiavnica – 13
 Bardejów – 12, 13
 Bartánus, Ján – 39, 51
 Berger, Max – 55
 Bobáková, Dorota – 14, 15
 Bobrovček – 56
 Bobrovnícký, Daniel – 42
 Boca – 58
 Bratysława – 12, 13
 Budapeszt (Peszt) – 30, 54
 Bytča – 13
 Republika Czeska – 7
 Čičkánik, Jozef – 55
 Egípt – 8
 Eichler, Adam – 34, 37 – 38, 41, 50
 Eichler, Daniel – 24, 56
 Eichler, Imrich – 24
 Eichler, Ján – 24, 25
 Eichler, Johana – 24, 25
 Eichler, Jozef – 24, 25, 37
 Eichler, Mária – 24
 Eichler, Michal – 24
 Eichler, Michal I – 26, 36, 37, 38
 Eichler, Michal II – 32, 37, 38
 Eichler, Michal III – 38, 49, 50, 56
 Eichler, Terézia – 24
 Erhardt, Andrej – 16
 Erhardt, Ján – 34, 39, 40
 Erhardt, Jozef – 26, 27, 32, 33, 34, 39, 40, 44
 Erhardt, Juraj – 41
 Erhardt, Štefan – 40
 Erhardtová, Terézia – 40
 Fabry, Jozef – 32
 Fabryová, Emília – 51
 Faust, Daniel – 17, 18, 19, 42
 Fejérpatakyová, Rozália – 39
 Ferianc, Jozef – 32, 33
 Feriancová, Zuzana – 37
 Fischer, Anna – 18
 Fischer, Mária – 18
 Fischer, Tobias – 16, 17, 18, 42
 Fischer, Tobias ml. – 18
 Fischer, Zuzana – 18
 Francja – 7
 Friedemann, Wilhelm – 52
 Funke, Juraj – 17
 Gabrieleňová, Paulína – 51
 Gálfi, Jozef – 57
 Hlohovec – 13
 Hnitková, Eva – 38
 Hoffman – 18
 Holécy, Peter – 52, 54, 55
 Hradský, Jozef – 18, 44
 Hrdina, Juraj – 45
 Hybe – 20 – 23, 28, 29
 Chovan, Andrej – 45, 46, 47, 54, 55, 57
 Chovan, Ondrej (Andrej) – 47, 57
 Chovan, Róbert – 47
 Chovan, Viktor – 47
 Chovanová, Mária – 47
 Chovanová, Šarlota – 47
 Chovanček – 11

- Ivaničová, Eva – 24
 Izrael – 7
 Ižipovce – 58
 Jesenský – 55
 Józef II – 18
 Kapustová, Eva – 39
 Kiežmark – 12
 Komárno – 13
 Kordoš, Adam – 26
 Kordoš, Jozef – 26
 Kostolný, Matej – 55
 Koszyce – 12, 13
 Kováč – 55
 Kozlík, Michal – 25
 Kraków – 54
 Kraliček, Jozef – 18
 Králik, Samuel – 45, 46
 Kremnica – 13
 Krno, Daniel – 39, 51
 Krnúch, Matúš – 14
 Krompachy – 12
 Kroneraff – 55
 Lacko, Juraj – 55
 Lange, Zuzana – 18
 Lenčo, Adam – 27, 32, 34, 35, 37,
 38, 39
 Lenčo, Andrej I – 38, 39, 49, 50, 51,
 56
 Lenčo, Andrej II – 50, 51, 56
 Leopold I – 21
 Levice – 13
 Lewocza – 12, 13, 42
 Likava (*państwo stanowe*) – 23
 Liptów (*państwo stanowe*) – 23
 Liptovská Lúžna – 58
 Liptovská Porúbka – 45
 Liptovská Sielnica – 10, 58
 Liptovský Hrádok – 22, 59, 60
 Liptovský Mikuláš – 14 – 19, 24, 41
 – 47, 51 – 57
 Lučenec – 13
 Lukács, Béla – 54
 Lutočka, Adam – 32
 Mačuha, Peter – 55
 Majerčiak, Vladimír – 58
 Maria Teresa – 16
 Martin – 13, 57
 Matula, Adam – 40, 41
 Matula, Jozef – 35, 40
 Mikulášsky (*Nižný*) Hušták – 16, 52
 Mitweida – 11
 Mokoš, Adam – 40, 41, 51
 Mokoš, Ján – 40, 44, 45
 Mokoš, Ján ml. – 44
 Mokoš, Jozef – 51
 Mokoš, Juraj – 34
 Mokoš, Juraj I – 40, 41
 Mokoš, Juraj II – 41
 Mokoš, Peter – 44
 Moravčík, Anton – 45
 Moravčíková, Šarlota – 47
 Murárik, Jozef – 38, 41
 Nedobry, Adam – 39
 Nedobry, Daniel – 32
 Nedobry, Ján – 26
 Nemecká Lúпча – 19, 23 – 27, 29 –
 46, 48 – 51, 56 – 58
 Nitra – 13
 Nižňanská, Mária – 37
 Obrcian, Ján – 26
 Oceania – 9
 Okolicsányi, Pavol – 25, 33
 Orawa – 57
 Ozorovská, Zuzana – 18
 Paludza – 17, 18
 Pazerini, Ľudovít – 55
 Peru – 9
 Petráš, Milan – 58
 Petercová, Mária – 37
 Pezinok – 13
 Polonyi, Daniel – 57
 Polonyi, Daniel I – 39, 49, 51
 Polonyi, Daniel II – 39, 51, 57
 Pongrác – 42
 Pongrácovci – 16, 42
 Preszów – 12
 Pribišová, Mária – 37
 Pribylina – 11, 58, 59
 Revúca – 46
 Ružomberok – 15, 16, 24, 34, 45, 52
 Sabinow – 13
 Salva, Karol – 52

-
- Sereď – 13
Simoni, Anna Eleonóra – 17
Sokol, Adam – 26
Sokol, Andrej – 26, 32, 34
Sokol, Daniel – 56, 57
Sokol, Ján – 32
Sokol, Jozef – 50, 57 – 59
Spisz – 13, 22
Spiskie Podhradzie – 12
Stodola – 55
Sýkora, Ján – 45
Šamorín – 13
Šaštín – 13
Šimovčeková, Zuzana – 44
Šolcová, Mária – 39
Hiszpania – 7
Stefan V – 23
Štepita, Ján – 11
Tekovské Lužany – 13
- Toman, Andrej – 45, 46
Tomanová, Juliana – 46
Trenczyn – 13
Trnava – 13
Važec – 11, 58
Wiederň – 54
Vlachy – 18
Vozáry, Michal – 55
Vrbica – 52
Vrbický (Vyšný) Hušták – 16, 18,
43, 46, 47, 52, 54
Vrbové – 13
Záborská, Zuzana – 39, 40
Zichy, Eugen – 54
Ždansky, Andrej – 18, 42 – 44
Ždanský, Andrej ml. – 18
Ždanská, Zuzana – 18
Žylina – 13, 55

Povrazníctvo na Liptove

Povražníctvo na Liptove

Miroslav Nemeč

Liptovské múzeum
Ružomberok 2025

Povrazníctvo na Liptove

Mgr. Miroslav Nemeč, PhD.

© Autor: Mgr. Miroslav Nemeč, PhD.

© Liptovské múzeum

Vydané v rámci realizácie projektu „Poľsko-slovenská akadémia tradícií. Chráňme, šírime, sprístupňujeme.“, kód projektu: PLSK.03.01-IP.01-0057/23.

Výhradnú zodpovednosť za obsah tejto publikácie nesie jej autor a nemusí sa stožňovať s oficiálnymi názormi Európskej únie.

© Vydalo: Liptovské múzeum v roku 2025

Jazyková redakcia:

Mgr. Dávid Bjel

Preklad do poľského jazyka a redakcia: Mgr. Zuzana Ivanová, Mgr. Joanna Grzeszek

Obrazová príloha: archív autora; Liptovské múzeum; Múzeum Janka Kráľa; Slovenské národné múzeum – Etnografické múzeum; Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, pracovisko Archív Liptovský Mikuláš; Viktor Mydlo.

Vyobrazenie na obálke: Posledný liptovský povrazník, Jozef Sokol pri práci (foto: Slovenské národné múzeum – Etnografické múzeum).

Všetky práva vyhradené. Nijakú časť tejto publikácie nemožno reprodukovať, kopírovať, uchovávať či prenášať prostredníctvom žiadnych médií – elektronických, mechanických, rozmnožovacích či iných – bez predchádzajúceho písomného súhlasu autora.

Grafická úprava a tlač: Tlačiareň P+M, s.r.o., Turany, 2025

Obsah

Úvod	6
Čo je to povrazníctvo?	7
Stručné dejiny povrazníctva na území dnešného Slovenska	12
Najstaršie známe zmienky o liptovskom povrazníctve	14
Liptovskí povrazníci v 18. storočí	16
Zlatý vek liptovského povrazníctva	20
Cech v mestečku Hybe	20
Cech v Nemeckej Lupči	23
<i>Generálne artikuly</i>	27
<i>Fungovanie zmiešaného cechu</i>	29
<i>Lupčianski povraznícki majstri</i>	37
<i>Lupčianski povraznícki učni a tovariši</i>	40
Mikuláškove cechové povrazníctvo	41
<i>Mikulášski povraznícki majstri, tovariši a učni</i>	43
Liptovskí povrazníci v období po zániku cechov	48
Remenársko-povraznícky spolok v Nemeckej Lupči	48
<i>Povrazníci lupčianskeho remenársko-povrazníckeho spolku</i>	50
Priemyselný zbor v Liptovskom Svätom Mikuláši	52
Ďalší povrazníci	56
Postupný zánik povrazníctva na Liptove (?)	57
Zoznam použitých fotografií a vyobrazení	61
Zoznam použitých prameňov a literatúry	63
Menný a miestny register	66

Úvod

V dnešnej dobe si človek často neuvedomuje dôležitosť vecí, ktoré sú každodenne okolo neho a pravidelne ich používa, prípadne s nimi prichádza do kontaktu. Je to dané možno aj tým, že výroba väčšiny predmetov sa presunula do vzdialených tovární. Nevidíme, ako vznikajú, koľko práce či materiálu je na ich výrobu potrebných. V hlbšej minulosti bola výroba, najmä na vidieku a v menších mestečkách, k ľuďom bližšie. Poznali majstrov, videli ich pracovné postupy. Remeslá boli väčšou súčasťou ich každodenného života.

Remeselníkmi, ktorých výrobky ľudia používali každodenne, boli aj povrazníci. V minulosti si ľudia dôležitosť tohto remesla nemuseli uvedomovať. Ich výrobky – laná a povrazy, boli často len prostriedkom k iným činnostiam. Uvážovali nimi zvieratá, mali ich v obalku nohavíc, používali ich pri zabíjačke, pri upevňovaní nákladu na voze, pri preprave sena na chrpbte, ale aj pri meraní vzdialenosti či v baníctve alebo hodinárstve. Povrazy chytali do rúk každý deň.

Napriek tomu, že povrazníci vyrábali výrobky, používané v bežnom živote ľudí v minulosti pravidelne, na území Liptovskej stolice neboli príliš rozšírení. Keď ich porovnáme so ševcami, čižmármi, kováčmi, zámočníkmi, debnármi, stolármi, farbiarmi či krajčírmi, ktorí sa tu vyskytovali takmer vo všetkých mestách a mestečkách, zistíme, že boli skutočne predstaviteľmi okrajového remesla. Nikdy tu nemali vlastný samostatný cech, a ak si nejaký založili, museli sa v ňom spojiť s predstaviteľmi niekoľkých ďalších remesiel, často rovnako okrajových.

Napriek tomu má povrazníctvo na Liptove bohaté a hlboké dejiny. Najstaršie správy o jeho vykonávaní pochádzajú zo 17. storočia a v regióne sa dokázalo udržať až do polovice 20. storočia. Text, ktorý práve držíte v rukách, je stručným zhrnutím povrazníckej histórie.

Čo je to povrazníctvo?

Podľa základnej definície je povrazníctvo remeslom, ktorého majstri vyrábajú povrazy. Základnou surovinou využívanou pri ich práci bola v minulosti konopa, respektíve vyčesané konopné vlákna.¹ V skutočnosti bol sortiment povrazníckych výrobkov omnoho širší. Okrem tenších či hrubších povrazov, šnúr, lán alebo motúzov, používaných na rôzne účely, vyrábali aj ohlávky alebo iné časti konských strojov, biče, rôzne druhy sietí alebo struny na hudobné nástroje.²

Počiatky výroby povrazov našimi predkami by sme museli hľadať už v dobách prehistorických. Splietanie a stáčanie vlákien predstavovalo zložitý technologický postup, ktorý tvorí základ výroby textilu, tašiek, sietí, rohoží a aj povrazov. Existujú dôkazy z územia dnešného Francúzska, že povrazy vyrábali už neandertálci. Najstaršie známe dôkazy pochádzajú z obdobia mladého paleolitu (obdobie 40 000 až 11 000 rokov pred našim letopočtom). Pravekí ľudia používali na ich výrobu podlhovastý nástroj vyrobený z rôznych materiálov, napríklad mamutieho kla, do ktorého bolo vyvrtaných niekoľko otvorov. Cez tie sa prevliekali rastlinné vlákna, ktoré sa navzájom skrúcali. Iné dôkazy existencie pravekých povrazov sú napríklad odtlačky v hline, aké poznáme aj z územia Českej republiky spred 27 000 rokov. Priame nálezy zvyškov pravekých povrazov sú zriedkavejšie, poznáme ich napríklad zo Španielska, Izraela či Francúzska. Od obdobia neolitu (5700 až 4400 rokov pred našim letopočtom) sa množstvo priamych i nepriamych dôkazov o výrobe a používaní povrazov pravekými ľuďmi zvyšuje.³

Dôkazy o pravekom povrazníctve máme aj z územia Slovenska. Z druhej polovice piateho tisícročia pred našim letopočtom pochádza nález hlineného kotúča s tromi otvormi, ktorý sa používal na výrobu povrazov. Z obdobia eneolitu (4400 až 2000 rokov pred našim letopočtom) poznáme odtlačky povrazov na hlinených nádobách, ktoré plnili estetickú funkciu.⁴

¹ ŠPIESZ, Anton. *Remeslá, cechy a manufaktúry na Slovensku. 15. – 19. storočie*. Bratislava : Perfekt, 2021, s. 261.; HOUDEK, Ivan. *Cechovníctvo na Slovensku*. Turčiansky Sv. Martin : Muzeálna slovenská spoločnosť, 1943, s. 21.

² PETRÁŠ, Milan. Povrazníctvo v Partizánskej Lupči. In *Liptov. Vlastivedný zborník*, roč. 8, 1985, s. 265-266.; MAJERČIAK, Vladimír. Ú posledného povrazníka v Partizánskej Lupči. In *Zborník Slovenského národného múzea. Etnografia*, roč. 78 (25), 1984, s. 187.

³ BEA, Manuel – ROMAN, Didac – DOMINGO, Inés. Hanging over the Void. Uses of Long Ropes and Climbing Rope Ladders in Prehistory as Illustrated in Levantine Rock Art. In *Cambridge Archaeological Journal*, roč. 34, 2024, č. 1, s. 127-145.

⁴ PALÍČKOVÁ-PÁTKOVÁ, Jarmila. *Ľudová výroba na Slovensku*. Bratislava : Veda, 1992, s. 152.

Výroba a používanie povrazov prešli plynule do starovekého sveta. Vyrábali ich Čiňania, Rimania, Gréci.⁵ Z územia starovekého Egypta o tom máme dokonca aj ikonografické dôkazy. Takéto vyobrazenia pochádzajú najmä z nekraľovských hrobiek, ktoré obsahujú výjavy z bežného života a práce dobových ľudí.

Výroba povrazov v starovekom Egypte je zobrazená v niekoľkých fázach. Najskôr sa zbierali rastliny alebo iný materiál, z ktorého sa povrazy vyrábali. Následne sa triedili vlákna a až potom dochádzalo k samotnej výrobe. Najskôr sa vyrobila tenšia priadza a z viacerých jej prameňov sa vyrábala hrubší povraz. Technika výroby povrazov v starovekom Egypte pozostávala z krúte-

Obr. 01 – Povraznícka dielňa na vyobrazení zo 16. storočia

⁵ *The story of Rope. The History and the Modern Development of Rope-Making.* North Plymouth, Welland : Plymouth Cordage Company, 1916, s. 17.

nia a následného „proti-krútenia“ vlákien. Iné vyobrazenia zobrazujú povrazy vyrobené technikou pletenia. Na ich výrobu používali širokú škálu rastlinných vlákien. Získavali ich z palmy doum, šachoru papyrusového, trávy halfa. Dokázané je aj používanie favej srsti, ľanu alebo kože.⁶

Výroba povrazov je doložená v rôznych kultúrach naprieč planétou. Zvládali ju severoamerickí Indiáni, pôvodní obyvatelia Peru či obyvatelia ostrovov v Oceánii.

V stredovekej a novovekej Európe, neskôr aj v severnej Amerike, sa povrazníctvo rozvíjalo najmä tam, kde sa stavali lode.⁷ Rozvíjalo sa aj vo vnútrozemi. Povrazníci na území Liptova vyrábali najmä výrobky používané v poľnohospodárstve. Celý proces začínal prípravou materiálu – česaním ľanu alebo konope, neskôr aj juty. V procese prípravy sa kúdeľ⁸ mohla ešte položiť na sieť, a tam sa po nej udieralo paličkou, čím vypadávali zvyšky drevitého pazderia.⁹ V prvom kroku sa na povrazníckom stroji spriadali takzvané nite. Povrazník vtedy zo zástery rukou vyfahoval konopné vlákna, ktoré boli upevnené na otáčajúcom sa háčiku. Pri práci cúval, takže bola vyrábaná niť stále napnutá. Po vyrobení niekoľkých nití sa následne skrúcali dohromady, pričom na jednom konci boli upevnené na stroji na niekoľkých otáčajúcich sa háčikoch a na druhom konci sa všetky zbíjali a spájali na jednom otočnom háčiku, ktorý držal v ruke pomocník. Ten jednak vznikajúci povraz stále napínal, ale zároveň sa aj pohyboval dopredu, keďže povraz sa skrúcaním skracoval. Tým zabezpečil, že sa pri výrobe neroztrhol. Napnuté nite boli počas skrúcania najskôr rozdeľované nástrojom nazývaným léra. Ten sa potom postupne so skrúcaním povrazu posúval. Tým sa zároveň reguloval postup skrúcania nití do povrazov a zároveň zabraňoval tvoreniu hrčí.¹⁰

Výroba povrazov nemusela byť, samozrejme, organizovaná len v remeselných združeníach. V ľudovom prostredí vyrábali povrazy často sami roľníci, pričom sa vyvinulo niekoľko techník – jednoduchých aj zložitejších. Pri všetkých sa pracovalo so základnou niťou, ktorá sa získavala buď klasickým pradením na kolovrate alebo vretene (tenšie nite), alebo šúľaním medzi dlaňami či druganím, s pomocou drevených nástrojov nazývaných druga, háčik alebo kľučka (hrubšie nite). Následne mohli nite splietať do povrazov ručne, skrúcaním medzi prstami alebo s pomocou nástrojov. Najjednoduchším bola kľučka, drevený háčik zo samorastu. Pri jej použití sa na jednom konci nite v niekoľkých vrstvách upevnili, napríklad na kliniec, a na druhom sa pripevnili na kľučku. Otáčaním kľučky sa nite skrúcali. Takýmto spôsobom sa dali vyrobiť len tenšie povrazy.

⁶ TEETER, Emily. Techniques and terminology of rope-making in ancient Egypt. In *The Journal of Egyptian Archaeology*, roč. 73, 1987, č. 1, s. 71-74.

⁷ *The story of Rope...*, s. 13, 19.

⁸ Kúdeľ – vyčesané vlákna ľanu alebo konope.

⁹ Pazderie – drevitá zložka ľanových alebo konopných stoniek.

¹⁰ MAJERČIAK, *U posledného povrazníka...*, s. 186-187.; PETRÁŠ, *Povrazníctvo v Partizánskej Lupči*, s. 264-265.

Na hrubšie boli potrebné komplikovanejšie nástroje, ktoré mali v jednotlivých regiónoch rôzne názvy, ako kolovrat (nezamieňať si s bežným kolovratom na spriadanie nítí) alebo vozík. Takýto nástroj má obvykle dve časti. Jedna je nepohyblivá a nachádzajú sa na nej tri alebo štyri kľučky, na ktoré sa upevňujú jednotlivé pramene budúceho povrazu. Druhá časť má kolieska a pri skrúcaní povrazov sa približuje k prvej. Tá má len jednu kľučku, na ktorej sú upevnené všetky zbiehajúce sa pramene. Postup výroby je v zásade rovnaký, ako pri nástrojoch používaných profesionálnymi remeselníkmi. Kľučky na nepohyblivom prístroji sa otáčali s pomocou dreveného lopáru, čím sa skrúcali jednotlivé pramene. V opačnom smere sa otáčala aj kľučka na pohyblivom prístroji, čím sa jednotlivé pramene spietali navzájom do hrubšieho povrazu. Aj tu sa používala léra, ktorá mohla byť nazývaná hruška alebo panenka.

Obr. 02 – Povraznícky vozík z Liptovskej Sielnice

Tieto nástroje si vyrábali sami hospodári.¹¹ Spočiatku boli jednoduché, takže jedno otočenie kľučky znamenalo jedno otočenie prameňa o 360 stupňov. V 20. storočí si zručnejší roľníci alebo dedinskí remeselníci dokázali vyrobiť povraznicke stroje s ozubenými kolesami, čím celý systém otáčania zefektívnil. Tým ho dokázali značne urýchliť. Takéto prístroje poznáme aj z Liptova, napríklad z Pribyliny, kde si ho vyrobil Ján Štepiť (narodený v roku 1924), alebo Važca, kde bol jeho výrobcom stolár Chovanček. Povraznicke prístroje sa nenachádzali v každom dedinskom dome. V obci ich bolo len pár a gazdovia si ich navzájom, podľa potreby, požičiavali.¹²

Klasickému ručnému povrazníctvu urobila koniec priemyselná revolúcia a postupná industrializácia. Už v 19. storočí sa začali vyrábať stroje, ktoré dokázali nahradiť zástupy povrazníkov. Ich robota sa stala drahou a neefektívnou. Slovenský hospodársko-remeselnícky časopis *Obzor* už v roku 1863 priniesol túto správu: „*Trebas i páni povrazníci pri prácach svojich k zadku postupujú, predsa i na pokrok svojho remesla pamätajú. Dúkazom toho je nový stroj povraznický, ktorý strojníci Müller & Schreiber v meste Mitweida v Sasku hotujú. Týmto kolovratom povraznickým môže jediný robotník 30.000 (píšeme: tridsať tisíc) rýfov šnúr a povrázok, až do pol palca silných, za deň vyhotoviť.*“¹³

¹¹ ABELOVÁ, Viera. Ľudová výroba povrazov v okolí Trenčína. In *Slovenský národopis*, roč. 16, 1968, č. 1, s. 83-92.; STAŇKOVÁ, Jitka. Provozništvi na Žďársku. In *Český lid*, roč. 39, 1952, č. 7-8, s. 176-177.

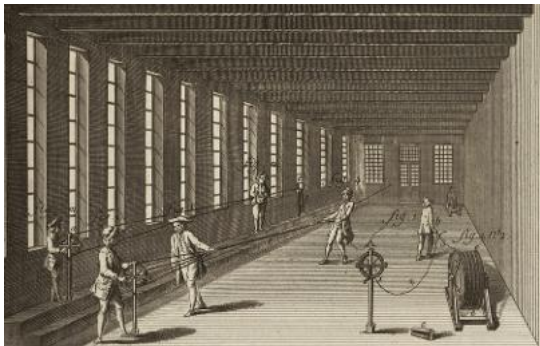
¹² Rozhovor s Miroslavom Štepitom (1950, Pribylina), vykonaný autorom, Pribylina, 13. 4. 2022.; Rozhovor s Jánom Kováčom (1943, Važec), vykonaný autorom, Važec, 12. 4. 2024.

¹³ Nový stroj povraznický. In *Obzor*, roč. 1, 1863, č. 3, s. 21.

Stručné dejiny povrazníctva na území dnešného Slovenska

Povrazníctvo v Uhorsku nepatrilo nikdy medzi dominujúce remeslá, hoci boli regióny, v ktorých bolo rozšírenejšie. Správy o ňom máme už z obdobia stredoveku. V 14. storočí, v roku 1379, boli v daňovom súpise mesta Bratislavy evidovaní štyria povrazníci, ktorí neskôr bývali na samostatnej Povrazníckej ulici.¹⁴

Počiatky organizovaného cechového povrazníctva na našom území sú mladšie. Najstaršie známe cechy pochádzali zo 16. storočia. Koncentrované boli najmä na území dnešného východného Slovenska. Najstaršie boli z Prešova (1532), Košíc (1546), Kežmarku (1570), Levoče (1579). Neskôr vznikli aj v Bardejove (1636), Spišskom Podhradí (1635) a Krompachoch (1735). Počet povrazníkov v cechoch nebol veľmi vysoký. Napríklad v roku 1715 ich bolo v Prešove, Levoči a Kežmarku dohromady len 11 a v roku 1770 v Kežmarku,

Obr. 03 – Povraznícka dielňa na vyobrazení z francúzskej encyklopédie z 18. storočia

¹⁴ LEHOTSKÁ, Darina a kol. *Archív mesta Bratislavy. Sprivodca po fondoch a zbierkach*. Praha: Archivna správa Ministerstva vnútra, 1955, s. 62.

Bardejove, Košiciach, Levoči a Sabinove 13. Zo zvyšku územia Slovenska poznáme povraznícke cechy len z Trnavy (1630), Kremnice (1650), Bratislavy (1660), Banskej Bystrice (1661) a Banskej Štiavnice (1737).¹⁵

Celkový počet samostatných povrazníckych cechov nie je vysoký (12). Majstri tohto remesla sa spájali aj s inými remeslami, viac či menej príbuznými. Napríklad v Šaštíne sa spojili pekári, stolári, kolári, zámočníci, kotlári, debnári a povrazníci. V Tekovských Lužanoch to bolo spojenie veľkého množstva rozmanitých remesiel – nemeckí ševci, zámočníci, farbiari, stolári, pekári, kolári, tkáči, kožušníci, uhorskí krajčíri, povrazníci a sedlári. V Martine to boli sedlári, remenári a povrazníci. Povrazníci sa spájali aj v cechoch zahrňujúcich viacero lokalít. Bol to napríklad prípad povrazníkov spišských miest či krajinského cechu povrazníkov a pramárov,¹⁶ ktorý mal sídlo v Košiciach.¹⁷

Najmä od konca 18. storočia sa začalo povrazníctvo rozširovať aj na západnom Slovensku. Podľa sčítania z roku 1828 pôsobilo v Bratislave desať povrazníckych majstrov, v Trnave päť, Šamoríne, Hlohovci, Nitre a Komárne po štyria, v Pezinku, Seredi, Vrbovom, Trenčíne, Žiline a Leviciach po troch majstroch. Dohromady teda 49 povrazníkov, oproti 21 majstrom na východnom Slovensku. Na strednom Slovensku bolo v tom období povrazníkov najmenej. V Bytči, Lučenci, Banskej Bystrici a Banskej Štiavnici pôobili len dvaja až štyria majstri.¹⁸

Podľa štatistických údajov pôsobilo na začiatku deväťdesiatych rokov 19. storočia na území dnešného Slovenska 152 povrazníkov. Vplyvom mechanizácie a konkurencie veľkých povrazníckych podnikov zo zahraničia, začalo aj toto remeslo na našom území už v druhej polovici 19. storočia postupne zanikať. V adresári slovenských podnikov z roku 1943 bolo evidovaných len 38 podnikov alebo živnostníkov pôsobiacich v oblastiach „*Povraznícky tovar, plachty, vrecia*“.¹⁹

¹⁵ ŠPIESZ, *Remeslá, cechy...*, s. 261-262.

¹⁶ Pramárstvo (tiež šnúrkárstvo) – remeslo venujúce sa výrobe odevných šnúrok, takzvaných prámov, ale aj šnúrok do topánok alebo knôtov. Ako materiál používali vlnu, hodváb, ale aj drahé kovy. Výrobe takýchto šnúr sa tiež venovali aj gombičkári.: ŠPIESZ, *Remeslá, cechy...*, s. 263. ¹⁷ HOUDEK, *Cechovníctvo na Slovensku*, s. 45, 64, 65, 71, 73.

¹⁸ ŠPIESZ, *Remeslá, cechy...*, s. 261-262.

¹⁹ PETRÁŠ, *Povrazníctvo v Partizánskej Lupči*, s. 257-258, 261-262.; *Adresár priemyslu, obchodu, remesiel, peňažníctva, poisťovníctva a družstevníctva na Slovensku*. Bratislava: Obchodná a priemyselná komora v Bratislave, 1943, s. 250.

Najstaršie známe zmienky o liptovskom povrazníctve

Najstaršie známe správy o povrazníctve na území Liptovskej stolice sa viažu k obdobiu konca 17. storočia. Už vtedy sa začali objavovať prvé známe mená, a to vo Svätom Mikuláši v roku 1691. V mestskom protokole tohto mestečka sa v zápise z 28. novembra píše: „*Žaluge Georgius Antol na Bobáčku na ten čas powrazničku na geden zlaty za gehu mlinstwa*“. Ide o súpis rôznych žalôb, ktoré sa následne riešili pred mestskou radou. V ten istý deň bola prednesená ešte jedna žaloba: „*Žaluge Bobacka Dora ktora gest za powraznikom na Bobaka aliter Matuss krnucha na sedem adwacat tura-*

Obr. 04 – Povrazníci pri spriadaní konopného vlákna

kov". V týchto dvoch zápisoch sa nám objavuje meno Doroty Bobákovej, ktorá bola označená ako povrazníčka, resp. bola „za povrazníkom“. Čo táto formulácia znamená, sa môžeme len domnievať. S najväčšou pravdepodobnosťou išlo o ženu miestneho povrazníka alebo vdovu po ňom.

Riešenie jednotlivých žalôb bolo prekvapivé. V prvom prípade sa v mestskej knihe žiadny zápis o jeho vyriešení nenachádza. Je možné, že dopadol podobne ako druhý prípad. V tejto kauze bol urobený len krátky zápis, ktorý nás oboznamuje s tým, že ani žalobca a ani žalovaný sa pred súd nedostavili, a tak sa prípad zrušil.²⁰

Z tohto obdobia máme aj iné zmienky, a to o kupovaní a používaní povrazov na tomto území, ale nevieme, či išlo o povrazy vyrobené remeselníkmi z Liptova. Takýmito zmienkami sú napríklad banské účty mesta Ružomberok, ktoré vykonávalo v tomto období na svojom území banícku činnosť. V účtoch za august až december roku 1693 a za rok 1695 sa na niekoľkých miestach povrazy spomínajú. Napríklad: „haki na povrazy“; „ssliawku gednu d. 21, powraz na nu“; „sme wozili wedro a powraz“. Jediná zmienka o povrazníkovi je z týchto prameňov známa z 12. marca 1695: „Kupilo sa powrazow od powraznika“.²¹ Bohužiaľ, v zápise sa nespomína, o akého povrazníka išlo. Či to bol už spomínaný mikulášsky povrazník, prípadne neznámy povrazník priamo z Ružomberka alebo remeselník z územia mimo Liptovskej stolice.

²⁰ Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, pracovisko Archív Liptovský Mikuláš (ďalej A LM), fond (ďalej f.) Magistrát mesta Liptovský Mikuláš (ďalej M LM), inventárne číslo (ďalej inv. č.) 2, *Mestský protokol Liptovský Mikuláš 1681 – 1699*, fol. 111r-112v.

²¹ PASTUCHA, Tomáš. *Rudné baníctvo v Ružomberku (rukopis)*, s. 60, 76-77.

Liptovskí povrazníci v 18. storočí

Aj v 18. storočí boli zmienky o povrazníctve a povrazníkoch z územia Liptovskej stolice len ojedinelé. Konkrétne mená sa nám objavujú v takzvanom predurbárskom prieskume, ktorý sa vykonal na území Liptovskej stolice, zväčša v roku 1770. Z tohto obdobia máme záznam o ružomberskom povrazníkovi (*restarius*) Andrejovi Erhardtovi, ktorý bol v súpise poddanských a želiarskych usadlostí vykazovaný ako želiar bez domu a bez zeme.²² Podobne to bolo aj v prípade ďalšieho mena – Tobias Fischer, ktorý povraznícku profesiu (*restio*) vykonával vo Svätom Mikuláši. Bol uvedený medzi poddanými, ktorí obývali domy postavené mimo územia mestečka. Boli to tiež ľudia bez pozemkov.²³ Išlo pravdepodobne o neskoršiu samostatnú obec Mikulášsky (Nižný) Hušták, ktorá vznikla po tom, čo panovníčka Mária Terézia v roku 1750 darovala pozemok na stavbu jezuitského kláštora na území Vrbického (Vyšného) Huštáku. Z tohto pozemku sa muselo odsťahovať deväť remeselníckych rodín, ktoré sa neskôr usadili na Pongráčovcami darovanom pozemku západne od mesta.²⁴ Ako obyvateľa Mikulášskeho Huštáku (*Sub Urbium*) nachádzame Tobiasa Fischera aj v rokoch 1774 až 1778.²⁵ Bohužiaľ, žiadne ďalšie podrobnosti o týchto povrazníkoch zatiaľ nevieme.

Obr. 05 – Mesto Ružomberok na vyobrazení z prvej polovice 18. storočia

²² *Conscriptio oppidi Rosenberg Cottus Lyptoviensis*. Dostupné on-line: <https://archives.hungaricana.hu/en/urberi/view/lipto-rosenberg/?document=1&pg=21&bbox=-1566%2C-3263%2C4366%2C-82> [cit.: 15. 2. 2025]

²³ A LM, f. M LM, inv. č. 3, *Kniha odpisov urbárskych dokumentov*, s. 80.

²⁴ VÍTEK, Peter. *Dejiny budovy Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši*. Liptovský Mikuláš : SMOPaJ, 2007, s. 7.

²⁵ A LM, f. M LM, inv. č. 4, *Mestská kniha*, fol. 11r, 16r, 21v, 26r.

To nie sú jediné mená liptovských povrazníkov, s ktorými sa v 18. storočí stretávame. Ešte v účtovnom roku 1772/1773, v mestských účtoch mestečka Svätý Mikuláš, je uvedený zápis, podľa ktorého vyplatili dva zlaté aj 15 deŕárov hodinárovi Jurajovi Funkemu a povrazníkovi (*Fune*) Danielovi Faus-tovi.²⁶ Spolupráca pri údržbe hodín medzi hodinármi a povrazníkmi je doložená aj z neskoršieho obdobia. Daniel Faust v meste pôsobil aj predtým. V evanjelickej matrike z Paludze z roku 1768 je uvedený ako obyvateľ Mikuláša. Jeho manželkou bola Anna Eleonóra Simoni.²⁷ Medzi obyvateľmi mesta Svätý Mikuláš figuroval aj v rokoch 1772 až 1781.²⁸

Ďalším prameňom k dejinám liptovského povrazníctva v 18. storočí sú stoličné písomnosti. Prevažne ide o listy povrazníkov adresované predstaviteľom stolice, v ktorých žiadajú preplatenie vykonanej práce. Tieto listy sú významným prameňom k poznaniu sortimentu týchto remeselníkov. V závere 18. storočia sa nám v dokumente z roku 1785 ukázala opäť ďalšia povrazníčka. Bohužiaľ, meno sa v ňom neuvádza. Išlo o jej list predstaviteľom Liptovskej stolice, v ktorom žiadala o preplatenie nákladov, ktoré mala „*na panou Conscriptorou*“ vo výške tri zlaté a 15 grajciarov, ďalej nákladov na ubytovanie istého kapitána, ktorý u nej žil štyri mesiace a mesačne jej mal platiť šesť zlatých, a nakoniec žiadala o plácu za vyrobené povrazy na vozy pre Liptovskú stolicu v celkovej hodnote osem zlatých a 51 grajciarov. V poslednej vete žiada, aby jej stolica zo svojej pokladnice uvedené položky preplatila. Podpisala sa ako „*ponižena služebkina povrazníčka mestečka Sw: Mikulaskeho obiwatelkina*“.²⁹ Ako sa z napísaného ukazuje, išlo o ženu, ktorá žila vo Svätom Mikuláši a ktorá povraznícke remeslo s najväčšou pravdepodobnosťou sama vykonávala. V liste sa nespomína žiadny manžel, čo ma vedie k domnienke, že mohla byť vdovou. Keďže meno nepoznáme, môžeme len predpokladať, že to bola vdova po jednom z už uvedených mikulášskych povrazníkov. Do úvahy prichádza Tobias Fischer. V tom prípade by

Obr. 06 – Výroba hrubých lodných lán

²⁶ A LM, f. M LM, inv. č. 4, *Mestská kniha*, fol. 5r.

²⁷ Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči (ďalej ŠA BY), f. Zbierka cirkevných matrik (ďalej ZCM), Ev. a. v. Paludza, *Matrika pokrstených*, zápis z 5. 4. 1768.

²⁸ A LM, f. M LM, inv. č. 4, *Mestská kniha*, fol. 1v, 6r, 10r, 15r, 19r, 26v, 32r, 39r, 43v.

²⁹ ŠA BY, f. Liptovská župa I (ďalej LŽ), k. 144, Part. cong. 15. 7. 1785, fol. 5.

mohlo ísť o Zuzanu Ozorovskú, ktorú nachádzame v evanjelických matrikách z Paludze v druhej polovici 18. storočia ako manželku Tobiasa Fischera zo Svätého Mikuláša. Spolu mali minimálne tri dcéry – Annu (*1759),³⁰ Máriu (*1762)³¹ a Zuzanu (*1766).³² V matrikách nachádzame ešte jednu manželku Tobiasa Fischera, Zuzanu Lange, s ktorou mal dve deti – dvojčičky Tobiasa a Zuzanu (*1757).³³ Zuzana Lange ale pravdepodobne krátko po pôrode zomrela.

V roku 1794 sa objavuje ďalšie meno – Andrej Ždanský. Dňa 24. júla toho roku vystavil stolici účet za „robotu povraznicku, ktoru gsem robil niže psany na rozkaz Sl. Stoliczy Lyptowskeg“. V štyroch bodoch popísal svoje výrobky. Najskôr to bolo 300 siah (*lachtorov*) – teda zhruba 590 metrov – „žínok na cesty merania“, ktoré vyrobil pre stoličného inžiniera Hoffmana, v celkovej hodnote 15 zlatých. Žínky sa používali pri plánovaní a výstavbe či oprave ciest. Ďalším výrobkom bolo desať povrazov, každý dlhý tri siah, ktoré sa použili pri výstavbe mosta vo Vlachoch. Za tie si účtoval dohromady tri zlaté. Len jeden zlatý bola hodnota linky, pravdepodobne tenšieho špagátu, v celkovej dĺžke päť siah, rovnako použitéj pri výstavbe vlašianskeho mosta. K mostu vyrobil aj jednu „línynu hrubu“, dlhú 24 siah a vážiacu 40 funtov (jeden funt vážil približne pol kilogramu). Zaujímavá je poznámka o tom, že línia bola vážená v prítomnosti „wissno husstackeho Richtara Jozefa Kraličeka“. Za tento výrobok si vyúčtoval 26 zlatých. Zaujímavosťou je, že list bol písaný jeho vlastnou rukou, teda bol gramotný (na konci listu je uvedená značka „MP“ – lat. *manu propria* – vlastnou rukou). Pisateľ sa podpísal ako „Andreas Ždanský magster povraznický na ten čas zastawagicy w hospode Kralowskeg Residentii predessle Klasstorskeg“. ³⁴ Z podpisu sa dozvedáme, že v tom čase býval v bývalom jezuitskom a neskôr františkánskom kláštore vo Vrbičkom (Vyšňom) Huštáku. Ako už bolo uvedené, kláštor bol postavený na kráľovskej pôde. Po rozpustení františkánskeho rádu Jozefom II. v roku 1787 zostala budova na niekoľko rokov zväčša opustená, pričom istý čas ju mal v prenájme Jozef Hradský. V roku 1802 sa stala majetkom hrádockého komorského panstva. ³⁵ V mikulášskej katolíckej matrike pokrstených (napriek tomu, že bol protestant) z roku 1786, kedy sa Andrejovi Ždanskému a jeho manželke Zuzane narodil syn Andrej, bol však vtedy uvedený ako obyvateľ Svätého Mikuláša. ³⁶

Posledný povraznický účet z 18. storočia pochádza od už spomenutého mikulášskeho povrazníka Daniela Fausta. V liste z roku 1798 opäť vymenúva položky, ktoré požaduje od Liptovskej stolice preplatif. Konkrétne išlo o „ketefiky“, teda ohlávky na kone, ktoré vyrobil pre insurekčné vojsko, a to v počte 34 kusov. Za jeden si pýtal sedem grajciarov. Okrem toho vyrobil aj „3. linie anebožto dluhe povrazy“ v hodnote štyri zlaté. Tieto povrazy sa mali použiť „pre samce stoličné“, pravdepodobne plemenný dobytok. Svoju pro-

³⁰ ŠA BY, f. ZCM, Ev. a. v. Paludza, *Matrika pokrstených*, zápis z 17. 2. 1759.

³¹ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Liptovský Mikuláš, *Matrika pokrstených*, zápis z 22. 2. 1762.

³² ŠA BY, f. ZCM, Ev. a. v. Paludza, *Matrika pokrstených*, zápis z 9. 4. 1966.

³³ ŠA BY, f. ZCM, Ev. a. v. Paludza, *Matrika pokrstených*, zápis z 22. 9. 1957.

³⁴ ŠA BY, f. LŽ, k. 194, Gen. cong. 29. 8. 1796, ceny niektorých povraznických prác.

³⁵ VÍTEK, *Dejiny budovy...*, s. 7, 11.

³⁶ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Liptovský Mikuláš, *Matrika pokrstených*, zápis z 7. 12. 1786.

fesiu a bydlisko potvrdzuje aj v podpise: „*nehodny Poddany Daniel Fauszt powraznik w Swatom Mikulassi bydlicy*“.³⁷

Bližšie nešpecifikovanú informáciu o pôsobení povrazníkov na Liptove máme ešte z mestečka Nemecká Lupča, kde mal v roku 1733 žiť jeden povrazník a v roku 1746 rovnako jeden.³⁸

³⁷ ŠA BY, f. LŽ, k. 200, Gen. cong. 12., 15. – 16. 2. 1798, fol. 125.

³⁸ ŠPIESZ, *Remeslá, cechy...*, s. 122.

Zlatý vek liptovského povrazníctva

Na začiatku 19. storočia sa začalo liptovské povrazníctvo rozvíjať s novou energiou. Dovtedy pôsobili v liptovských mestách len ojedinelí remeselníci, venujúci sa tomuto remeslu, pričom, hoci sa sami nazývali majstrami, neboli členmi žiadnych remeselníckych organizácií. Na začiatku „storočia pary“ začali vznikať prvé liptovské cechy, ktorých členmi boli aj povrazníci. Samostatný povraznícky cech na Liptove síce nikdy nevznikol, v dvoch mestách však boli založené zmiešané cechy, združujúce majstrov menej zastúpených remesiel, vrátane povrazníckeho.

Zmiešaný cech v Hybiach

O prvom z nich máme správy z hornoliptovského mestečka Hybe. Najstaršia známa písomná zmienka o Hybiach je z roku 1239. Vtedy boli označené len ako osada. Na mestečko sa zmenili až s príchodom nemeckých hostí, pravdepodobne zo Spiša, niekedy na začiatku druhej polovice 13. storočia. V roku 1265 nadobudli výsadnú listinu, na základe ktorej sa začali vyvíjať ako mestečko. Následne im bolo udelené právo trhu v roku 1396 a právo jarmoku v roku 1423. Miestni obyvatelia boli spočiatku poddanými kráľa. V priebehu 15. storočia sa mestečko stalo súčasťou hrádockého panstva, ktoré už nechcelo akceptovať hybské výsady, a tak boli v nasledujúcich storočiach okliešťované.³⁹

Miestni obyvatelia sa venovali roľníctvu, baníctvu, ale aj remeslám.⁴⁰ Hybe patrili k menej rozvinutým remeselníckym sídlam v Liptovskej stolici. V roku 1733 tu pôsobilo len 13 remeselníckych majstrov.⁴¹ Založených tu bolo niekoľko cechov, napríklad spojený cech hybských remeselníkov (čičmári, krajčír, kožušníci, hrnčiar, a ďalší) a tiež čičmársky cech na konci 17. storočia, cechy kováčov a zámočníkov v 18. storočí, alebo spojený cech stolársky, kolársky, tesársky a debnársky v 19. storočí.⁴²

³⁹ MRLIAN, Ondrej. *Hybe včera a dnes. Na pamiatku sedemstého výročia založenia mesta*. Banská Bystrica : Stredoslovenské vydavateľstvo, 1967, s. 9-10, 16, 31, 52.; KLEIN-TEŠNOSKALSKÝ, Belo. *Oppidum Hybpe*. Transoscus : Liptovský Mikuláš, 1942, s. 14.

⁴⁰ ULIČNÝ, Ferdinand. *Dejiny Liptova od 9. do 19. storočia*. Liptovský Hrádok : Komunitná nadácia Liptov, 2014, s. 68.

⁴¹ ŠPIESZ, Remeslá, cechy..., s. 123.

⁴² KUFČÁK, Emil. *Zbierka cechových písomností Liptova 1552 – 1872 (1937) (inventár)*. Liptovský Mikuláš : Štátny okresný archív v Liptovskom Mikuláši, 1976, s. 8-16.; ULIČNÝ, Dejiny Liptova..., s. 68.

Z roku 1807 máme informáciu o cechu, ktorého súčasťou boli aj povrazníci. Nie je úplne isté, či tento spojený cech skutočne vznikol, pretože jediný prameň k jeho existencii je opis artikulov z uvedeného roku. Samotný text artikulov nám ale poskytuje dostatočné množstvo informácií o okolnostiach, za akých boli napísané.

Hneď v úvode je vymenovaných dvanásť remesiel – čizmárstvo, krajčírstvo, kožušníctvo, kováčstvo, kolárstvo, tesárstvo, mlynárstvo, hrnčiarstvo, debnárstvo, zámočníctvo, povrazníctvo, pekárstvo, ktorých majstri sa rozhodli spojiť do jedného cechu. Zápis uvádza, že doteraz nemali žiadny cech.⁴³ To však nie je úplná pravda. Ako už bolo uvedené, v roku 1697 vydal kráľ Leopold I. artikuly pre spojený cech hybských čizmarov, krajčirov, kožušnikov, hrnčiarov a ďalších remeselníkov a z toho istého roku sú zachované aj artikuly čizmárskeho cechu z Hýb.⁴⁴ Úvodná formulácia z artikulov z roku 1807 by preto mohla naznačovať, že zmienené cechy z konca 17. storočia prestali do začiatku 19. storočia existovať, a preto sa remeselníci rozhodli založiť si nový cech. Spísali teda artikuly, ktoré predložili „*Neywysseg Rade Kralowske*“, ktorá ich mala posúdiť, a v prípade, že ich uzná za správne, mala ich potvrdiť.⁴⁵

Obr. 07 – Truhlica hybských remeselníkov z roku 1808

⁴³ A LM, f. Zbierka cechových písomností Liptova (ďalej ZCPL), k. 2, inv. č. 6, *Artikuly*, fol. 1r.

⁴⁴ KUFČÁK, *Zbierka cechových...*, s. 8.

⁴⁵ A LM, f. ZCPL, k. 2, inv. č. 6, *Artikuly*, fol. 1r.

Aj formulácia zo záveru listu nám približuje situáciu remesiel v Hybiach na začiatku 19. storočia. Píše sa: „*Teto gsu pak te Punkta, ktore se wssecz remeselnikuw hybskych dotikati magi a za authenticne ge sebe s powinnu poslussnosti a poddanosti wydat žadagi*“. Krátky text nám naznačuje, že v tomto období neexistoval v mestečku vôbec žiadny cech a nový zmiešaný cech mal združovať všetkých miestnych remeselníkov. Artikuly boli spísané v Hybiach dňa 10. októbra 1807. Popis z vonkajšej strany dokumentu nám túto teóriu len potvrdzuje: „*Paria Artikuliw, ktore Remeselnicy wssecy Mestečka Hybbe pre seba zebrały a takowe sebe Confirmowat žadagu*“. Zároveň nás informuje, že ide len o odpis alebo kópiu (*Paria*) artikulov, pričom nevieme, či boli skutočne niekedy potvrdené.

To, že sa tak niekedy mohlo stať, by nám mohol naznačovať predmet zo zbierkového fondu Liptovského múzea – Národopisného múzea Liptovský Hrádok. Ide o menšiu maľovanú truhlicu, na ktorej je napísané vročenie 1808. Z vnútornej strany veľa sa nachádza sekundárny nápis, hovoriaci, že ide o truhlicu hybských remeselníkov.⁴⁶ Či išlo o tých remeselníkov, ktorí sa v roku 1807 snažili založiť v Hybiach zmiešaný cech, to sa už asi nedozvieme.

Samotné artikuly majú štandardné znenie, hoci v nich už cítiť modernejšie zmýšľanie, pretože vo väčšej miere neobsahujú články zaoberajúce sa náboženskými otázkami, ktoré boli v hlbšej minulosti bežné. V ich texte sa nám čiastočne ukazujú aj organizačná štruktúra cechu.

Na jeho čele stál cechmajster. Ostatní remeselníci, ktorí zložili majstrovskú skúšku, sa delili na starších a mladších majstrov. V texte sú, prirodzene, uvádzaní aj učni a tovariši. Jeden artikul je venovaný osobe cechového komisára. Išlo o osobu menovanú mestom, ktorá na činnosť cechu dohliadala. Zúčastňoval sa napríklad aj prehliadky takzvaného majstrovského kúska, čiže výrobku, ktorý musel vyrobiť každý tovariš, ak sa chcel stať majstrom. Dohliadať mal tiež nad riadnym vedením cechových zápisníc, a teda sa zúčastňoval aj cechových zhromaždení. Dohliadal aj na poriadne vyučenie učňov majstrami.

Na najnižšom stupni v cechovej hierarchii stáli učni. Ti mali byť po celý čas svojho učenia verní svojmu majstrovi a jeho manželke a mali ich poslúchať. Ak by učeň od majstra ušiel, žiadny iný ho nemal do učenia prijáť. Učni pracovali u svojho majstra zadarmo. Ti sa preto o nich museli starať a poctivo ich remeslu učiť.

Po vyučení sa z učňa stal tovariš. Ten mal povinnosť na prvej tovarišskej schôdzi zaplatiť 50 denárov. Tovariši, celkom prirodzene, majstrov meniť mohli, hlavne počas vandrovky. Nesmeli ale odísť zo dňa na deň, ale majstrovi to mali oznámiť aspoň dva týždne dopredu. Rovnakú povinnosť mal aj majster, ktorý chcel svojho tovariša prepustiť.

Ak sa tovariš ktoréhokoľvek z uvedených dvanástich remesiel, vrátane porovzníctva, chcel stať majstrom, musel najskôr podstúpiť trojročnú van-

⁴⁶ Liptovské múzeum – Národopisné múzeum Liptovský Hrádok, zbierkový fond, ev. č. ZO 0346.

drovku, čiže cestu, na ktorej naberal pracovné skúsenosti. Tá mu mohla byť odpustená alebo skrátaná, ak mal na to vážne zdravotné alebo rodinné dôvody. Už som spomínal, že finálnou skúškou tovariša bolo vyhotovenie majstrovského kúska. Bohužiaľ, artikuly sa nezmenujú o tom, aké výrobky to v jednotlivých remeslách mali byť. Každopádne ho musel vyrobiť z vlastného materiálu a následne aj predať. Ak sa mu majstrovský kus nepodaril na prvýkrát, mal nárok na opravný pokus. Po úspešne zvládnutej skúške dostal majstrovský list (*ma byt Rodnym Lystem zaopatreny*) a na cechovom zhromaždení zaplatil dvanásť zlatých a priniesol občerstvenie pre ostatných majstrov. Na prvej cechovej schôdzi po získaní majstrovského listu mal zaplatiť jeden zlatý.

Ako kuriozita pôsobí ustanovenie, ktoré bolo dopísané na okraj textu. Hovorí o zákaze takzvaných „modrých pondelkov“ („*Blau Montak*“). Išlo o tradíciu, ktorá vznikla ešte v stredoveku. Počas týchto modrých pondelkov tovariši nemuseli pracovať a často sa oddávali pitiu alkoholu.⁴⁷ Zápis ďalej hovorí o zákaze návštevy krčmy v ktorýkoľvek iný pracovný deň.

Okrem toho sa v artikuloch nachádzali aj články, venujúce sa slušnému správaniu členov cechu (*magi byt mrawy sslechetnimy ozdobenij*), predajú výrobkov na jarmokoch, takzvaným fušerom – teda necechovým remeselníkom, trestom v cechu, cechovým zhromaždeniam, účasti na pohreboch členov cechu a ich rodinných príslušníkov a podobne.⁴⁸

Zmiešaný cech v Nemeckej Lupči

Od začiatku 19. storočia sa centrom liptovského povrazníctva postupne stalo bezpochyby mesto Nemecká Lupča. Aj tu bol totiž založený zmiešaný cech, ktorý v regióne postupne nabral význam. Okolnosti jeho vzniku sú diametrálne odlišné od zmiešaného cechu v mestečku Hybe.

Pozrime sa najskôr stručne na dejiny Nemeckej Lupče. Najstaršia známa písomná zmienka o nej je z roku 1252, kedy už miestne osídlenie existovalo. Predpokladá sa, že jeho pôvod môže byť slovanský, pričom sa vychádza zo samotného názvu Lupča, ktorý je odvodený od slovanského osobného mena Lub. Od polovice 13. storočia sa tu začali usádzať aj nemeckí osadníci, ktorí v roku 1270 nadobudli od kráľa Štefana V. mestské práva. Už v stredoveku získali aj právo organizovania pravidelného týždenného trhu, ako aj dvoch, neskôr až troch jarmokov. Miestni obyvatelia sa okrem remesiel venovali aj poľnohospodárstvu, baníctvu a obchodu. Negatívny vplyv na rozvoj Nemeckej Lupče mal prechod hradných panstiev Liptov a Likava z kráľovských rúk do vlastníctva šľachticov, ktorí od Lupčanov vyžadovali platenie dávok a vykonávanie poddanských povinností. Mešťania sa snažili brániť svoje mestské práva, avšak z poddanského postavenia sa už vymaniť nedokázali. Napriek

⁴⁷ *Curiositäten- und Memorabilien-Lexicon von Wien*. Viedeň : b. v., 1846, s. 227.

⁴⁸ A LM, f. ZCPL, k. 2, inv. č. 6, *Artikuly*, fol. 1r-2r.

tomu mala Ľupča spomedzi liptovských miest významné postavenie. V období novoveku sa tu často schádzala liptovská šľachta na stoličných zasadnutiach – generálnych kongregáciách, a v roku 1582 bolo na nej prijaté rozhodnutie, že zasadnutia liptovského stoličného súdu – sedrie, sa budú konať práve tu. To platilo až do začiatku 18. storočia, kedy kúpila Liptovská stolica dom pre svoje účely na námestí vo Svätom Mikuláši.⁴⁹

Ešte pred založením cechu máme informáciu o pôsobení povrazníka v meste. Jeho meno bolo **Jozef Eichler** a z jeho rodiny pochádzalo niekoľko ďalších ľupčianskych povrazníkov, o ktorých ešte budeme hovoriť. Narodil sa niekedy v druhej polovici 18. storočia. Do Nemeckej Ľupče sa prisťahoval z Ružomberka, ako nám to prezradza matričný záznam z roku 1794, kedy sa zosobášil s Ľupčiankou Evou Ivaničovou.⁵⁰ Tento pár mal mimoriadne plodné manželstvo. V matrikách sa im podarilo dohľadať až 12 detí, ktoré spolu mali. Niekoľko z nich sa dospelosti nedožilo. Išlo o týchto potomkov: Michal (narodený 1795),⁵¹ Terézia (narodená 1797, zomrela pred rokom 1804),⁵² Jozef (narodený 1798),⁵³ Daniel (narodený 1800),⁵⁴ Mária (narodená 1802),⁵⁵ Ján (narodený 1803, zomrel pred rokom 1810),⁵⁶ Terézia (narodená 1804),⁵⁷ Johana (narodená 1806, zomrela pred rokom 1812),⁵⁸ Imrich (naro-

Obr. 08 – Pečatidlá ľupčianskeho čizmárskeho a ševcovského cechu

⁴⁹ ULIČNÝ, *Dejiny Liptova...*, s. 164-169.

⁵⁰ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Ľupča, *Matrika zosobášených*, zápis z 16. 11. 1794.

⁵¹ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Ľupča, *Matrika pokrstených*, zápis z 15. 9. 1795.

⁵² ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Ľupča, *Matrika pokrstených*, zápis z 24. 5. 1797.

⁵³ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Ľupča, *Matrika pokrstených*, zápis z 8. 12. 1798.

⁵⁴ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Ľupča, *Matrika pokrstených*, zápis z 29. 7. 1800.

⁵⁵ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Ľupča, *Matrika pokrstených*, zápis z 30. 1. 1802.

⁵⁶ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Ľupča, *Matrika pokrstených*, zápis z 1. 7. 1803.

⁵⁷ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Ľupča, *Matrika pokrstených*, zápis z 29. 11. 1804.

⁵⁸ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Ľupča, *Matrika pokrstených*, zápis z 30. 5. 1806.

dený 1808).⁵⁹ Ján (narodený 1810),⁶⁰ Johana (narodená 1812, zomrela pred rokom 1814)⁶¹ a Johana (narodená 1814).⁶²

Dôkazom o tom, že Jozef Eichler vykonával povraznícku profesiu, je list, ktorý napísal Liptovskej stolici. Išlo o vyúčtovanie za povraznícke práce, ktoré v roku 1810 pre stolicu vykonal. Uvádza, že na rozkaz slúžneho Pavla Okolicsányiho vyrobil žinky v počte deväť kusov, každú dlhú 70 siah, dohromady teda až 630 siah povrazov. Odmena za toto veľké množstvo povrazov bola nemalá – 210 zlatých. Eichler sa pod list podpísal ako „*Josephus Eichler povraznícky Lupcsanský Maister*“.⁶³ Jozef Eichler vyrobil pravdepodobne povraz aj pre stoličného hodinára Michala Kozlika, ktorý ho v roku 1802 potreboval na opravu hodín na stoličnom dome („*když povraz chibowal na Hodini takowy sem dal w Lupčy robiť*“).⁶⁴

Keďže sa Jozef Eichler nestal po roku 1815 členom zmiešaného cechu, predpokladám, že niekedy v tomto období umrel.

Predjme k lupčianskemu zmiešanému cechu. V roku 1815 sa v Nemeckej Lupči stretli zástupcovia remesla remenárskeho, sedlárskeho a povrazníckeho, aby založili spoločný cech. Ale ako hovorí zápis z ich cechového protokolu, nebolo to úplne dobrovoľné rozhodnutie. Uvádza sa v ňom, že cech bol založený: „...*wic z násylim gakož z dobré wule, když skrze wissi wrchnost od gasnosti kralowskeg napomenuti biwsse, aby které remeslo swe Documenta a slobody nemá proukazat, powiné gest spoločne pro dokonálost sweho kumsstu Remeselnickeho Artikule sobe nadobudnuti, atak w knihu tuto kde obzwlásste Mistrowé Towarissi a Učnowe kteri gakoweho gest Remesla zapisowat se magi nadobudli...*“ Text nám hovorí, že majstri si cech založili z dôvodu kráľovského nariadenia.

Hoci Liptov nepatrí medzi remeselnícky rozvinuté regióny Uhorska, na miestne pomery bola Nemecká Lupča pomerne významným remeselníckym centrom. Cechy tu teda existovali aj v minulosti. Do konca 17. storočia tu bolo založených šesť cechov, a teda mala v tomto období remeselnú výrobu na úrovni priemerného menšieho slovenského mestečka. Najstarší cech – ševcovský, tu bol dokonca založený už v období stredoveku, v roku 1471. Ďalšími boli napríklad kováči (1617), čižmári (1682) či krajčíri (1686). Priemerný počet remeselníkov v Nemeckej Lupči sa pre obdobie 17. storočia odhaduje na 40 až 50. Ich počet v meste v priebehu 18. storočia postupne narastal. V roku 1715 tu bolo evidovaných 49 remeselníckych dielní, v roku 1726 ich bolo už 113, v roku 1733 ich počet klesol na 106, aby v roku 1746 opäť stúpol na 119. Na konci druhej tretiny 18. storočia žilo v Nemeckej Lupči až 172 remeselníckych majstrov. Remeselnou činnosťou sa tu živila viac ako polovica obyvateľov. Početnú dominanciu tu mali ševci a po nich čižmári. V 19. storočí

⁵⁹ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pokrstených*, zápis z 5. 3. 1808.

⁶⁰ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pokrstených*, zápis z 11. 2. 1810.

⁶¹ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pokrstených*, zápis z 23. 2. 1812.

⁶² ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pokrstených*, zápis z 27. 9. 1714.

⁶³ ŠA BY, f. LŽ, k. 252, Gen. cong. 14. 6. 1810, fol. 397.

⁶⁴ ŠA BY, f. LŽ, k. 219, Gen. cong. 15. – 17. 11., 9. – 10. 12. 1802, fol. 284.

začal význam Lupče, ako remeselného strediska, postupne klesať, ale aj napriek tomu tu pôsobilo v roku 1828 ešte 56 remeselníkov.⁶⁵ Tí, ktorí sa spojili do zmiešaného cechu, museli byť predstaviteľmi málo zastúpených remesiel.⁶⁶

Hneď na začiatku si zvolili cechmajstra a ďalších predstaviteľov cechu. Cechmajstrom sa stal remenár Adam Kordoš, ktorý však na začiatku roku 1817 zomrel⁶⁷ a do ďalších cechových volieb vo februári toho istého roku vykonával túto funkciu cechový notár Jozef Kordoš. Takzvaným „príbočným“ sa stal sedlár Eliáš Augustíny, orátorom Ján Obrcian a staršími majstrami Andrej Sokol, Ján Nedobry, Adam Sokol a Samuel Augustíny. Nasleduje osem mien zvyšných majstrov, medzi ktorými nás zaujímajú najmä Michal Eichler a Jozef Erhardt, o ktorých vieme, že boli povrazníci.

Hoci boli v knihe medzi majstrami zapísaní hneď v prvom zápise, je zaujímavé, že medzi majstrov boli oficiálne prijatí až v roku 1817. Z dňa 16. februára toho roku pochádza zápis o prijatí Michala Eichlera medzi cechových majstrov. V texte sa ďalej uvádza, že v tom čase bol jediným povrazníkom v meste. Nevieť vysvetliť takéto konanie. Keďže bol jediným povrazníkom a zmiešaný cech bol od začiatku spoločným cechom remenárov, sedlárov a povrazníkov, museli s ním založenie cechu konzultovať. To by vysvetľovalo prítomnosť jeho mena v prvom zápise cechovej knihy. Jeho prijatie medzi cechových majstrov možno vysvetliť napríklad tým, že v roku 1817 splnil

Obr. 09 – Zápisnica lupčianskeho zmiešaného cechu

⁶⁵ ŠPIESZ, *Remeslá, cechy...*, s. 74-76, 112, 181.; KUFČÁK, *Zbierka cechových...*, s. 25-37.

⁶⁶ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 3r.

⁶⁷ ŠA BY, f. ZCM, Ev. e. v. Partizánska Lupča, *Matrika pochovaných*, zápis z 22. 1. 1817.

všetky podmienky, ktoré musí cechový majster podľa generálnych artikulov splniť. Podobne to mohlo byť aj v prípade Jozefa Erhardta, ktorý bol do cechu prijatý 9. novembra 1817. Zaujímavé je, že Eichler sa ako majster uvádza už v zápise z roku 1816, kedy prijal do učenia Adama Lenča.⁶⁸

Títo dvaja muži tvorili základ povrazníckeho remesla v Ľupčianskom zmiešanom cechu. Všetci členovia, majstri, tovariši aj učni, sa museli, rovnako ako v prípade iných cechov, riadiť cechovým artikulami. Avšak netvorili si ich sami. V roku 1813 boli totiž vydané takzvané generálne artikuly, ktoré boli platné pre všetky cechy na území Uhorska. Tie boli základnými pravidlami pre Ľupčiansky zmiešaný cech. Generálne artikuly boli rozsiahlou právnu normou. Spolu mali až 55 bodov. Snažili sa umožniť vyučiť sa a pracovať v remesle každému schopnému remeselníkovi, zrušiť obmedzenia pre rôzne vrstvy obyvateľstva (napríklad pre deti ľudí vykonávajúcich takzvané nečestné povolania), ale aj privilégiá pre iné vrstvy (napríklad pre príbuzných majstrov). Cieľom bolo zaviesť aj prísnejšiu kontrolu nad cechmi.⁶⁹ Zaujímavé je, že Ľupčianske artikuly boli vydané v roku 1814 pre remenárov, sedlárov, povrazníkov a klobučníkov.⁷⁰ Poslední menovaní remeselníci sa k cechu pripojili až v roku 1825.⁷¹

Generálne artikuly

Pozrime sa teda, ako upravovali život a prácu remeselníkov generálne artikuly. Ako už bolo uvedené, mali 55 bodov, ktoré sa postupne venovali učňom, tovarišom, majstrom, ich povinnostiam, účasti na pohreboch členov cechu a ich príbuzných, vdovám po majstroch, cechovým zhromaždeniam, cechovým voľbám a podobne.

Aby mohol učeň nastúpiť do učenia, musel byť najskôr u vybraného majstra na skúške šesť týždňov. Ak bol majster po tejto lehote s učňom spokojný, mohol k nemu vstúpiť do učenia. Dĺžka učenia sa podľa druhu remesla pohybovala od dvoch do štyroch rokov. Povrazníckemu učňovi stačili na vyučenie dva roky. Učni samozrejme nemohli od svojho majstra bez príčiny ujsť. Ak by to niektorý urobil a do pár dní by sa vrátil, pričom majster by ho prijal naspäť, mohol pokračovať v učení, ktoré bolo predĺžené o týždeň navyše za každý zameškaný deň. Po absolvovaní učňovských rokov a zaplatení predpísanej taxy mal byť učňovi vydaný výučný list a následne bol prijatý za tovariša. Čo sa týka učňov, ktorí boli synmi majstrov, dĺžka ich učenia mala byť rovnaká, avšak po vyučení platili len polovičnú taxu.⁷²

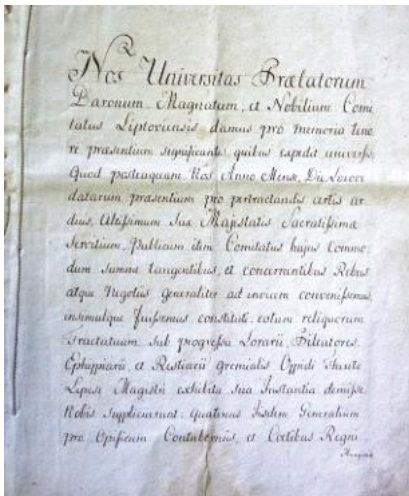
⁶⁸ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 4v, 6r, 140r.

⁶⁹ ŠPIESZ, *Remeslá, cechy...*, s. 196.

⁷⁰ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 156, *Generálne artikuly*, fol. 1.

⁷¹ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 15r.

⁷² A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 156, *Generálne artikuly*, s. 1-4.

Obr. 10 – Generálne cechové artikuly

Aby sa tovariši mohli stať majstrami, museli podstúpiť minimálne trojročnú vandrovku. Tú museli absolvovať bez prerušenia. Prerušenie bolo prípustné jedine v prípade choroby alebo smrti v rodine. Hneď po príchode do nového mesta sa tovariš musel hlásiť v miestnom cechu, ideálne u cechmajstra, a hľadať si prácu. U jedného majstra zostal minimálne pol roka. Za svoju prácu dostával plat. Samozrejme sa musel dobre správať a nepocovať. Cechový tovariš mali podľa generálnych artikulov zakázané rôzne cechové združenia, ktoré boli v minulosti bežné. Zakázané boli tiež vlastné schôdzky, truhlice, pečate či artikuly. Na každom mieste, kde tovariš počas vandrovky pôsobil, dostal osvedčenie. Po absolvovaní vandrovky mohol tovariš požiadať o vstúpenie medzi cechových majstrov. Musel najskôr predložiť všetky dokumenty (rodný list, výučný list a osvedčenia) a následne vyhotoviť majstrovský kus. Ten nesmel byť príliš drahý. Jeho účelom bolo dokázať schopnosti a skúsenosti remeselníka. Aj tu, podobne ako v Hybiach, mal nárok na opravný pokus. Ak sa mu majstrovský kus podaril, mohol byť ná-

sledne prijatý medzi majstrov, samozrejme po zaplatení taxy.⁷³ Rovnako ako učni a tovariši, aj majstri sa museli slušne správať a nevyvolávať v cechu spory. Nesmeli napríklad ohovoriť prácu iného majstra s úmyslom odlákať mu zákazníkov.

Cechy boli taktiež podpornými organizáciami. Artikuly zaväzovali majstrov, aby pomohli užiť rodinu chorého spolumajstra, a to z peňazí uložených v cechovej truhlici. Majstri mali tiež povinnosť zúčastniť sa na pohrebe iného majstra, tovariša, učňa alebo majstrovej manželky či jeho detí. V prípade smrti majstra bolo povolené, aby vdova v remesle pokračovala.⁷⁴

Všetci majstri sa mali pravidelne stretávať na cechových schôdzach. Konali sa štvrťročne. Prítomný na nich musel byť, podobne ako v Hybiach, mestom stanovený cechový komisár, ktorý na činnosť cechu dohliadal. Na nich sa prerokovali všetky záležitosti cechu za posledné tri mesiace. Všetko muselo byť zapísané do cechovej zápisnice, ktorú viedol cechový notár. Tá bola uložená v cechovej truhlici, ktorú mal u seba cechmajster. Zakaždým sa čítali cechové artikuly. Na zhromaždení prebiehala aj každoročná voľba nového cechmajstra. Starý najskôr odovzdal kľúče od cechovej truhlice a prepočítali sa cechové peniaze. Následne cechový komisár určil troch kandidátov, vrátane starého cechmajstra, z ktorých sa volilo. Víťazovi boli odovzdané kľúče od truhlice.⁷⁵

Generálne artikuly sa tiež snažili odstrániť mnoho zvyklostí, ktoré boli kráľovskými úradmi vyhodnocované ako škodlivé a zastaralé. Išlo napríklad o pitie alkoholu na cechových zhromaždeniach, povinnosť nového majstra sa ožením či zákaz prijat medzi majstrov tovariša, ktorý robil v minulosti paholka. Taktiež sa snažili zrušiť presvedčenie ľudí o nepoctivosti remeselníka, ktorý nebol legitímnym (manželským) potomkom, prípadne toho, ktorý zabil psa alebo mačku, alebo toho, ktorý sa dotkol mŕtveho dobytká, prípadne z neho stiahol kožu (tu išlo najskôr o zdochlinu).⁷⁶

Fungovanie zmiešaného cechu

Hoci začal Ľupčiansky zmiešaný cech fungovať v roku 1815, až od roku 1817 sa v cechovej zápisnici začali objavovať zápisy pravidelne. Majstri sa zhodli, že ich štvrťročné cechové schôdze budú prebiehať na fašiangy, vtedy boli cechové voľby, na Veľkú noc, tretí termín bol nazývaný „*Janský*“ – schôdza bola pred alebo po sviatku Narodenia sv. Jána Krstiteľa (24. jún) a posledná schôdza sa konala na Martina (11. november) alebo na Vianoce. Majstri boli povinní zúčastniť sa najmä prvej a poslednej schôdze, inak im hrozila pokuta päť grošov. Mali sa na nich totiž riešiť neposlušní majstri. Ne-

⁷³ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 156, *Generálne artikuly*, s. 4-13.

⁷⁴ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 156, *Generálne artikuly*, s. 14-21.

⁷⁵ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 156, *Generálne artikuly*, s. 21-24.

⁷⁶ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 156, *Generálne artikuly*, s. 24-25.

skôr, v roku 1823, sa majstri zhodli, že voľby sa budú konať na Jána.⁷⁷ Avšak zo zápisov z nasledujúcich rokov vyplýva, že sa konali spravidla v decembri. Na poslednej schôdzi v roku sa okrem voľby nových funkcionárov kontrolovali aj cechové účty.⁷⁸ Rovnako sa tu mohli prerokúvať rôzne sťažnosti a spory. Ak chcel majster predniesť nejakú žalobu, musel najskôr zaplatiť päť zlatých a následne sa cechmajster zaviazal, že zvolá cechové zasadnutie, na ktorom sa bude jeho záležitosť riešiť.⁷⁹

Všetky cechy vlastnili špecifické predmety, ktorými sa preukazovali, či už celý cech alebo cechmajster. Už sme spomínali cechovú zápisnicu, do ktorej sa zapisovali všetci majstri, prepustení tovariši aj učni, účtovné záležitosti a rôzne nariadenia. Viedol ju vždy aktuálny cechový notár. V súvislosti so zápisnicou sa majstri zhodli, že strany budú číslované, aby nedochádzalo k žiadnym pochybnostiam o falšovaní zápisnice.⁸⁰ Z písomností sa do dnešných dní zachoval odpis generálnych artikulov v slovenskom jazyku, potvrdenie generálnych artikulov Liptovskou stolicou a nevyplnené pracovné potvrdenia v nemeckom jazyku. Všetky tieto dokumenty sú uložené v liptovskomikulášskom archíve.⁸¹ V Liptovskom múzeu sú uložené trojrozmerné predmety – mosadzná zvolávací tabuľka, s pomocou ktorej sa majstri zvolávali na cechové zasadnutia⁸², a cechový pohár,⁸³ o ktorého nadobudnutí máme aj správu v cechovej zápisnici. V nej sa spomína viaceré cechových nádob, ktoré cech nadobudol v roku 1833 „...wedle porady a zmluwy panou Bratou wsseckich s pomocy p: Boha“.⁸⁴ V Maďarskom národnom múzeu v Budapešti je uložená cechová pečať,⁸⁵ ktorej odtlačok sa zachoval aj v zápisnici. Sú na nej vyobrazené nástroje alebo výrobky sedlárov (konský chomút), remenárov (konský postroj) a povrazníkov. Povraznícke remeslo reprezentuje nie úplne jasný symbol, ktorý s istotou zobrazuje niektorý z povrazníckych nástrojov. Buď ide o drevený nástroj so zubami obrátenými dohora, ktorý sa podkladal pod dlhý povraz pri jeho pletení, aby sa neľahalo po zemi, alebo môže ísť o takzvanú hachľu, teda česák, na ktorom povrazníci vyčesávali konopu.⁸⁶ Cech určite používal cechovú truhlicu, v ktorej boli uložené cechové písomnosti, peniaze a pečať. Správy o nej, bohužiaľ, nemáme.

Už boli spomenuté niektoré funkcie, ktoré mohli majstri v cechu vykonávať. Na začiatku to bol cechmajster, ktorý stál na jeho čele, príbočný, ktorý bol pravdepodobne pravou rukou cechmajstra, cechový notár vyhotovujúci

⁷⁷ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 5v, 11r.

⁷⁸ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 40v.

⁷⁹ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 49r.

⁸⁰ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 2r-2v.

⁸¹ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 156, 157, 158, 159.

⁸² Liptovské múzeum, zbierkový fond, ev. č. H 1958.

⁸³ Liptovské múzeum, zbierkový fond, ev. č. H 1963.

⁸⁴ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 36r.

⁸⁵ KUFČÁK, Emil – POVAŽANOVÁ, Valéria. Pamiatky cechových remesiel Liptova (2. časť). In *Liptov. Vlastivedný zborník*, roč. 7, 1983, s. 137.

⁸⁶ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 14r.

Obr. 11 – Zvolávacia tabuľka lupčianskeho zmiešaného cechu. Povrazníkov tam reprezentuje vyobrazenie kola – kolovratu, na ktorom spriadali konopné vlákna

zápisy z cechových zhromaždení, orátor a štyria starší majstri alebo starší páni bratia (ich počet neskôr kolísal od štyroch do šiestich). V súvislosti s tým sa v zápisoch občas spomína rozdelenie na starší stôl (stôl starších majstrov) a mladší stôl (kde boli ostatní). Neskôr sa k týmto funkciám pridávali ďalšie. V roku 1827 „pán tatík“ pre tovarišov, tiež nazývaný hospodský otec či „*atya mester*“, a dvaja prísediaci „*Baisitzer*“ (neskôr bol už len jeden).⁸⁷ Tí dohliadali na tovarišov. V roku 1834 sa písalo o vyvolení „*p: brata mladssiho*“ (neskôr boli aj dvaja), medzi ktorého povinnosti patrilo aj obsluhovanie, možno starších majstrov.⁸⁸ Stávalo sa, a nebolo to vôbec zriedkavé, že jeden muž vykonával viac funkcií, napríklad staršieho a notára alebo notára a hospodského otca. V zápisnici sa objavuje aj pomenovanie „*lermajster*“ (z nemeckého *Lehrmeister*). Toto neoznačuje volenú funkciu, ale majstra, u ktorého prebieha výuka učňov. Mohol ním teda byť každý z majstrov.

Zápisy o voľbách neboli v cechovej zápisnici každý rok, aj keď pravdepodobne každý rok prebiehali, a to najmä do štyridsiatych rokov. Zapisovali ich pravdepodobne vtedy, ak v obsadení jednotlivých funkcií došlo k nejakej zmene. V niektorých rokoch záznam obsahoval len tie funkcie, ku ktorých zmene došlo. Podrobné zápisy o voľbách sú z rokov 1835 a 1836. Z nich sa

⁸⁷ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 24r.

⁸⁸ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 38v, 68r.

dozvedáme aj mená kandidátov na cechmajstra. Voľba z roku 1835 prebiehala podľa generálnych artikulov a majstri si vyberali z troch kandidátov – Daniela Nedobrého, Jána Sokola a Jozefa Fabryho. Nakoniec bol zvolený „*skrz wic hlasu*“ Daniel Nedobrý. V ďalšom roku boli už len dvaja kandidáti, Ján Sokol a Adam Lutočka, z ktorých vyhral väčšinou hlasov Ján Sokol. Bohužiaľ, pri ostatných funkciách sa všetci kandidáti neuvádzajú. Môžeme tam nájsť informáciu aspoň o tom, či bol kandidát zvolený jednoduchou väčšinou alebo zaňho zahlasovali úplne všetci volitelia, ako sa to stalo v prípade Adama Lutočku, ktorý bol „*gednomislne*“ zvolený za orátora v roku 1835, ale aj v roku 1836.⁸⁹

Počet majstrov v jednotlivých remeslách nebol stabilný. Napríklad v roku 1827 bolo zapísané, že v cechu sa nachádzajú majstri remesiel remenárskeho, povrazníckeho a klobučníckeho, pretože „*natento čas neni toho remesla Magstra sedlarskeho*“.⁹⁰ Neskôr sa do cechu sedlárske remeslo vrátilo, ale len načas. V šesťdesiatych rokoch sa v zápisoch spomínali len remeslá remenárske a povraznícke. Čo sa týka počtov majstrov jednotlivých remesiel, tie vieme identifikovať len z ojedinelých zápisov, v ktorých sú vypísaní úplne všetci majstri. Napríklad v roku 1833 mal cech 18 majstrov, z ktorých boli len dvaja povrazníci – Adam Lenčo a Michal Eichler II.⁹¹

Hoci nemali povrazníci v spojenom cechu nikdy početnú prevahu, aj oni sa dostávali do rôznych volených pozícií. Niektorí boli v tomto smere pomerne úspešní a vykonávali aj post cechmajstra. Najúspešnejším bol už spomínaný Michal Eichler II., ktorý počas svojej kariéry vykonával takmer všetky posty v cechu. Najskôr bol zvolený do funkcie mladšieho brata, následne sa stal orátorom, potom bol zvolený medzi starších majstrov, súbežne s tým vykonával aj funkciu cechového notára a príbočného. Vrcholom jeho kariéry boli dva roky, 1850 a 1851, počas ktorých bol zvolený za cechmajstra. Pomerne úspešný bol aj Adam Lenčo, hoci sa k funkcii cechmajstra nikdy nedostal. Najskôr bol prísediacim, neskôr sa dostal medzi starších a pomedzi to vykonával dve volebné obdobia aj funkciu orátora. V závere kariéry vykonával aj funkciu hospodského otca.

Povrazníci sa mohli dostať aj na iné, nevolené pozície. V roku 1823 došlo k sporu s Jozefom Feriancom, ktorý sa chcel stať členom cechu, ale odmietol zaplatiť predpísanú taxu. Do cechu ho teda nevzali, ale on sa obrátil so sťažnosťou na „*wissi wrchnost*“ – teda Liptovskú stolicu. Cech vyslal deputáciu, aby obhájila ich záležitosti. Bola trojčlenná a pozostávala z Andreja Sokola, Jána Obrčiana a povrazníka Jozefa Erhardta. Zaujímavé je, že pri všetkých troch mužoch boli uvedené cechové funkcie, ktoré, podľa zápisu o posledných cechových voľbách, vykonával nemali: „*Andreas Szokol gako Mladssi Cechmister Joseph Erharth qua Orator Joanes Obrtzian gak starssi ud*“. Pritom Ján Obrčian bol v skutočnosti zvolený za orátora a Andrej Sokol s Jo-

⁸⁹ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 40v.

⁹⁰ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 25r.

⁹¹ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 36r.

Obr. 12 – Cechová nádoba prisudzovaná
lupčianskemu zmiešanému cechu

zefom Erhardtom boli zvolení medzi starších. V zápise uvedené funkcie vykonávali od ďalších volieb, ktoré sa konali o viac ako mesiac neskôr. Deputácia slúžnemu Pavlovi Okolicsányimu predstavila stanoviská cechu. Ten im dal za pravdu a prikázal Jozefovi Feriancovi, že musí zaplatiť predpísanú taxu, ak chce byť členom cechu. V zápise sa tento výsledok hodnotí ako víťazstvo.⁹²

Aj v tomto cechu hralo významnú úlohu odprevádzanie zosnulých majstrov alebo ich príbuzných na pohreboch. K tomuto účelu si cech v roku 1824 zaobstaral rúcho, ktorého cena bola až 112 zlatých.⁹³ Nevedno, či účasť na obradoch robila majstrom problémy, ale v roku 1828 prijali nariadenie, podľa ktorého mal byť potrestaný pokutou štyri groše ten majster, ktorý zameškal „wiprowadzeni mrtweho tela“. Ak by pokutu nezaplatil, mal byť jeho skutok posudzovaný cechmajstrom na najbližšom zasadnutí. Pokutou desať grošov mal byť potrestaný ten, ktorý mal držať stráž pri rakve nebožtíka a neurobil

⁹² A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 12v.

⁹³ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 18r.

by tak.⁹⁴ V ďalšom roku sa zaviazali k tomu, že pri smrti rodičov ktoréhokoľvek z majstrov sa zúčastnia „*wiprowadzeni mrtwego tela*“, čo ak by niektorý z nich nedodrжал, mal byť pokutovaný štyrmi grošmi.⁹⁵ Od päťdesiatych rokov 19. storočia sa v cechu začíname stretávať s funkciou pohrebného dozorcú s bližšie nešpecifikovanými povinnosťami, ktorú obvykle vykonával mladší. Dokonca za ňu dostával finančnú odmenu. V roku 1854 to boli tri zlaté a 15 denárov.⁹⁶

Majstri na zasadnutiach viackrát riešili predávanie na jarmokoch. Z roku 1823 existuje zápis o jarmočných stánkoch, ktoré pred mestským domom kedyś postavili remenári a teraz ich opravili. Cech sa uzniesol, že ich môžu používať všetci majstri, avšak za každé použitie musia zaplatiť do cechovej pokladnice tri groše. Výberom týchto peňazí boli poverení Andrej Sokol a povrazník Jozef Erhart.⁹⁷ Na jar roku 1851 došlo k silnému vetru, ktorý všetky tieto stánky pováľal a zničil. Drevu, z ktorého boli postavené, cech na dražbe predal a utržené peniaze rozdelil medzi všetkých majstrov. Na záver sa zhodli, že ak by v budúcnosti boli nejaké stánky postavené, mali byť zaplatené z cechovej pokladnice.⁹⁸ Absencia stánkov spôsobovala problémy, pretože v decembri tohto roku bolo prijaté nariadenie, ktoré určovalo, kde a akým spôsobom mali majstri so svojimi stánkami na lupčianskom námestí počas jarmokov stáť. Porušenie bolo, samozrejme, trestané pokutou.⁹⁹ Dohodnúť si museli aj pravidlá týkajúce sa chodenia na trhy do iných miest, napríklad Ružomberka. Padlo rozhodnutie, že museli chodiť vždy v pároch, pričom tieto páry boli presne určené. Povraznícke páry boli nasledovné: prvý tvorili Adam Lenčo a Ján Erhardt a druhý zase Juraj Mokoš a Adam Eichler. Porušenie bolo trestané pokutou päť zlatých. Zápis o tomto nariadení je jedinečným prameňom k poznaniu gramotnosti majstrov. Pod ním sú totiž podpísaní dvanásť majstri všetkých remesiel cechu. Je zaujímavé, že schopnosťou písať nedisponovali v tom čase len všetci povrazníci.¹⁰⁰

Postup po cechovom rebríčku bol štandardný, tak ako v iných cechoch. Na najnižších priečkach stáli učni, obvykle to bývali ešte len chlapci. Ako už bolo spomenuté, dĺžka učenia bola generálnymi artikulami stanovená na dva roky. Reálne bola doba učenia dlhšia a pohybovala sa od troch do štyroch rokov a v ojedinelých prípadoch sa mohla vyšplhať až na šesť rokov. Nie je úplne zrejme, na základe akého kľúča boli tieto doby určované. Učení sa učil tak, že bol prítomný v dielni a domácnosti majstra a vykonával všetky práce, ktoré mu boli určené. V roku 1846 vydal panovník nariadenie, podľa ktorého sa malo dbať aj na školské vzdelanie učňov. Bolo určené, že žiadny

⁹⁴ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 26r.

⁹⁵ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 26v.

⁹⁶ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 57v, 61v.

⁹⁷ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 2r.

⁹⁸ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 55r.

⁹⁹ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 56r.

¹⁰⁰ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 55v.

učeň nesmie byť prepustený za tovariša, pokiaľ dostatočne nepreukázal svoje vzdelanie.¹⁰¹

Po naplnení učňovských rokov a prepustení za tovariša musel remeselník absolvovať trojročnú vandrovku po remeselníckych dielnách svojho remesla v iných mestách. Avšak neviem dokázať, aká bola reálna dĺžka vandrovky pri tovarišoch lupčianskeho zmiešaného cechu. Zvyčajne sú v zápisnici len informácie o prepustení učňa za tovariša a ojedinele o jeho odchode na vandrovku. Následne sa objavuje zápis o jeho prijatí medzi majstrov. Doba od prepustenia za tovariša a prijatia za majstra sa pohybovala od dvoch až do deviatich rokov. Nemôžeme predpokladať, že počas celej tejto doby bol tovariš na vandrovke. Určite sa nejaký čas musel pripravovať na cestu. Dokazujú nám to aj zápisy týkajúce sa povrazníckeho tovariša Jozefa Matulu. Ten bol za tovariša prepustený 17. februára 1822 a na vandrovku vyrazil 16. mája 1822, teda o necelé tri mesiace.¹⁰² Po návrate z vandrovky sa mohol tovariš ešte pripravovať na vykonanie záverečnej skúšky – výrobu majstrovského kusu. Ojedinelý údaj o dĺžke vandrovky máme len pri Adamovi Lenčovi, ktorý na nej strávil dva a pol roka.¹⁰³

Ako už bolo uvedené, zakotvené to bolo aj v generálnych artikuloch, ak sa chcel stať tovariš majstrom, musel urobiť takzvaný majstrovský kus, čiže predmet dokazujúci jeho remeselné schopnosti. V roku 1853 vydali štátne

Obr. 13 – Cechová pečať

¹⁰¹ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 75v.

¹⁰² A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 116r, 119v.

¹⁰³ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 10r.

orgány nariadenie, v ktorom boli presne určené predmety, ktoré mal remeselník pri tejto skúške vyrobiť. Povrazníci si mohli vyberať až z troch predmetov, pričom vyrobiť museli dva z nich. Bola to buď žinka na sušenie šiat dlhá 50 siah a vážiaca 75 funtov, alebo popruh dlhý 20 siah a vážiaci 30 funtov, alebo 60 siah dlhú sieť vážiacu 24 funtov.¹⁰⁴

Pomerne veľa zápisov (aj keď kratších) v zápisnici sa venuje plateniu rôznych poplatkov. Poplatky sa platili už pri prijímaní učňov. Obvykle sa pohybovali vo výške päť zlatých, ale v prípade majstrovských synov mohli byť nižšie („*taxa w polowicy ponewač mistrousky syn gestit*“).¹⁰⁵ Suma bola nazývaná ako „*pripowedanka*“ a obvykle bola doplnená aj o poplatok nazývaný „*colatia*“. Ide o slovo vychádzajúce z latinského *collatio* – dar, príspevok. V skutočnosti išlo skôr o pohostenie pre majstrov, ako to ilustruje aj nasledovný výrok: „*ktomu Colatiu hodnowernu kteru hnetky proukazal, /:zależęicy w trungu a ginich wecech:/*“.¹⁰⁶

Aj pri prepúšťaní učňa za tovariša sa platili poplatky. Obvykle pozostávali z taxy vo výške päť zlatých (mohla byť aj nižšia) a kolácie, ale občas sa pri nich objavil aj poplatok pre starších vo výške dva zlaté.

Najvyššie poplatky sa platili pri prijímaní remeselníka medzi majstrov. Obvykle sa môžeme stretnúť so sumou 25 zlatých, čo bola len polovičná taxa pre majstrovských synov, začov alebo tovarišov, ktorí si vzali vdovy po majstroch. V niektorých prípadoch som narazil aj na sumy 12, 20 alebo 40 zlatých. Keďže boli tieto poplatky v značnej výške, bolo majstrom umožnené, aby ich splácali postupne, o čom sa viedli podrobné záznamy. Napríklad v prípade prvého povrazníckeho majstra, Michala Eichlera I., bola jeho taxa 12 zlatých. Dve zlaté zaplatil hneď pri prijatí, 16. februára 1817. Ďalšie dva zlaté zaplatil na veľkonočný kvartál 1818, ďalšie dva 2. januára 1820 a o mesiac, 13. februára, zaplatil ešte jeden zlatý. Dňa 27. decembra 1823 zaplatil opäť dva zlaté a poslednú splátku tri zlaté zložil 28. septembra 1824.¹⁰⁷

Pomerne skoro, od roku 1817, už bola možnosť pripojiť sa k cechu aj pre manželky majstrov. Spravidla to takmer všetci povraznícki majstri urobili. Po prijatí do cechu tak vykonali obvykle do niekoľkých rokov. Pri ich prijímaní sa platil poplatok, ten pozostával len z kolácie.¹⁰⁸ Je ale otázne, aké funkcie v cechu plnili a aké mali práva a povinnosti. V ďalších zápisoch už totiž nefigurujú.

¹⁰⁴ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 58r.

¹⁰⁵ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 154r.

¹⁰⁶ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 24v.

¹⁰⁷ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 4v.

¹⁰⁸ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 156r-156v.

Lupčianski povraznícki majstri

Michal Eichler I. – Bol prvým povrazníkom z rodu, ktorý sa stal členom lupčianskeho zmiešaného cechu. Narodil sa okolo roku 1777. S najväčšou pravdepodobnosťou nešlo o syna Jozefa Eichlera, povrazníka, ktorý sa do Lupče prisťahoval koncom 18. storočia, skôr jeho brata. Nepoznáme podrobnosti z čias jeho učenia ani tovarišských rokov. Vieme len, že v roku 1817, keď bol prijatý za cechového majstra, mal byť jediným povrazníkom v meste. Vykonával aj niekoľko cechových funkcií. V rokoch 1819, 1822 a 1823 bol cechovým notárom a v rokoch 1827 až 1828 patril medzi starších. K cechu pripojil aj dve svoje manželky. Najskôr v roku 1820 Máriu Nižňanskú a v roku 1824 Zuzanu Feriancovú. Jeho príbeh v cechu nemal dlhé trvanie. Z roku 1829 je zápis, ktorý nás informuje o jeho úmrtí. Zomrel konkrétne 29. júla vo veku 55 rokov.¹⁰⁹

Ako učeň uňho pôsobil Adam Lenčo.¹¹⁰

Michal Eichler II. – V povrazníckom remesle pokračoval aj syn Michala Eichlera I., Michal Eichler II. Narodil sa okolo roku 1810. Zápisy sa nezmiňujú o tom, kde absolvoval učenie. S najväčšou pravdepodobnosťou to bolo u jeho otca. Učňovské roky ukončil v roku 1827, kedy bol prepustený za tovariša a musel absolvovať vandrovkú. V roku 1830 splnil všetky podmienky na to, aby sa mohol stať majstrom a bol prijatý do cechu. V roku 1834 pripojil k cechu aj svoju manželku Máriu Petercovú. Následne sa začala jeho veľmi úspešná kariéra cechového funkcionára. V roku 1837 bol zvolený za mladšieho a od nasledujúceho roku, až do roku 1844, vykonával, s prestávkou v roku 1841, funkciu orátora. Od roku 1845 vykonával funkciu staršieho, okrem rokov 1846, 1848 a 1849, kedy bol notárom. V roku 1852 bol príbočným a vrcholom jeho cechového postavenia boli roky 1850 a 1851, kedy sa stal cechmajstrom. Starším bol až do roku 1877. O jeho funkciách v rokoch 1853, 1856, 1864, 1868, 1872, 1873 a 1876 sa mi nepodarilo nájsť žiadne informácie. Zomrel 14. júla 1892 na zápal pľúc vo veku približne 82 rokov.¹¹¹

Napriek tomu, že jeho majstrovská kariéra trvala takmer päťdesiat rokov, v zápisnici nachádzame informáciu len o jednom učňovi, ktorý sa uňho vyučil. Bol to jeho príbuzný Adam Eichler.¹¹²

Adam Eichler – Druhý syn Michala Eichlera I. sa narodil 10. mája 1824.¹¹³ V roku 1839 bol prijatý do učenia u svojho brata Michala Eichlera II., ktoré ukončil v roku 1842. Následne bol prijatý za tovariša. Majstrom sa stal v roku 1847 a hneď v nasledujúcom roku pripojil k cechu aj svoju manželku Máriu Pribišovú. V roku 1848 vykonával funkciu mladšieho, ale následne

¹⁰⁹ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pochovaných*, zápis z 29. 7. 1829.

¹¹⁰ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 4v, 7v, 9r, 11r, 25r, 25v, 26v, 118r, 140r, 156r, 156v.

¹¹¹ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pochovaných*, zápis z 14. 7. 1892.

¹¹² A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 29r, 41v, 42v-43v, 45v, 46r, 47r, 49v, 50v, 51v, 52r, 53r, 53v, 56v-57v, 59r-60v, 61v, 62r, 120v, 132r, 134r-135r, 154r, 159r.

¹¹³ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pokrstených*, zápis z 10. 5. 1824.

Obr. 14 – Zápis o prijatí Adama Lenča do cechu

sa až do sedemdesiatych rokov na žiadnom cechovom poste neobjavil. Až v rokoch 1871, 1873 až 1875 bol cechovým notárom a v roku 1877 starším, čo je zároveň posledný rok, kedy sa s ním v cechovej zápisnici stretávame. Umrel 8. januára 1880 na pľúcne ochorenie.¹¹⁴

Učňovské roky uňho absolvovali Jozef Murárik a jeho syn Michal Eichler III.¹¹⁵ **Adam Lenčo** – Narodil sa 9. decembra 1801.¹¹⁶ V roku 1816 bol prijatý za učňa u Michala Eichlera I. Učenie ukončil v roku 1820 a následne mu začali tovarišské roky. Už v roku 1822 bol prijatý medzi majstrov. V roku 1824 pripojil k cechu aj svoju manželku Evu Hnitkovú. Podobne ako Michal Eichler II., aj Adam Lenčo mal pomerne bohatú cechovú kariéru. Najskôr pôsobil v rokoch 1829 až 1832 ako prísediaci. V rokoch 1834, 1839, 1840, 1842 až 1844 bol starším a v rokoch 1846 až 1847 orátorom. Následne bol opäť starším, od roku 1850 do roku 1865, s výnimkou roku 1853, kedy nemáme informácie o žiadnej jeho funkcii. Popritom v rokoch 1860 až 1862 vykonával funkciu hospodského otca. Zomrel v roku 1865.

Z cechovej zápisnice vieme o jednom učňovi, ktorý sa u Adama Lenča učil. Išlo o jeho príbuzného Andreja Lenča I.¹¹⁷

¹¹⁴ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Ľupča, *Matrika pochovaných*, zápis z 9. 1. 1880.

¹¹⁵ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 52r, 52v, 107v, 112v, 132r, 154r, 160r.

¹¹⁶ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Ľupča, *Matrika pokrstených*, zápis z 9. 12. 1801.

¹¹⁷ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 10r, 10v, 27r, 28v, 29v, 32r, 36r, 43r, 43v, 45v, 46r, 47r, 50v, 51v, 53v, 56v-57v, 59r-60v, 61v, 62r, 63r, 118v, 137v, 140r, 157v.

Andrej Lenčo I. – V rodinnom remesle pokračoval aj Andrej Lenčo I., syn Adama Lenča. Narodil sa okolo roku 1838. Učňovské roky strávil, prirodzene, u otca. O jeho tovarišskom období nevieme nič. Nevieme dokonca ani to, kedy sa stal majstrom. Muselo to však byť niekedy pred rokom 1864. V roku 1865 pripojil k cechu svoju manželku Evu Kapustovú. Počas svojho pôsobenia vykonával v cechu len dve funkcie. V rokoch 1864 až 1867 a potom v rokoch 1870, 1871, 1873 a 1877 bol zvolený za mladšieho a v rokoch 1871, 1873 až 1875 a ďalej v rokoch 1877 a 1883 bol prísediacim. Zomrel 28. februára 1886 na tuberkulózu.¹¹⁸

Učňom u Andreja Lenča I. bol Ján Bartánus.

Daniel Polonyi I. – Narodil sa okolo roku 1840.¹¹⁹ Učňovské roky prežil u Jána Erhardta, kde nastúpil v roku 1853. V tom čase bol bez otca, a tak bol „*pod opatrovaním nášho spolu p. Brata Adama Nedobry*“. Za tovariša bol prepustený, podľa dohody, o štyri roky – v roku 1857. Ako majster bol do cechu prijatý v roku 1863. V roku 1866 pripojil k cechu svoju manželku, Máriu Šolcovú. V cechu vykonával krátke obdobia len dva posty. V rokoch 1878 a 1880 bol prísediacim a v roku 1883 hospodským otcom.

Ako učni boli pri ňom Daniel Polonyi II. a Daniel Krno.¹²⁰

Jozef Erhardt – Narodil sa približne v roku 1785. Bol len druhým povrazníckym majstrom v lupčianskom zmiešanom cechu. Vstúpil doň v roku 1817. V roku 1820 pripojil k cechu svoju manželku Rozáliu Fejérpatakyovú a po jej smrti aj svoju druhú manželku, Zuzanu Záborskú (v roku 1823). Počas svojho života vykonával len dva volené posty. Najskôr bol v rokoch 1823 a 1824 orátorom a potom v roku 1825, a následne v rokoch 1827 až 1832, starším. V roku 1833 nečakane zomrel len vo veku 48 rokov.¹²¹

Jediným učňom Jozefa Erhardta, ktorého bolo možné nájsť, bol Jozef Matula.¹²²

Ján Erhardt – Ján Erhardt nebol synom Jozefa Erhardta. Pravdepodobne išlo o jeho mladšieho brata alebo synovca, pretože, ako sa píše v jednom zápise, bol „*od rodu povrazník ponewač ale jeho rodič nebil pri poctiwem cechu wsstipen*“, teda bol povrazníckeho rodu, ale rodičia neboli členmi cechu. V roku 1826 bol vyučený a prepustený za tovariša. Nevieme presne, kedy sa stal majstrom, avšak v roku 1849 už vykonával funkciu mladšieho a rovnako aj v roku 1850.

Mal len jedného doloženého učňa – Daniela Polonyiho I.¹²³

¹¹⁸ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pochovaných*, zápis z 28. 2. 1886.; A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 63r, 65r, 66r, 66v, 67v, 68r, 68v, 70v, 112v, 113r, 137v, 160v.

¹¹⁹ ŠA BY, f. ZCM, Ev. a. v. Partizánska Lupča, *Matrika pochovaných*, zápis z 9. 4. 1864.

¹²⁰ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 62r, 69r-71v, 79v, 109r, 160v.

¹²¹ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pochovaných*, zápis z 15. 4. 1833.

¹²² A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 5v, 13r, 14v, 18v, 20r, 20v, 24v, 15r, 15v, 17r, 18v, 19v, 32r, 36r, 119v, 141r, 156v.

¹²³ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 53r, 53v, 79v, 109r, 120r.

Juraj Mokoš I. – Povrazníckym majstrom sa stal v roku 1836. Predtým sa zosobášil s vdovou po bývalom povrazníckom majstrovi Jozefovi Erhardtovi, Zuzanou Záborskou. Zomrel pred rokom 1855. Viac o jeho živote, bohužiaľ, nevieme.

Jeho učňom bol jeho nevlastný syn Štefan Erhardt, ale aj Adam Matula.¹²⁴

Adam Mokoš – Adam Mokoš, syn Juraja Mokoša I., ukončil svoje učňovské roky už v roku 1855. Počiatky jeho majstrovskej kariéry sú trochu nejasné, ale v roku 1862 bol už zvolený do funkcie mladšieho. Majstrom teda v tom čase už musel byť. Navyše obsadil aj funkciu pohrebného dozorca. Zápis o jeho prijatí medzi majstrov sa v cechovej zápisnici objavuje neskôr, až v roku 1869. Do úvahy tu prichádza viac možností. Buď ide o jednoduchú administratívnu chybu, alebo existoval ešte jeden Adam Mokoš, o ktorom viac informácií nemáme. Adam Mokoš, syn povrazníckeho majstra Juraja Mokoša I., umrel niekedy pred rokom 1881.¹²⁵

Jozef Matula – Príbeh Jozefa Matulu bol krátky. V roku 1818 vstúpil do učenia u Jozefa Erhardta, ktoré ukončil vo februári 1822. O tri mesiace vrazil na vandrovku. Majstrom sa stal v roku 1827, ešte predtým sa ale zosobášil s Teréziou Erhardtovou (dcéra Jozefa Erhardta, narodená v roku 1807),¹²⁶ ktorú v roku 1829 pripojil k cechu. Z roku 1830 pochádza zápis o náhlom úmrtí štyroch majstrov zmiešaného cechu na cholera, medzi ktorými bol aj Jozef Matula.¹²⁷

Lupčianski povraznícki učni a tovariši

Štefan Erhardt – Išlo o vlastného syna Jozefa Erhardta a jeho druhej manželky, Zuzany Záborskej, a nevlastného syna Juraja Mokoša, ktorý si Jozefu manželku vzal po jeho smrti. Narodil sa v roku 1832.¹²⁸ Vyučil sa u nevlastného otca a v roku 1852 bol prepustený za tovariša. Viac o ňom nevieme.¹²⁹

Neznámi synovia Jozefa Erhardta – Jozef Erhardt mal so svojimi manželkami niekoľko dokázaných detí. V cechovej zápisnici sa na niekoľkých miestach spomínajú, avšak bez uvedenia krstného mena. Najskôr v roku 1834 chlapec, ktorý bol prijatý za učňa u Jána Mokoša, pričom učňovská doba bola dohodnutá na tri a pol roka,¹³⁰ a následne sa spomína v roku 1842 „synaček Jozepha Erhart“, ktorý bol prepustený za tovariša.¹³¹ Vzhľadom na veľký časový rozostup nepredpokladám, že išlo o jednu a tú istú osobu. V prvom prípade by mohlo ísť o Jozefovho syna z prvého manželstva, Jána

¹²⁴ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 41r, 19r, 136r, 154v.

¹²⁵ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 61v, 62v, 71v, 79r.

¹²⁶ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pokrstených*, zápis z 9. 11. 1807.

¹²⁷ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 24v, 28v, 116r, 119v, 141r, 158v.

¹²⁸ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pokrstených*, zápis z 14. 1. 1832.

¹²⁹ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 136r.

¹³⁰ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 150v.

¹³¹ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 131v.

ktorý sa narodil v roku 1820,¹³² a v druhom o Juraja, ktorého mal so svojou druhou manželkou v roku 1824.¹³³

Adam Matula – V roku 1843 bol do učenia u povrazníka Juraja Mokoša prijatý Adam Matula, syn miestneho mešťana Adama Matulu. Majstri sa dohodli, že jeho učenie bude trvať celé tri roky, pričom učňovský čas sa mu počítal od 1. novembra.¹³⁴

Juraj Mokoš II. – Išlo o brata Adama Mokoša, pravdepodobne nie povrazníkeho majstra, ale jeho menovca. V zápise z roku 1861 bol totiž označený ako „*principal*“. Toto slovo v minulosti označovalo vedúceho činiteľa alebo predstaveného.¹³⁵ Adam Mokoš tu ale nebol označený za člena cechu. V uvedenom roku sa teda Adam Mokoš postavil pred cech a žiadal, aby jeho brata Juraja „*cecha... pripovedala ai prepustila*“. V konečnom dôsledku žiadal, aby mohol byť prepustený za tovariša. Viac o Jurajovi Mokošovi II. nevieme.¹³⁶

Josef Murárik – Narodil sa v roku 1836.¹³⁷ Do učenia vstúpil na konci roku 1850. Jeho majstrom bol Adam Eichler. Dohodli sa, že učenie bude trvať tri roky, po ktorých musel ešte pol roka zostať pracovať u Eichlera.¹³⁸

Mikulášske cechové povrazníctvo

Svätý Mikuláš bolo mestečko, ktoré sa nevyvíjalo na kráľovskej, ale na zemepanskej pôde. Z tohto dôvodu bolo získanie mestských privilégií preň

Obr. 15 – Svätý Mikuláš v prvej polovici 19. storočia

¹³² ŠA BY, f. ZCM, Rím.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pokrstených*, zápis z 22. 12. 1820.

¹³³ ŠA BY, f. ZCM, Rím.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pokrstených*, zápis z 24. 4. 1824.

¹³⁴ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 154v.

¹³⁵ *Historický slovník slovenského jazyka*, Dostupné on-line:

<https://slovník.juls.savba.sk/?w=principal&s=exact&c=f09c&cs=&d=hssj#> [cit.: 1. 3. 2025]

¹³⁶ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 80v.

¹³⁷ ŠA BY, f. ZCM, Rím.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pokrstených*, zápis z 23. 9. 1836.

¹³⁸ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 107v.

dlhším procesom. V polovici 14. storočia získal Pongrác, ako majiteľ pozemkov, na ktorých stál Svätý Mikuláš, výsady umožňujúce organizovanie pravidelného trhu. Trh sa stal základným bodom, od ktorého sa mohol Svätý Mikuláš ďalej vyvíjať ako mestečko.¹³⁹ Správa mesta sa snažila napodobňovať fungovanie magistrátov z okolitých liptovských miest, alebo Levoče či Banskej Bystrice. Samotní Pongrácovci často spochybňovali meštianske práva jeho obyvateľov.¹⁴⁰ Mestečko sa však od 18. storočia stalo miestom pravidelných zasadnutí stoličnej šľachty, čo mu pridalo na význame.

Vo Svätom Mikuláši, ako trhovom stredisku, sa prirodzene rozvíjali aj remeslá. Správy o spájaní sa miestnych remeselníckych majstrov do cechov máme od 17. storočia, kedy vznikol kováčsko-zámočnícky cech, kožušnícky cech, ševcovský cech a čizmársky cech. V 18. storočí to boli cechy krajčírov a farbiarov a v 19. storočí cech garbiarov, cech mäsiarov, cech medikováčov a stolársko-kolársko-debnársky cech.¹⁴¹

Napriek pôsobeniu povrazníkov v meste už od 17. storočia tu povraznícky cech nevznikol, ale kontinuita mikulášskeho povrazníctva zostala zachovaná aj v 19. storočí. Hoci tu počet majstrov nedosahoval také vysoké čísla ako v Nemeckej Lupči, stále tu nejakí pôsobili. Mená niektorých, ktorí pôsobili ešte v 18. storočí, sa nám stratili. Ide napríklad o Daniela Fausta a Tobiasa Fischera. Andrej Ždanský pokračoval v činnosti a posunul ju na ďalšiu úroveň. Zo začiatku 19. storočia máme ojedinelú správu o pôsobení mikulášskeho povrazníka Adama Antošku, s ktorým som sa v predchádzajúcom období nestretol, ale ani v tom nasledujúcom. V júli 1820 vystavil Liptovskej stolici účet za povraznícke služby. Tituloval sa v ňom ako „*Magster powraznický*“. Podobne ako v už skôr citovaných prípadoch, aj tentoraz potrebovala stolica povrazy na meranie ciest. Adam Antoška tak na príkaz stoličného komisára ciest, Daniela Bobrovnického, vyrobil povraz („*Šnuru*“) s dĺžkou 50 siah, ktorý stál 12 zlatých aj 30 grajciarov.¹⁴²

Mikulášski povraznícki majstri mali možnosť rozvíjať svoje remeslo aj na cechovej úrovni. Hoci tu nebol založený povraznícky cech, mohli sa stať členmi lupčianskeho zmiešaného cechu. Takýto postup umožňovali aj generálne artikuly. Tie hovoria, že ak bolo v meste málo majstrov nejakého remesla, a teda nemohli založiť vlastný cech, mohli sa spojiť s rovnako zameraným najbližším cechom v inom meste. To je aj prípad mikulášskych a lupčianskych povrazníkov. Cezpoľní majstri mali potom povinnosť, ak nebývali veľmi ďaleko, každoročne sa zúčastniť cechového zasadnutia na sviatok patróna cechu. Mali sa tiež zúčastňovať procesie na sviatok Najsvätejšieho Božieho tela. Od týchto povinností boli oslobodení tí majstri, ktorí bývali viac ako dve míle od sídla cechu.¹⁴³ Cezpoľní majstri boli tiež oslobo-

¹³⁹ ULIČNÝ, *Dejiny Liptova...*, s. 129-130.

¹⁴⁰ ULIČNÝ, Ferdinand (zost.). *Liptovský Mikuláš*. Bratislava : Credo, 2006, s. 18-27.

¹⁴¹ ULIČNÝ, *Dejiny Liptova...*, s. 130.

¹⁴² ŠA BY, f. LZ, k. 306, Gen. cong. 4. 7. 1820, fol. 156.

¹⁴³ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 156, *Generálne artikuly*, s. 15.

dení od účasti na pravidelných štvrťročných cechových schôdzach. Stačilo im prísť raz za rok, pričom vtedy zaplatili aj všetky povinné cechové poplatky. Majstri, ktorí bývali dve hodiny cesty od sídla cechu, boli oslobodení aj od účasti na tejto schôdzi. Cechové poplatky ale, samozrejme, museli po niekom poslať.¹⁴⁴

Aj cezpoňní majstri, ak chceli byť súčasťou cechu, museli splniť všetky podmienky, vrátane preukázania dostatočnej znalosti remesla a zaplatenia poplatkov. Počas celého obdobia fungovania cechu doň zo Svätého Mikuláša vstúpili len štyria majstri – prvý v roku 1826.

Tito mikulášski cezpoňní majstri dostávali v zápisnici označenie „*Land Majster*“ alebo „*Lang Magster*“. Je prirodzené, že nikdy nefigurovali na žiadnej z volených pozícií. Keďže sa cechových zasadnutí nemuseli pravidelne zúčastňovať, nemohli by tieto funkcie ani zodpovedne vykonávať.

Mikulášski povraznícki majstri, tovariši a učni

Andrej Ždanský – Prvý povraznícky majster v cechu, pôsobiaci mimo cechového centra v Nemeckej Lupči, bol Andrej Ždanský. Toto meno nám nie je úplne neznáme. Išlo o povrazníka, ktorý na konci 18. storočia pôsobil vo Svätom Mikuláši, kde vykonával práce aj pre Liptovský stolic. Žil v samotnom meste, ale aj vo Vrbeckom Huštáku, ktorý na Svätý Mikuláš priamo sídelne nadväzoval. V roku 1826 vstúpil ako povraznícky majster do luptčianskeho zmiešaného cechu.¹⁴⁵ Keďže vieme, že ako povrazník pôsobil už

Limitatio	Quantitate	Valentibus
Anni 1814	Ann 1818	Ann 1820
Diei 18	Diei 18	Diei 18
Decemb.	Octobr.	Decemb.
R.R. 11.	16	20
Ja pár štrajchů do lounů	10	20
Od roboty pár štrajchů pohybných, bliských	8	15
— hraných	45	58
Ja dupťovaný štrajch s štrajngem	9	18
Ja orbúdný štrajch s štrajngem	20	42
Ja pár konopných štrajchů s štrajngem	12	24
Ja pár ľadových štrajchů s štrajngem	4	10
Ja štrajch dupťovaný ľadom na ľadovú štrajch	2	5
Ja orbúdný	13	27
Ja štrajch štrajchů na popruhu s na štrajch	2	5
Ja štrajch štrajchů na popruhu	51	25
Ja štrajch štrajchů	3	6

Obr. 16 – Cenová limitácia niektorých povrazníckych výrobkov zo začiatku 19. storočia

¹⁴⁴ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 156, *Generálne artikuly*, s. 22.

desaťročia, pravdepodobne sa rozhodol posunúť svoje remeslo na ďalšiu úroveň. Tiež je ale možné, že pod týmto menom sa neskrýva mikulášsky majster z konca 18. storočia, ale jeho syn Andrej, ktorý sa narodil v roku 1786.¹⁴⁶

Andrej Ždanský pokračoval aj v 19. storočí v spolupráci s Liptovskou stolicou. V roku 1808, teda ešte pred vstupom do cechu, vyhotovil zákazku na rozkaz stoličného geometra Jozefa Hradského. Tá pozostávala z dvoch povrazov. Jeden mal dĺžku sto siah a mal slúžiť na meranie ciest. Podobný povraz pre stolicu vyrobil aj v minulosti. Druhý mal dĺžku len desať siah. Dohromady vyúčtoval Liptovskej stolici za tieto výrobky 22 zlatých, teda 20 denárov za jednu siahu. List opäť podpísal vlastnoručne („*Andreas Zdanský Maister povraznicki Sto Mikulasky*“).¹⁴⁷

Ján Mokoš – O učňovských rokoch Jána Mokoša nemáme žiadne informácie. Dokonca zatiaľ nepoznáme ani jeho prepojenie na rodinu lupčianskych povrazníkov Mokošovcov, hoci je pravdepodobné, že išlo o ich príbuzného. Do lupčianskeho cechu vstúpil ako mikulášsky majster v roku 1833. Údaje o jeho remeselníckom pôsobení sú strohé. Vieme, že mal dvoch učňov.

Najskôr sa uňho vo februári 1834 začal učiť už spomínaný neznámy syn zosnulého povrazníka Jozefa Erhardta, pravdepodobne Ján. Dĺžka jeho učenia bola dohodnutá na tri a pol roka. Svoje učenie mal ukončiť v druhej polovici roku 1837.

Pred týmto rokom k nemu nastúpil aj Ján Antoška. Je možné, že išlo o príbuzného už spomenutého Adama Antošku. Učňom sa stal od augusta 1836 a doba učenia bola dohodnutá na tri roky aj dva týždne. Zápis o jeho ukončení pochádza až z marca 1840. Nevedno teda, či sa jeho učenie o niekoľko mesiacov predĺžilo alebo sa len oneskoril zápis o jeho ukončení, kým sa informácia o tom dostala zo Svätého Mikuláša do Nemeckej Lupče. Pravdepodobnejšia je druhá možnosť, keďže aj v samotnom zápise sa píše, že „*podle roku vystatich prepustení gestit za poctiveho Towarisse na žadost sweho p: Lehr Maistra*“.¹⁴⁸

V tých rokoch sa do rodiny Jána Mokoša narodili dvaja synovia. Mladší Ján (narodený v roku 1833)¹⁴⁹ a starší Peter (narodený v roku 1838).¹⁵⁰ Obidvoch mal so svojou manželkou Zuzanou Šimovčekomou.

Aj Ján Mokoš vykonával povraznícke práce pre Liptovskú stolicu. V roku 1836 vystavil účet na „*dve šnúry na hodini*“ s dĺžkou 24 siah a v hodnote šesť zlatých. Išlo o hodiny na stoličnom dome, ktorý bol postavený na mikulášskom námestí v roku 1793.¹⁵¹ Ako som už predtým spomínal, účasť povrazníkov na údržbe hodín nebola výnimočná. Vyrábali povrazy na hodinové

¹⁴⁶ ŠA BY, f. LŽ, k. 194, Gen. cong. 29. 8. 1796, *ceny niektorých povraznických prác.*; ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Liptovský Mikuláš, *Matrika pokrstených*, zápis z 7. 12. 1786.

¹⁴⁷ ŠA BY, f. LŽ, k. 243, Gen. cong. 19. – 20. 10. 1808, fol. 110.

¹⁴⁸ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 34r, 130r, 150v, 153r

¹⁴⁹ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Liptovský Mikuláš, *Matrika pokrstených*, zápis z 13. 1. 1833.

¹⁵⁰ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Liptovský Mikuláš, *Matrika pokrstených*, zápis z 1. 7. 1838.

¹⁵¹ ŠA BY, f. LŽ, k. 630, fol. 185.

závažia – pondusy, ktoré hodinový stroj uvádzali do pohybu. V roku 1839 vyrobil pre stoličný dom „*dve žinky na hodiny*“ v dĺžke 13 siah, v celkovej hodnote štyri zlaté.¹⁵²

Samuel Králik – V rovnaký deň, kedy sa Ján Mokoš stal majstrom ľupčianskeho zmiešaného cechu (18. februára 1833), sa majstrom stal aj mikulášsky povrazník Samuel Králik. V zápise o jeho prijatí sa uvádza, že bol „*poctiwý a ctnostni y dokonale wywandrowani*“. Kde všade túto vandrovku absolvoval, to už nevieme.

Králik bol majster, u ktorého vieme určiť najviac učňov, ktorí sa uňho učili, nielen zo všetkých mikulášskych, ale aj ľupčianskych povrazníckych majstrov zmiešaného cechu. Bolo ich päť. Najstarším známym bol Ján Sýkora z Ružomberka. Zápis z 15. februára 1836 nám hovorí, že dĺžka učenia Sýkora bola dohodnutá na dva roky, ale tento čas sa počítal už od 30. novembra 1835. To by mohlo potvrdzovať teóriu, že informácie sa od mikulášskych majstrov dostávali do ľupčianskeho cechového centra s istým oneskorením. Naopak, zápis o ukončení jeho učenia pochádza už z 22. októbra 1837, teda viac ako mesiac pred uplynutím učňovskej doby, pričom sa v ňom nachádza informácia, že Sýkora „*swe učnowske dwa rokí wista*“.

Druhým Králikovým učňom bol Juraj Hrdina, ktorý k nemu nastúpil v júni roku 1839. Učňovská doba bola dohodnutá až na štyri roky, a teda Hrdina bol prepustený za tovariša v júni 1843.

Tretí učeň sa volal Andrej Toman. Králik ho pred cechom žiadal prijať za učňa dňa 18. februára 1845, pričom opäť bola doba učenia určená až na štyri roky. Rovnako, ako v prípade Sýkora, aj Tomanovi sa mala učňovská doba počítat od 29. júna 1843. Nevedno, čo viedlo majstrov k tejto matematike. Možné je, že učeň už preukázal nejaké znalosti, preto nebola nutná dlhá doba učenia. Do úvahy prichádza aj možnosť, že učeň už od spomínaného roku 1843 u Králika pôsobil a len v roku 1845 to majster dal zapísať do cechovej zápisnice. Každopádne bol Toman prepustený za tovariša v roku 1847.

Štvrtým učňom bol Andrej Chovan, ktorý uňho pôsobil medzi rokmi 1850 až 1854. Jeho osobe sa budem ešte venovať.

Posledným, piatym učňom bol Antal (Anton) Moravčík z Porúbky (dnešná Liptovská Porúbka). Prijatý bol 24. októbra v roku 1854, ale zaujímavá je dohodnutá doba učenia, ktorá bola stanovená až na šesť rokov. Celú dobu učenia Moravčík u Králika naplnil a zápis o jeho prepustení za tovariša pochádza z 18. februára 1861.¹⁵³

Ako je z napísaného zreteľné, Samuel Králik, napriek tomu že sa uňho vystriedalo dokázateľne najviac učňov, nikdy nemal viac ako jedného učňa. Nikedy sa doba medzi prepustením jedného a prijatím druhého pohybovala len v týždňoch, inokedy to mohlo trvať aj niekoľko rokov.

¹⁵² ŠA BY, f. LŽ, k. 632, *oprava stoličných hodín*.

¹⁵³ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 33r, 77v, 79v, 110r, 126v, 132v, 135r, 139v, 152v, 155r.

Samuel Králik mal minimálne jednu manželku, Julianu Tomanovú pochádzajúcu z Banskej Bystrice, s ktorou sa zosobášil okolo roku 1831. Pre ňu to bolo už druhé manželstvo. S veľkou pravdepodobnosťou pôjde o príbuznú jeho tretieho učňa Andreja Tomana. Keď Juliana v roku 1863 umrela vo veku približne 60 rokov na žalúdokový kŕč, bydlisko mali so Samuelom uvádzané vo Vrbskom Huštaku.¹⁵⁴

Samuel Králik bol aktívny aj v slovenskom národnom hnutí. Bol členom Matice slovenskej¹⁵⁵ a tiež jej finančným podporovateľom. Napríklad v roku 1863 prispel na jej činnosť sumou štyri zlaté.¹⁵⁶ Okrem toho v roku 1864 prispel aj do zbierky na štipendium pre liptovských študentov evanjelického gymnázia v Revúcej, a to sumou jeden zlatý.¹⁵⁷

Povrazník Samuel Králik svoju manželku prežil o viac ako desať rokov. Umrel v roku 1875 a o jeho smrti priniesol správu aj hospodársko-remeselnícky časopis *Obzor*. Text Mikulášana Petra Augustínyho uvediem v celom znení: „*Pred krátkym časom odobral sa z tohoto sveta náš spolumešťan, pán Samuel Králik, povraznícky majster; práve tak horlivý vlastenec, jako verný syn svojho národu, ktorý v závete svojom zložil si večitý pomník tým, že jako usilovný remeselník a muž opravdu nábožný, zdejšej ev. cirkvi poručil 2.000 zl. r. na organ. Pán Bôh daj mu slávu večnú!*“.¹⁵⁸

Andrej Chovan – Jediný mikulášsky majster, u ktorého vieme zrekonštruovať aj jeho učňovské a tovarišské roky, bol Andrej Chovan. Do učenia vstúpil k Samuelovi Králikovi 1. februára 1850, pričom doba učenia bola dohodnutá na štyri roky. Tie vyplnil a za tovariša bol prepustený 2. februára 1854. Zaujímavé je, že v tomto prípade nežiadal o prepustenie za tovariša jeho majster, ako sa to štandardne robievalo, ale urobil tak samotný učeň. Cechoví majstri jeho požiadavke vyhovelí. Následne musel podstúpiť vandrovku, ale o jej priebehu nevieme zatiaľ žiadne podrobnosti („*zakonite wandruwan!*“). V decembri 1863 sa opäť postavil pred majstrom lupčianskeho zmiešaného cechu, aby sa mohol stať majstrom pôsobiacim vo Svätom Mikuláši. Tí jeho požiadavku zväzili a vyhovelí jej. Viac o jeho pôsobení v cechu zatiaľ nevieme.¹⁵⁹ Andrej Chovan sa neskôr, v pocechovom období, stal úspešným povrazníckym podnikateľom. Týmto jeho aktivitám sa budem bližšie venovať v inej kapitole.

¹⁵⁴ ŠA BY, f. ZCM, Ev. a. v. Liptovský Mikuláš, *Matrika pochovaných*, zápis z 14. 8. 1863.

¹⁵⁵ Soznam členov Matice slovenskej. In *Sokol*, roč. 2, 1863, č. 4, s. 96.

¹⁵⁶ XV. Soznam príspevkov na „Maticu Slovenskú“. In *Pešťbudinske vedomosti*, roč. 3, 1863, č. 7, s. 4.

¹⁵⁷ Soznam p. t. páňov dobrodincov obetujúcich na Liptovske štipendium pre žiakov slovenského ev. A. v. gymnasia v V. Revúcej. In *Pešťbudinske vedomosti*, roč. 4, 1864, č. 40, s. 5.

¹⁵⁸ AUGUSTÍNÝ, Peter. Z Lipt. Sv. Mikuláša. In *Obzor*, roč. 13, 1875, č. 18, s. 139.

¹⁵⁹ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 62v, 77v, 78r.

Čo sa týka jeho rodinného života, za manželku mal Šarlottu Moravčíkovú, s ktorou mal minimálne sedem detí: Viktor (narodený 1870, zomrel 1938);¹⁶⁰ Ondrej (narodený 1873, zomrel 1937);¹⁶¹ Šarlota (narodená v roku 1875, zomrela ešte v tom istom roku);¹⁶² Róbert (narodený 1877, zomrel 1881);¹⁶³ Šarlota (narodená 1879);¹⁶⁴ Mária (narodená 1882, zomrela ešte v tom istom roku);¹⁶⁵ Róbert (narodený 1885, zomrel 1943).¹⁶⁶ Bratia Chovanovci, ktorí sa takmer všetci dožili dospelého veku, prebrali neskôr remeslo po otcovi.¹⁶⁷ Ako bydlisko mali Andrej Chovan s manželkou Šarlottou uvádzaný Vrbický Hušták.

Obr. 17 – Francúzski povrazníci pri práci na vyobrazení z 18. storočia

¹⁶⁰ ŠA BY, f. ZCM, Ev. a. v. Liptovský Mikuláš, *Matrika pokrstených*, zápis z 3. 4. 1870.

¹⁶¹ ŠA BY, f. ZCM, Ev. a. v. Liptovský Mikuláš, *Matrika pokrstených*, zápis z 3. 8. 1873.

¹⁶² ŠA BY, f. ZCM, Ev. a. v. Liptovský Mikuláš, *Matrika pokrstených*, zápis z 13. 2. 1875.

¹⁶³ ŠA BY, f. ZCM, Ev. a. v. Liptovský Mikuláš, *Matrika pokrstených*, zápis z 5. 5. 1877.

¹⁶⁴ ŠA BY, f. ZCM, Ev. a. v. Liptovský Mikuláš, *Matrika pokrstených*, zápis z 2. 10. 1879.

¹⁶⁵ ŠA BY, f. ZCM, Ev. a. v. Liptovský Mikuláš, *Matrika pokrstených*, zápis z 1. 4. 1882.

¹⁶⁶ ŠA BY, f. ZCM, Ev. a. v. Liptovský Mikuláš, *Matrika pokrstených*, zápis z 13. 12. 1885.

¹⁶⁷ MAJERČIAK, *U posledného povrazníka...*, s. 186.

Liptovskí povrazníci v období po zániku cechov

Zánik cechov v Uhorsku mal postupný priebeh, ktorého počiatky môžeme vidieť už v období krátko po revolúcii 1848/1849. V roku 1851 bol vydaný dočasný živnostenský zákon, ktorý obmedzoval možnosti zakladať nové cechy do schválenia nového zákona. Hoci zachoval organizačnú štruktúru a fungovanie cechov, zároveň rušil privilegované postavenie starších majstrov. Nový živnostenský zákon bol vydaný v roku 1859 a nadobudol platnosť v máji nasledujúceho roku. Ten rušil cechy, prípadne ich pretváral na spolky. Cechové artikuly stratili platnosť. Bol vytvorený zoznam živností (slobodných a koncesovaných). Stavovskými organizáciami živnostníkov sa stali živnostenské spoločenstvá, združujúce živnostníkov rovnakej alebo príbuznej profesie, žijúcich na určitom území (okres, mesto, obec, prípadne niekoľko obcí). Spoločenstvá sa riadili stanovami, ktoré schvaľovali slúžnovské úrady. Členstvo bolo pre každého živnostníka povinné. Príslušníkmi spoločenstva boli aj učni a pomocníci (bývalí tovariši). Hoci zákon z roku 1859 cechy rušil, často sa to nestretlo s pochopením, a cechové organizácie fungovali bez zmeny aj naďalej. Nakoniec článok VIII z 22. februára 1872, takzvaný priemyselný zákon, zopakoval nariadenie o zániku cechov z roku 1859. Zaviedol povinnosť zakladať priemyselné (živnostenské) spolky a zabezpečoval slobodu živností. Hoci sa tento rok symbolicky považuje za koniec cechovej éry v Uhorsku, cechy aj naďalej prežívali, avšak museli sa pretvoriť na spolky. V niektorých prípadoch takto fungovali až do medzivojnového obdobia, pričom si zachovávali špecifické cechové zvyklosti.¹⁶⁸

Remenársko-povraznícky spolok v Nemeckej Ľupči

V roku 1872, po zániku cechov, boli mnohé z týchto remeselníckych organizácií transformované na remeselnícke spolky. To bol aj prípad Ľupčianskeho remenársko-sedlársko-povraznícko-klobučnickeho cechu, ktorý sa pretvoril na remenársko-povraznícky spolok. Už z názvu je zreteľné, že počet remesiel zastúpených v spolku sa znížil na dva. Zo zápisov v zápisnici sa javí, že spolok až do svojho pozvoľného zániku v osemdesiatych rokoch 19. storočia fungoval takmer bez zmien. Pôvodní cechovní majstri sa plynule zmenili na spolkových majstrov a pokračovali vo svojej remeselníckej činnosti, hoci z počtu zápisov sa ukazuje, že aktivita spolku postupne upadala.

¹⁶⁸ KUFČÁK, Emil – VIRÁG, Pavol. *Živnostenské organizácie (Inventár)*. Liptovský Mikuláš : Okresný archív v Liptovskom Mikuláši, 1968, s. 2-3.; HOUDEK, *Cechovníctvo na Slovensku*, s. 127.

Obr. 18 – Nemecká Lupča na začiatku 20. storočia

Spolok, prirodzene, prebral funkcie cechu. Na čele stál cechmajster, ktorý sa na začiatku osemdesiatych rokov 19. storočia zmenil na predstaveného alebo predsedu spolku („*predstata spolku*“). Naďalej tu figurovali starší, ktorých počet sa pohyboval od dvoch do štyroch. Okrem toho sa v prvých rokoch po zániku cechov stretávame aj s príbočným, notárom, orátorom, hospodským otcom, prísediacim a mladším. Od prelomu sedemdesiatych a osemdesiatych rokov začal počet spolkových funkcionárov klesať. Vytratili sa príbočný, mladší a vo volebných zápisoch sa dokonca občas neobjavuje ani notár, hoci z iných zápisov vieme, že túto funkciu niekto vykonával, prípadne ju mohol vykonávať aj iný funkcionár spolku (napríklad orátor).

Spolkové voľby sa aj naďalej konali v zimnom termíne – na konci decembra. Posledný zápis o spolkových voľbách je z 27. decembra 1883, hoci po tomto dátume sa určite konali. Uvedení sú v ňom nielen majstri, ktorí boli zvolení do nejakej funkcie, ale všetci spolkoví majstri. Išlo dohromady o 15 remeselníkov, z ktorých vieme identifikovať troch povrazníkov – Daniela Polonyiho I., ktorý bol zvolený do funkcie hospodského otca, Andreja Lenča I., ktorý sa stal prísediacim, a Michala Eichlera III.¹⁶⁹

Spolok po tomto roku naďalej fungoval. Nepravidelne sa v zápisnici objavovali zápisy o prijímaní alebo prepúšťaní učňov či o prijímaní majstrov alebo ich manželiek do spolku, prípadne o platení povinných poplatkov. Ojedinelý zápis je z 27. decembra 1883. Majstri v ňom určili poplatky za jednotlivé úkony v spolku. Napríklad za prijatie majstra do spolku sa platilo desať zlatých. Poplatok (pravdepodobne pravidelný cechový poplatok pri zasadenutiach) pre starších bol 80 denárov. Zaujímavý je poplatok pre notára „*za protokoláciu*“, ktorý mal pozostávať z dvoch litrov vína v hodnote 40 denárov.¹⁷⁰ Posledné zápisy v cechovej (respektíve spolkovej) zápisnici sú z 27. decembra 1889. Následne sa spolok postupne rozpadol.

¹⁶⁹ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 70v.

¹⁷⁰ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 72v.

Povrazníci ľupčianskeho remenársko-povrazníckeho spolku

V nasledujúcom zozname sú uvedení len tí remeselníci, o ktorých pracovnej kariére sa nám zachovali zápisy po roku 1872. V spolku v tom čase pôsobili aj majstri, ktorých kariéra začala ešte v cechovom období.

Michal Eichler III. – Michal Eichler III. bol posledným ľupčianskym povrazníkom z rodiny Eichlerovcov, pôsobiacim v cechu alebo spolku. Narodil sa 8. decembra 1853. Bol synom Adama Eichlera.¹⁷¹ O jeho kariére máme najmenej informácií. V roku 1873 bol vyučený a prepustený za tovariša. Následne ho prijali do spolku v roku 1880. Tam vykonával funkciu notára mimálne v rokoch 1883, 1888 a 1889.¹⁷²

Andrej Lenčo II. – Rovnako málo informácií máme aj o poslednom povrazníkovi z Lenčovej rodiny – Andrejovi Lenčovi II. Bol synom Andreja Lenča I. Narodil sa 26. marca 1870. V cechovej zápisnici sa o ňom zachoval len jediný zápis z roku 1886. Bol vtedy pomerne mladý, mal len okolo 16 rokov. Pred spolok sa teda postavila jeho matka, vtedy už vdova, Eva, rodená Kapustová. Zo zápisu sa dozvedáme, že Andrej II. sa začal remeslo učiť popri svojom otcovi. Matka od členov spolku žiadala, aby ho prijali nielen za tova-

Obr. 19 – Povraznícky stroj Daniela Krna.
Neskôr ho používal Jozef Sokol

¹⁷¹ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Ľupča, *Matrika pokrstených*, zápis z 9. 12. 1853.

¹⁷² A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 70r, 71r, 82v, 112v.

riša, ale zároveň aj za majstra. Napodiv, na túto nezvyčajnú žiadosť zareagovali majstri pozitívne a chlapca prijali „za spolu Majstra povraznickeho“. Zomrel 7. októbra 1929.¹⁷³

Daniel Polony I. II. – Jediný syn Daniela Polonyiho I. Narodil sa okolo roku 1864.¹⁷⁴ Remeslu sa vyučil u otca. Za tovariša bol prepustený v roku 1881 a majstrom sa stal v roku 1883. V roku 1886 vykonával v spolku funkciu orátora. V roku 1889 pripojil k spolku aj svoju manželku Emíliu Fabryovú.¹⁷⁵

Daniel Krno – Narodil sa okolo roku 1864. Učňovské roky strávil u Daniela Polonyiho I., ktoré ukončil v roku 1881, kedy bol prepustený za tovariša. Následne sa zápis s jeho menom objavuje v roku 1883, kedy ho prijali za majstra, a v roku 1889, kedy k spolku pripojil aj svoju manželku Paulínu Gabrieňovú.¹⁷⁶

Ján Bartánus – Povraznícky učeň a tovariš Ján Bartánus, syn Jána Bartánusa, sa narodil v roku 1858.¹⁷⁷ V roku 1875 vstúpil do učenia u povraznickeho majstra Andreja Lenča I. Dĺžka jeho učenia bola stanovená na tri a pol roka. Nakoniec bol z učenia prepustený až v roku 1882, kedy sa stal tovarišom.¹⁷⁸

Jozef Mokoš – Syn Adama Mokoša, Jozef, svoje učňovské roky pravdepodobne absolvoval v otcovej dielni. Učenie ukončil v roku 1881, kedy bol prepustený za tovariša, a následne azda odišiel na vandrovku. Viac o ňom nevieme.¹⁷⁹

Obr. 20 – Župný dom na námestí v Liptovskom Svätom Mikuláši na začiatku 20. storočia

¹⁷³ ŠA BY, f. ZCM, Rim.-kat. Partizánska Lupča, *Matrika pokrstených*, zápis z 26. 3. 1870.;

A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 82r.

¹⁷⁴ ŠA BY, f. ZCM, Ev. a. v. Partizánska Lupča, *Matrika zosobášených*, zápis z 3. 10. 1889.

¹⁷⁵ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 71r, 72v, 82r.

¹⁷⁶ ŠA BY, f. ZCM, Ev. a. v. Partizánska Lupča, *Matrika zosobášených*, zápis z 16. 5. 1889.;

A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 71v-72r.

¹⁷⁷ ŠA BY, f. ZCM, Ev. a. v. Partizánska Lupča, *Matrika pokrstených*, zápis z 13. 2. 1858.

A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 112v-113r.

¹⁷⁹ A LM, f. ZCPL, k. 10, inv. č. 158, *Zápisnica cechu*, fol. 71v.

Priemyselný zbor v Liptovskom Svätom Mikuláši

V roku 1884 bol vydaný zákonný článok číslo XVII., ktorý sa venoval živnostenským otázkam (nadobúdanie živnostenského oprávnenia, vykonávanie živnosti, výchova učňov, organizácia živnostníkov). Rozšíril kategórie živností z dvoch na tri (slobodné, koncesované a remeselné) a v §122 až 148 sa venoval zriaďovaniu takzvaných priemyselných zborov, ktoré združovali živnostníkov vykonávajúcich remeselnú činnosť. Tie mali vzniknúť v mestách a obciach, kde pôsobilo aspoň 100 živnostníkov. Dobrovoľnými členmi mohli byť dokonca aj kupci, továrnici alebo akciové spoločnosti.

V januári 1890 bol na základe tohto zákona založený Priemyselný zbor v Liptovskom Svätom Mikuláši. Založený bol ako živnostenská a remeselnícka korporácia združujúca remeselníkov nielen z mesta Liptovský Svätý Mikuláš, ale aj z Vrbove, Vrbockého Huštáku a Mikulášskeho Huštáku.¹⁸⁰

Na ustanovujúcom valnom zhromaždení, 30. januára 1890, stál v čele zboru vo funkcii dočasného predsedu kožušník Peter Holécy. Funkciu dočasného notára vykonával hodinár Wilhelm Friedemann.¹⁸¹

Podľa zákona musel mať zbor pri založení minimálne sto členov, čo v Liptovskom Svätom Mikuláši bez problémov dodržali. Vo výkaze členov zboru, ktorý sa viedol od roku 1891, je v prvom roku uvedených až 136 členov. V nasledujúcich rokoch ich počet pribúdala len pozvoľna (v roku 1892 ich bolo 143, v roku 1893 158, v roku 1894 173 a podobne). Na konci roku 1918, po zániku Rakúsko-Uhorska a vzniku Československej republiky, bolo v zbere evidovaných 262 členov.¹⁸²

Činnosť zboru sa riadila stanovami. Prijaté boli na valnom zhromaždení 30. januára 1890 a schválené ministerstvom kupectva 20. februára 1890. Nakoniec boli vydané v roku 1891 a vytlačené v knihtlačiarňi Karola Salvu v Ružomberku. Základným cieľom bolo: „...udržovať poriadok a svornosť medzi členami zboru; podporovať činnosť priemyselnej vrchnosti smerujúcu k udržaniu poriadku medzi priemyselníkmi; napomáhať záujmy priemyselníkov a povzbudzovať ich k napredovaniu“.¹⁸³ Členmi boli všetci remeselníci pôsobiaci na území Liptovského Svätého Mikuláša, Vrbove, Mikulášskeho Huštáku a Vrbockého Huštáku. Členstvo nadobúdali automaticky „so započatím svojho remesla“. Členmi mohli byť aj maloletí, pravdepodobne učni, ktorí si však mohli svoje práva v zbere uplatňovať len prostredníctvom splnomocnených členov. Členské sa platilo štvrťročne, a to vo výške 25 grajciarov.¹⁸⁴

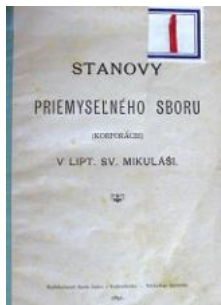
¹⁸⁰ KUFČÁK – VIRÁG, *Živnostenské organizácie...*, s. 3, 9.

¹⁸¹ ALM, f. Priemyselný zbor v Liptovskom Mikuláši (ďalej PZ LM), inv. č. 1, *Stanovy priemyselného zboru*, s. 16.

¹⁸² ALM, f. PZ LM, inv. č. 2, *Zápisnica*, s. 1-10.

¹⁸³ ALM, f. PZ LM, inv. č. 1, *Stanovy priemyselného zboru*, s. 3.

¹⁸⁴ ALM, f. PZ LM, inv. č. 1, *Stanovy priemyselného zboru*, s. 5, 7.

Obr. 21 – Stanovy Priemyselného zboru v Liptovskom Svätom Mikuláši

Členovia sa stretávali na riadnych valných zhromaždeniach raz do roka, najneskôr v marci, prípadne na mimoriadnych valných zhromaždeniach, ktoré sa zvolávali na žiadosť „*povereníka priemyselnej vrchnosti*“ alebo jednej tretiny členov. Zhromaždenie bolo uznášaniaschopné vtedy, ak sa ho zúčastnila „*väčšina členov*“ (nadpolovičná).¹⁸⁵ V čele stál volený predseda a dvásčlenný výbor, ktorý sa volil na dobu troch rokov, pričom jedna tretina členov výboru bola povinná v každom roku z neho vystúpiť (ich mená sa určovali lósom). Členom výboru mohol byť len ten, kto na území zboru najmenej tri roky samostatne vykonával remeslo. Členovia výboru spomedzi seba volili ešte podpredsedu.¹⁸⁶ Z ďalších funkcionárov sa spomína „*zápisník*“, teda notár, ktorý ani nemusel byť členom zboru, ďalej pokladník, ktorý sa volil tiež z členov výboru, traja účtovníci, ktorí mali dozornú funkciu, a prvotár, ktorý zboru radil v právnych záležitostiach.¹⁸⁷

Zbor mal zriadiť aj nemocnicu pre potreby „*liečenia pomocníkov a robotníkov, na území zboru pracujúcich*“. Tiež sa mala zriadiť „*špitálska*“ základina. Okrem toho mal zriadiť „*smierči odbor*“, ktorého povinnosťou bolo riešenie sporov „*povstálých v lone zboru*“. Zbor sa nesmel rozpustiť rozhodnutím valného zhromaždenia. Ak by ale počet členov klesol pod 50, malo byť o tom upovedomené ministerstvo kupectva, ktoré malo rozhodnúť, či má zbor ďalej pokračovať v činnosti alebo sa rozpustiť.¹⁸⁸

¹⁸⁵ ALM, f. PZ LM, inv. č. 1, *Stanovy priemyselného zboru*, s. 7-8.

¹⁸⁶ ALM, f. PZ LM, inv. č. 1, *Stanovy priemyselného zboru*, s. 9-10.

¹⁸⁷ ALM, f. PZ LM, inv. č. 1, *Stanovy priemyselného zboru*, s. 11-12.

¹⁸⁸ ALM, f. PZ LM, inv. č. 1, *Stanovy priemyselného zboru*, s. 15-16.

Počas celého trvania priemyselného zboru tu bol evidovaný len jeden povrazník – **Andrej Chovan**, ktorého už poznáme ako cezpoľného majstra ľupčianskeho zmiešaného cechu. Do zboru vstúpil medzi prvými, v roku 1891. Ako bydlisko mal pri mene uvedený Vrbický Hušták,¹⁸⁹ ktorý sa už v nasledujúcom roku stal súčasťou mesta Liptovský Svätý Mikuláš.¹⁹⁰ Vo výkaze platieb členského máme pri jeho mene uvedené údaje o tom, že ho platil v rokoch 1902 až 1908. Následne je v protokole poznámka, že zo zboru vystúpil.¹⁹¹

Andrej Chovan sa snažil aj o propagáciu svojho podnikania, na čo využíval priemyselné výstavy, ktoré sa konali v rôznych mestách. Vieme minimálne o dvoch výstavách, na ktorých povrazník Chovan vystavoval. Prvou bola domáca priemyselná výstava v Liptovskom Svätom Mikuláši v roku 1893. Stál za ňou miestny kožušník a predseda Priemyselného zboru Peter Holécý. Deň otvorenia bol stanovený na 15. augusta. Pôvodne sa mala výstava odohrávať v priestoroch hostinca Čierny orol. Po zhodnotení veľkosti priestorov sa rozhodlo, že na vystavovanie sa využije aj nádvorie hostinca, kde mal byť postavený dočasný pavilón. Keď záštitu nad podujatím prevzal liptovský župan Lajos Kürthy, veci nabrali úplne iný smer. Župan vyhodnotil celý určený priestor ako nedostačujúci a rozhodol, že nové dočasné pavilóny budú postavené v blízkosti bývalého jezuitskeho kláštora vo Vrbickom Huštáku. Celkovo boli postavené tri budovy. V dvoch väčších sa vystavovalo a v tretej, menšej, bol hostinec. Vo výstavných pavilónoch popustili vystavujúci uzdu svojej fantázií a svoje výrobky ukladali do tvaru vysokých pyramíd alebo veží. Na mikulášsku výstavu dokonca zavítali aj osobnosti politického a hospodárskeho života z Budapešti. Za všetkých spomením grófa Eugena Zichyho, predsedu krajinského priemyselného spolku.

Čo sa týka výrobkov vystavovaných Andrejom Chovanom, zaujali nielen bežných návštevníkov, ale aj grófa Zichyho a dokonca aj samotného ministra priemyslu, ktorí sa o nich pochvalne vyjadrili. Chovan tu vystavoval širokú škálu povrazníckych výrobkov: lano hrúbky ruky, ohlávky a iné povrazy na kone, žinky na vešanie bielizne, záhradnícke šnúry, tesárske šnúry, šnúry pre pekárov a klobočníkov, biče alebo siete. Jeho práca bola na výstave ocenená čestným diplomom.

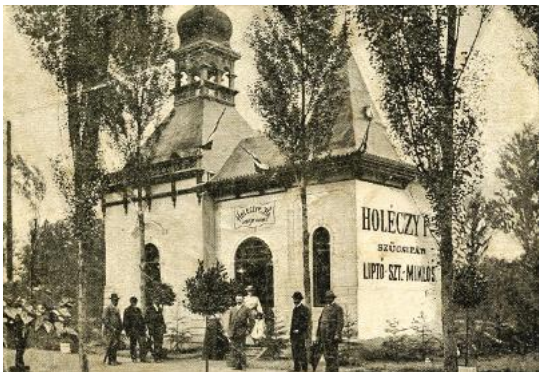
Celkovo na mikulášskej priemyselnej výstave vystavovalo okolo 80 vystavovateľov. Hoci jej počiatok narúšalo nepriaznivé počasie, celkovo ju navštívilo vyše šesťtisíc ľudí, nielen domácich a z okolitých miest, ale aj z Pešti, Viedne či Krakova. Pôvodne mala byť ukončená 31. augusta, ale pre záujem ministra priemyslu Bélu Lukácsa bola predĺžená do 3. septembra. Minister so sprievodom ju navštívil práve v tento deň. Hneď 4. septembra začali vystavujúci svoje výstavy rozoberať.¹⁹²

¹⁸⁹ ALM, f. PZ LM, inv. č. 2, *Zápisnica*, s. 3.

¹⁹⁰ ULÍČNÝ, *Liptovský Mikuláš*, s. 81.

¹⁹¹ ALM, f. PZ LM, inv. č. 3, *Knihá príspevkov 1894 – 1918*, s. 108.

¹⁹² Rehor Uram. Priemyselná výstava v Lipt. Sv. Mikuláši. In *Obzor*, roč. 29, č. 9, september 1893, s. 129-132.; Rehor Uram. Priemyselná výstava v Lipt. Sv. Mikuláši (pokračovanie). In *Obzor*, roč. 29, č. 10, október 1893, s. 129-134.; Rehor Uram. Priemyselná výstava v Lipt. Sv. Mikuláši (pokračovanie). In *Obzor*, roč. 29, č. 11, november 1893, s. 161-164.; Rehor Uram. Priemyselná výstava v Lipt. Sv. Mikuláši (dokončenie). In *Obzor*, roč. 29, č. 12, december 1893, s. 178-180.

Obr. 22 – Pavilón mikulášskeho kožušníka Petra Holécyho na žilinskej priemyselnej výstave v roku 1903

Druhá výstava, ktorej sa Andrej Chovan zúčastnil, bola žilinská priemyselná výstava v roku 1903. Podľa krátkej správy, ktorú o výstave priniesli *Liptovsko-oravské noviny*, vystavoval Chovan svoje „rôzne povraznícke práce“. Išlo o špagáty, pletené výrobky z konskej srsti, postroje, ohlávky, povrazy a siete (aj posteľné). Okrem neho sa výstavy zúčastnili aj ďalší mikulášski remeselníci: stolár Max Berger, zámočník Andrej Bacher, kožušníci Peter Holécy a syn a tiež Matej Kostolný, obuvník Michal Vozáry, predstavitelia garbiarskych fabrik Kováč a Stodola, Juraj Lacko a Ľudovít Pazerini, výrobcovia mliečnych výrobkov Kroneraff a Jesenský, výrobcovia kočov Gustáv Alexy a Peter Mačuha. Na žilinskej výstave vystavoval už len jeden ďalší povrazník. Bol ním Jozef Čičkánik zo Žiliny.¹⁹³

¹⁹³ Liptov a Orava na žilinskej priemyselnej výstave. In *Liptovsko-Oravské Noviny*, roč. 2, č. 3 – 4, 15. októbra 1903, s. 8.; PETRÁŠ, *Povrazníctvo v Partizánskej Lupči*, s. 258.; Žilinská priemyselná výstavka. In *Kupecký a priemyselný obzor*, roč. 3, č. 8, b. r., s. 32.

Ďalší povrazníci

Okrem povrazníkov evidovaných v remenársko-povrazníckom spolku v Nemeckej Lupči alebo Priemyselnom zbore v Liptovskom Svätom Mikuláši nachádzame mená ďalších remeselníkov pôsobiacich v tomto odvetví aj medzi evidovanými živnostníkmi. Aj tu sa nám niekoľko mien prekrýva. Andrejovi Lenčovi, pravdepodobne pôjde o Andreja Lenča II., syna Andreja Lenča I., bola vydaná živnostenská listina v roku 1891.¹⁹⁴ Danielovi Eichlerovi, ktorý by mohol byť synom Michala Eichlera III., zase v roku 1901.¹⁹⁵ Obidvaja pôsobili v Nemeckej Lupči. A nakoniec Daniel Sokol, pôsobiaci v tom čase v Bobrovčeku, získal živnostenský list v roku 1910.¹⁹⁶

¹⁹⁴ A LM, f. Okresný národný výbor Liptovský Mikuláš (ďalej ONV LM), Registre, Register živností 1883 – 1950 (A), Lencso András, 14. 10. 1891.

¹⁹⁵ A LM, f. ONV LM, Registre, Register živností 1883 – 1950 (A), Eichler Dániel, 12. 7. 1901.

¹⁹⁶ A LM, f. ONV LM, Registre, Register živností 1883 – 1950 (A), Szokol Dániel, 7. 1. 1910.

Postupný zánik povrazníctva na Liptove (?)

V období od vzniku Československej republiky v roku 1918 až do polovice 20. storočia dochádzalo k postupnému úpadku povrazníckeho remesla, ako na celom území Slovenska,¹⁹⁷ tak aj na Liptove. Dôvodom bola, samozrejme, konkurencia veľkých priemyselných podnikov,¹⁹⁸ ktoré dokázali vyrábať v omnoho väčšom objeme a s omnoho nižšími nákladmi ako jednotliví remeselníci majstri vo svojich dielňach. Ešte aj v tomto období boli pre povrazníkov vydávané nové živnostenské listy. V roku 1920 bol vydaný pre Jozefa Gálfiho z Nemeckej Lupče.¹⁹⁹ V roku 1923 ho získal Daniel Polonyi, tiež z Nemeckej Lupče,²⁰⁰ pravdepodobne syn Daniela Polonyiho II., a taktiež Andrej Chovan z Liptovského Svätého Mikuláša,²⁰¹ podľa všetkého syn cechového majstra Andreja Chovana, a v roku 1927 zase Jozef Sokol z Nemeckej Lupče,²⁰² syn Daniela Sokola. Mnohé povraznícke dielne postupne zanikali, prípadne ich majitelia zomreli. Napríklad Daniel Sokol, ktorý od roku 1925 začal pôsobiť v Nemeckej Lupči, svoju povraznícku činnosť v medzivojnovom období ukončil,²⁰³ Daniel Polonyi sa zriekol živnosti v roku 1936²⁰⁴ a Jozef Gálfí v čase druhej svetovej vojny – v roku 1943.²⁰⁵ V roku 1948 pôsobila na území okresu Liptovský Mikuláš už iba jedna povraznícka živnosť. Vykonával ju Jozef Sokol, a bol teda posledným liptovským povrazníkom. Vyučil sa u otca ako aj ostatní súrodenci, ale pri remesle nakoniec ostal len on. Povrazy plietol doma, a to buď na dvore, alebo v dielni. Výrobky chodieval predávať na jarmoky na Liptove, ale aj na Orave, zriedkavo aj inde (napríklad v Martine). Samotné remeslo ho nakoniec nedokázalo uživiť, a tak si popri ňom privyrábal aj ako furman či robotník na pile. Okrem toho mal aj menšie hospodárstvo. Živnosti sa navždy zriekol v roku 1950. To bol koniec povrazníckeho remesla na Liptove.²⁰⁶

¹⁹⁷ PALÍČKOVÁ-PÁTKOVÁ, *Ludová výroba...*, s. 154.

¹⁹⁸ *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 2*. Bratislava : Veda, 1995, s. 70.

¹⁹⁹ A LM, f. ONV LM, Registre, Nyilvántartás 1907 – 1954, rok 1920, riadok 12.

²⁰⁰ A LM, f. ONV LM, Registre, Register živnosti 1883 – 1950 (A), Daniel Polonyi, 28. 1. 1923.

²⁰¹ A LM, f. ONV LM, Registre, Register živnosti 1883 – 1950 (A), Ondrej Chovan, 15. 3. 1923.

²⁰² A LM, f. ONV LM, Registre, Register remeselných živností 1925 – 1940 (R), rok 1927, riadok 22.

²⁰³ MAJERČIAK, *U posledného povrazníka...*, s. 186.

²⁰⁴ PETRÁŠ, *Povrazníctvo v Partizánskej Lupči*, s. 258-259.

²⁰⁵ A LM, f. ONV LM, Registre, Nyilvántartás 1907 – 1954, rok 1920, riadok 12.

²⁰⁶ A LM, f. ONV LM, Registre, Register remeselných živností 1925 – 1940 (R), rok 1927, riadok 22.; MAJERČIAK, *U posledného povrazníka...*, s. 186.; PETRÁŠ, *Povrazníctvo v Partizánskej Lupči*, s. 259, 265.

Obr. 23 – Povrazník Jozef Sokol

Hoci úplne nezaniklo. Sám Sokol v nasledujúcich rokoch vyrábala povrazy pre svoju rodinu a blízkych či pre potreby komunity, napríklad povrazy pre gazdov alebo laná na kostolné zvony. Občasne sa povrazníctvo vykonávalo aj na dedinách, ale nie ako hlavná zárobková činnosť. Vykonávali ho podľa potreby roľníci či iní remeselníci. Informácie o takýchto povrazníkoch máme napríklad z Liptovskej Lúžnej, Ižipoviec, Liptovskej Sielnice,²⁰⁷ Pribyliny,²⁰⁸ Važca,²⁰⁹ ale aj z Boce, kde sa vyrábali povrazy – žinky – pre špecifický druh transportu sena do lúčnych maštali.²¹⁰ Postupne aj táto občasná činnosť zanikla.

Záujem o ňu ožil, aspoň medzi historikmi a nadšencami, v sedemdesiatych rokoch, kedy posledný povrazník Jozef Sokol rozpovedal svoj príbeh Vladimírovi Majerčiakovi z Partizánskej (predtým Nemeckej) Lupče a Milanovi Petrášovi. Tí o svojich zisteniach napísali články, ktoré publikovali v *Zborníku Slovenského národného múzea*²¹¹ a vo *Vlastivednom zborníku Liptov*.²¹²

²⁰⁷ PETRÁŠ, *Povrazníctvo v Partizánskej Lupči*, s. 253, 266.; MAJERČIAK, *U posledného povrazníka...*, s. 186.; Rozhovor s Igorom Sokolom (1966, Partizánska Lupča), vykonaný autorom, Partizánska Lupča, 10. 11. 2022.

²⁰⁸ Rozhovor s Miroslavom Štepitom (1950, Pribylina), vykonaný autorom, Pribylina, 13. 4. 2022.

²⁰⁹ Rozhovor s Jánom Kováčom (1943, Važec), vykonaný autorom, Važec, 12. 4. 2024.

²¹⁰ BOTÍK, Ján. Vyšná a Nižná Boca. *Vlastivedná monografia*. Bratislava : Lúč, 2004, s. 44.

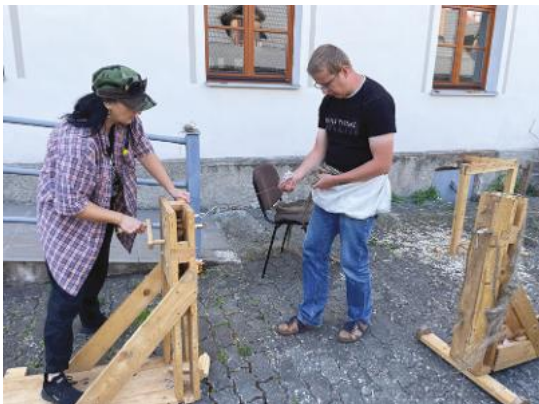
²¹¹ MAJERČIAK, *U posledného povrazníka...*, s. 183-188.

²¹² PETRÁŠ, *Povrazníctvo v Partizánskej Lupči*, s. 253-267.

Obr. 24 – Jozef Sokol s vnukom a manželkou pri predvádzaní povrazníckej práce v sedemdesiatych rokoch 20. storočia

Na začiatku tretej dekády 21. storočia ale záujem o povrazníctvo na Liptove opäť ožil. Zamestnanci Liptovského múzea – Národopisného múzea Liptovský Hrádok, začali vykonávať nielen archívny a terénny výskum k tejto téme, ale samotné povrazníctvo sa snažili dostať aj „do rúk“. Na vlastnoručne vyrobených povrazníckych nástrojoch vykonávali experimenty, ale v priestoroch hrádockého múzea a Múzea liptovskej dediny Pribylina aj praktické ukážky, do ktorých sa mohli priamo zapojiť návštevníci. Veľký záujem o toto remeslo nás len utvrdzuje v tom, že povrazníctvo je téma, ktorá ľudí zaujíma a oplatí sa jej venovať pozornosť aj v digitálnej dobe.

Obr. 25 – Povraznícke experimentovanie pracovníkov Národopisného múzea
Liptovský Hrádok

Zoznam použitých fotografií a vyobrazení

- Obr. 01 – Povraznícka dielňa na vyobrazení zo 16. storočia (Das Ständebuch, 1568)
- Obr. 02 – Povraznícky vozík z Liptovskej Sielnice (Liptovské múzeum – Národopisné múzeum Liptovský Hrádok, foto: Miroslav Nemeč)
- Obr. 03 – Povraznícka dielňa na vyobrazení z francúzskej encyklopédie z 18. storočia (Recueil de planches, sur les sciences et les arts, 1758)
- Obr. 04 – Povrazníci pri spriadaní konopného vlákna (Orbis sensualium pictus, 1679)
- Obr. 05 – Mesto Ružomberok na vyobrazení z prvej polovice 18. storočia (Notitia Hungariae novae historico-geographica, 1736)
- Obr. 06 – Výroba hrubých lodných lán (Recueil de planches, sur les sciences et les arts, 1758)
- Obr. 07 – Truhlica hybských remeselníkov z roku 1808 (Liptovské múzeum – Národopisné múzeum Liptovský Hrádok, foto: Viktor Mydlo)
- Obr. 08 – Pečatidlá ľupčianskeho čižmárskeho a ševcovského cechu (Múzeum Janka Kráľa)
- Obr. 09 – Zápisnica ľupčianskeho zmiešaného cechu (Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, pracovisko Archív Liptovský Mikuláš)
- Obr. 10 – Generálne cechové artikuly (Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, pracovisko Archív Liptovský Mikuláš)
- Obr. 11 – Zvolávacia tabuľka ľupčianskeho zmiešaného cechu. Povrazníkov tam reprezentuje vyobrazenie kola – kolovratu, na ktorom spriadali konopné vlákna (Liptovské múzeum, foto: Miroslav Nemeč)
- Obr. 12 – Cechová nádoba prisudzovaná ľupčianskemu zmiešanému cechu (Liptovské múzeum, foto: Miroslav Nemeč)
- Obr. 13 – Cechová pečaf (Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, pracovisko Archív Liptovský Mikuláš)
- Obr. 14 – Zápis o prijatí Adama Lenča do cechu (Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, pracovisko Archív Liptovský Mikuláš)
- Obr. 15 – Svätý Mikuláš v prvej polovici 19. storočia (Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, pracovisko Archív Liptovský Mikuláš)

-
- Obr. 16 – Cenová limitácia niektorých povrazníckych výrobkov zo začiatku 19. storočia (Múzeum Janka Kráľa)
- Obr. 17 – Francúzski povrazníci pri práci na vyobrazení z 18. storočia (Recueil de planches, sur les sciences et les arts, 1758)
- Obr. 18 – Nemecká Lupča na začiatku 20. storočia (Múzeum Janka Kráľa)
- Obr. 19 – Povraznícky stroj Daniela Krna. Neskôr ho používal Jozef Sokol (Slovenské národné múzeum – Etnografické múzeum)
- Obr. 20 – Župný dom na námestí v Liptovskom Svätom Mikuláši na začiatku 20. storočia (Múzeum Janka Kráľa)
- Obr. 21 – Stanovy Priemyselného zboru v Liptovskom Svätom Mikuláši (Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, pracovisko Archív Liptovský Mikuláš)
- Obr. 22 – Pavilón mikulášskeho kožušníka Petra Holécyho na žilinskej priemyselnej výstave v roku 1903 (Múzeum Janka Kráľa)
- Obr. 23 – Povrazník Jozef Sokol (Slovenské národné múzeum – Etnografické múzeum)
- Obr. 24 – Jozef Sokol s vnukom a manželkou pri predvádzaní povrazníckej práce v sedemdesiatych rokoch 20. storočia (Slovenské národné múzeum – Etnografické múzeum)
- Obr. 25 – Povraznícke experimentovanie pracovníkov Národopisného múzea Liptovský Hrádok (archív autora)

Zoznam použitých prameňov a literatúry

Archívne pramene a múzejné zbierky:

Liptovské múzeum
zbierkový fond
Liptovské múzeum – Národopisné múzeum Liptovský Hrádok
zbierkový fond
Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči
fond Liptovská župa I
fond Zbierka cirkevných matrik
Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, pracovisko Archív Liptovský Mikuláš
fond Magistrát mesta Liptovský Mikuláš
fond Okresný národný výbor Liptovský Mikuláš
fond Priemyselný zbor v Liptovskom Mikuláši
fond Zbierka cechových písomností Liptova

Literatúra:

- ABELOVÁ, Viera. Ludová výroba povrazov v okolí Trenčína. In *Slovenský národopis*, roč. 16, 1968, č. 1, s. 82-101.
- AUGUSTÍNÝ, Peter. Z Lipt. Sv. Mikuláša. In *Obzor*, roč. 13, 1875, č. 18, s. 139.
- Adresár priemyslu, obchodu, remesiel, peňažníctva, poisťovníctva a družstevníctva na Slovensku*. Bratislava : Obchodná a priemyselná komora v Bratislave, 1943, 198, 313, 334 s.
- BEA, Manuel – ROMAN, Didac – DOMINGO, Inés. Hanging over the Void. Uses of Long Ropes and Climbing Rope Ladders in Prehistory as Illustrated in Levantine Rock Art. In *Cambridge Archaeological Journal*, roč. 34, 2024, č. 1, s. 127-145.
- BOTÍK, Ján. *Vyšná a Nižná Boca. Vlastivedná monografia*. Bratislava : Lúč, 2004, 203 s. ISBN 80-7114-456-8
- Curiositäten- und Memorabilien-Lexicon von Wien*. Viedeň : b. v., 1846, 528 s.
- Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 2*. Bratislava : Veda, 1995, 418 s. ISBN 80-224-0235-4

- HOUDEK, Ivan. *Cechovníctvo na Slovensku*. Turčiansky Sv. Martin : Muzeálna slovenská spoločnosť, 1943, 177 s.
- KLEIN-TESNOSKALSKÝ, Belo. *Oppidum Hybbe*. Tranoscius : Liptovský Mikuláš, 1942, 198 s.
- KUFČÁK, Emil – POVAŽANOVÁ, Valéria. Pamiatky cechových remesiel Liptova (2. časť). In *Liptov. Vlastivedný zborník*, roč. 7, 1983, s. 129-144.
- KUFČÁK, Emil – VIRÁG, Pavol. *Živnostenské organizácie (Inventár)*. Liptovský Mikuláš : Okresný archív v Liptovskom Mikuláši, 1968, 26 s.
- KUFČÁK, Emil. *Zbierka cechových písomností Liptova 1552 – 1872 (1937) (inventár)*. Liptovský Mikuláš : Štátny okresný archív v Liptovskom Mikuláši, 1976, 56 s.
- LEHOTSKÁ, Darina a kol. *Archív mesta Bratislavy. Sprievodca po fondoch a zbierkach*. Praha : Archívna správa Ministerstva vnútra, 1955, 166 s.
- Liptov a Orava na žilinskej priemyselnej výstave. In *Liptovsko-Oravské Noviny*, roč. 2, č. 3 – 4, 15. októbra 1903, s. 8.
- MAJERČIAK, Vladimír. U posledného povrazníka v Partizánskej Lupči. In *Zborník Slovenského národného múzea. Etnografia*, roč. 78 (25), 1984, s. 183-188.
- MRLIAN, Ondrej. *Hybe včera a dnes. Na pamiatku sedemstého výročia založenia mesta*. Banská Bystrica : Stredoslovenské vydavateľstvo, 1967, 399 s.
- Nový stroj povraznícky. In *Obzor*, roč. 1, 1863, č. 3, s. 21.
- PALIČKOVÁ-PÁTKOVÁ, Jarmila. *Ludová výroba na Slovensku*. Bratislava : Veda, 1992, 223 s.
- PASTUCHA, Tomáš. *Rudné baníctvo v Ružomberku (rukopis)*. 106 s.
- PETRÁŠ, Milan. Povrazníctvo v Partizánskej Lupči. In *Liptov. Vlastivedný zborník*, roč. 8, 1985, s. 253-267.
- Rehor Uram. Priemyselná výstavka v Lipt. Sv. Mikuláši. In *Obzor*, roč. 29, č. 9, september 1893, s. 129-132.
- Rehor Uram. Priemyselná výstavka v Lipt. Sv. Mikuláši (pokračovanie). In *Obzor*, roč. 29, č. 10, október 1893, s. 129-134.
- Rehor Uram. Priemyselná výstavka v Lipt. Sv. Mikuláši (pokračovanie). In *Obzor*, roč. 29, č. 11, november 1893, s. 161-163.
- Rehor Uram. Priemyselná výstavka v Lipt. Sv. Mikuláši (dokončenie). In *Obzor*, roč. 29, č. 12, december 1893, s. 178-180.
- Soznam členov Matice slovenskej. In *Sokol*, roč. 2, 1863, č. 4, s. 96.
- Soznam p. t. pánov dobrodinco v obetujúcich na Liptovske štípendium pre žiakov slovenského ev. A. v. gymnasia vo V. Revúcej. In *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 4, 1864, č. 40, s. 5-6.

- ŠTAŇKOVÁ, Jitka. Provaznictví na Žďársku. In *Český lid*, roč. 39, 1952, č. 7-8, s. 176-181.
- ŠPIESZ, Anton. *Remeslá, cechy a manufaktúry na Slovensku. 15. – 19. storočie*. Bratislava : Perfekt, 2021, 287 s. ISBN 978-80-8226-012-3
- TEETER, Emily. Techniques and terminology of rope-making in ancient Egypt. In *The Journal of Egyptian Archaeology*, roč. 73, 1987, č. 1, s. 71-77.
- The story of Rope. The History and the Modern Development of Rope-Making*. North Plymouth, Welland : Plymouth Cordage Company, 1916, 92 s.
- ULIČNÝ, Ferdinand. *Dejiny Liptova od 9. do 19. storočia*. Liptovský Hrádok : Komunitná nadácia Liptov, 2014, 416 s. ISBN 978-80-971658-0-2
- ULIČNÝ, Ferdinand (zost.). *Liptovský Mikuláš*. Bratislava : Credo, 2006, 283 s. ISBN 80-969503-8-X
- VÍTEK, Peter. *Dejiny budovy Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši*. Liptovský Mikuláš : SMOPaJ, 2007, 16 s. ISBN 978-80-88924-64-7
- Žilinská priemyselná výstavka. In *Kupecký a priemyselný obzor*, roč. 3, 1903, č. 8, s. 29-32.
- XV. Soznam príspevkov na „Maticu Slovenskú“. In *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 3, 1863, č. 7, s. 4.

Rozhovory:

- KOVÁČ, Ján (1943, Važec), rozhovor vykonaný autorom, Važec, 12. 4. 2024.
- SOKOL, Igor (1966, Partizánska Lupča), rozhovor vykonaný autorom, 10. 11. 2022.
- ŠTEPITA, Miroslav (1950, Pribylina), rozhovor vykonaný autorom, 13. 4. 2022.

Internetové zdroje

- <https://archives.hungaricana.hu/>
- <https://slovník.juls.savba.sk/>

Menný a miestny register

- Alexy, Gustáv – 55
Amerika – 9
 Antol, Juraj – 14
 Antoška, Adam – 42, 44
 Antoška, Ján – 44
 Augustíny, Eliáš – 26
 Augustíny, Peter – 46
 Augustíny, Samuel – 26
 Bacher, Andrej – 55
Banská Bystrica – 13, 42, 46
Banská Štiavnica – 13
Bardejov – 12, 13
 Bartánus, Ján – 39, 51
 Berger, Max – 55
 Bobáková, Dorota – 14, 15
Bobrovček – 56
 Bobrovnický, Daniel – 42
Boca – 58
Bratislava – 12, 13
Budapešť (Pešť) – 30, 54
Bytča – 13
Česká republika – 7
 Čičkánik, Jozef – 55
Egypt – 8
 Eichler, Adam – 34, 37 – 38, 41, 50
 Eichler, Daniel – 24, 56
 Eichler, Imrich – 24
 Eichler, Ján – 24, 25
 Eichler, Johana – 24, 25
 Eichler, Jozef – 24, 25, 37
 Eichler, Mária – 24
 Eichler, Michal – 24
 Eichler, Michal I. – 26, 36, 37, 38
 Eichler, Michal II. – 32, 37, 38
 Eichler, Michal III. – 38, 49, 50, 56
 Eichler, Terézia – 24
 Erhardt, Andrej – 16
 Erhardt, Ján – 34, 39, 40
 Erhardt, Jozef – 26, 27, 32, 33, 34, 39, 40, 44
 Erhardt, Juraj – 41
 Erhardt, Štefan – 40
 Erhardtová, Terézia – 40
 Fabry, Jozef – 32
 Fabryová, Emília – 51
 Faust, Daniel – 17, 18, 19, 42
 Fejérpatakyová, Rozália – 39
 Ferianc, Jozef – 32, 33
 Feriancová, Zuzana – 37
 Fischer, Anna – 18
 Fischer, Mária – 18
 Fischer, Tobias – 16, 17, 18, 42
 Fischer, Tobias ml. – 18
 Fischer, Zuzana – 18
Francúzsko – 7
 Friedemann, Wilhelm – 52
 Funke, Juraj – 17
 Gabrieňová, Paulína – 51
 Gálfi, Jozef – 57
Hlohovec – 13
 Hnitková, Eva – 38
 Hoffman – 18
 Holécy, Peter – 52, 54, 55
 Hradský, Jozef – 18, 44
 Hrdina, Juraj – 45
Hybe – 20 – 23, 28, 29
 Chovan, Andrej – 45, 46, 47, 54, 55, 57
 Chovan, Ondrej (Andrej) – 47, 57
 Chovan, Róbert – 47
 Chovan, Viktor – 47
 Chovanová, Mária – 47
 Chovanová, Šarlota – 47
 Chovanček – 11

- Ivaničová, Eva – 24
Izrael – 7
Ižipovce – 58
 Jesenský – 55
 Jozef II. – 18
 Kapustová, Eva – 39
Kežmarok – 12
Komárno – 13
 Kordoš, Adam – 26
 Kordoš, Jozef – 26
 Kostolný, Matej – 55
Košice – 12, 13
 Kováč – 55
 Kozlík, Michal – 25
Krakov – 54
 Kraliček, Jozef – 18
 Králik, Samuel – 45, 46
Kremnica – 13
 Krno, Daniel – 39, 51
 Krnúch, Matúš – 14
Krompachy – 12
 Kroneraff – 55
 Lacko, Juraj – 55
 Lange, Zuzana – 18
 Lenčo, Adam – 27, 32, 34, 35, 37, 38, 39
 Lenčo, Andrej I. – 38, 39, 49, 50, 51, 56
 Lenčo, Andrej II. – 50, 51, 56
 Leopold I. – 21
Levice – 13
Levoča – 12, 13, 42
Likava (panstvo) – 23
Liptov (panstvo) – 23
Liptovská Lúžna – 58
Liptovská Porúbka – 45
Liptovská Sielnica – 10, 58
Liptovský Hrádok – 22, 59, 60
Liptovský Mikuláš – 14 – 19, 24, 41 – 47, 51 – 57
Lučenec – 13
 Lukács, Béla – 54
 Lutočka, Adam – 32
 Mačuha, Peter – 55
 Majerčiak, Vladimír – 58
 Mária Terézia – 16
Martin – 13, 57
 Matula, Adam – 40, 41
 Matula, Jozef – 35, 40
Mikulášsky (Nižný) Hušták – 16, 52
Mitweida – 11
 Mokoš, Adam – 40, 41, 51
 Mokoš, Ján – 40, 44, 45
 Mokoš, Ján ml. – 44
 Mokoš, Jozef – 51
 Mokoš, Juraj – 34
 Mokoš, Juraj I. – 40, 41
 Mokoš, Juraj II. – 41
 Mokoš, Peter – 44
 Moravčík, Anton – 45
 Moravčíková, Šarlota – 47
 Murárik, Jozef – 38, 41
 Nedobry, Adam – 39
 Nedobry, Daniel – 32
 Nedobry, Ján – 26
Nemecká Lupča – 19, 23 – 27, 29 – 46, 48 – 51, 56 – 58
Nitra – 13
 Nižňanská, Mária – 37
 Obrcian, Ján – 26
Oceánia – 9
 Okolicsányi, Pavol – 25, 33
Orava – 57
 Ozorovská, Zuzana – 18
Paludza – 17, 18
 Pazerini, Ľudovít – 55
Peru – 9
 Petráš, Milan – 58
 Petercová, Mária – 37
Pezinok – 13
 Polonyi, Daniel – 57
 Polonyi, Daniel I. – 39, 49, 51
 Polonyi, Daniel II. – 39, 51, 57
 Pongrác – 42
 Pongrácovci – 16, 42
Prešov – 12
 Pribišová, Mária – 37
Pribylina – 11, 58, 59
Revúca – 46
Ružomberok – 15, 16, 24, 34, 45, 52
Sabinov – 13
 Salva, Karol – 52

-
- Sereď – 13
Simoni, Anna Eleonóra – 17
Sokol, Adam – 26
Sokol, Andrej – 26, 32, 34
Sokol, Daniel – 56, 57
Sokol, Ján – 32
Sokol, Jozef – 50, 57 – 59
Spiš – 13, 22
Spišské Podhradie – 12
Stodola – 55
Sýkora, Ján – 45
Šamorín – 13
Šaštín – 13
Šimovčeková, Zuzana – 44
Šolcová, Mária – 39
Španielsko – 7
Štefan V. – 23
Štepita, Ján – 11
Tekovské Lužany – 13
Toman, Andrej – 45, 46
Tomanová, Juliana – 46
Trenčín – 13
Trnava – 13
Važec – 11, 58
Viedeň – 54
Vlachy – 18
Vozáry, Michal – 55
Vrbica – 52
Vrbický (Výšný) Hušták – 16, 18,
43, 46, 47, 52, 54
Vrbové – 13
Záborská, Zuzana – 39, 40
Zichy, Eugen – 54
Ždanský, Andrej – 18, 42 – 44
Ždanský, Andrej ml. – 18
Ždanská, Zuzana – 18
Žilina – 13, 55